

**VİDİN AYANI PAZVANTOĞLU OSMAN'IN FAALİYETLERİ
VE MERKEZİ HÜKÜMETLE İLİŞKİLERİ**

Ali YAVUZ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet YARAMIŞ

Eylül 2010

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

VIDİN AYANI PAZVANTOĞLU OSMAN'IN FAALİYETLERİ
VE MERKEZİ HÜKÜMETLE İLİŞKİLERİ

Hazırlayan

Ali YAVUZ

Danışman

Doç. Dr. Ahmet YARAMIŞ

AFYONKARAHİSAR 2010

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman’ın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle İlişkileri ”adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla doğrularım.

15.09.2010

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

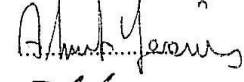
JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç.Dr. Ahmet YARAMIŞ

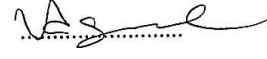
Jüri Üyeleri : Doç.Dr. Mustafa GÜLER

: Doç.Dr. Ahmet Ali GAZEL

İmza

Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ali YAVUZ'un "**VIDİN AYANI PAZVANDOĞLU OSMAN'IN FAALİYETLERİ VE MERKEZİ HÜKÜMETLE İLİŞKİLERİ**" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 17.09.2010 günü saat 10:00'de Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir

Doç.Dr.Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

TEZ ÖZETİ
VIDİN AYANI PAZVANTOĞLU OSMAN'IN FAALİYETLERİ
VE MERKEZİ HÜKÜMETLE İLİŞKİLERİ

Ali YAVUZ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eylül 2010

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Ahmet YARAMIŞ

III. Selim döneminde yaşanan Vidin Ayanı Pazvantoğlu Osman İsyanını işlediğimiz bu çalışmamızda Pazvantoğlu Osman'ın İsyanı ve diğer dağlı isyanlarının ortaya çıkma nedenlerini ekonomik, sosyal, siyasal ve askeri açıdan değerlendirerek tarihsel gelişimi hakkında bilgiler verdik. Çalışmamızın giriş bölümünde III. Selim dönemine kadar merkez- taşra ilişkisine ve yaşanan sorunlara yer verdik. Birinci bölümde ise konumuz ile ilgili olan Ayanlık müessesesi ve dağlı isyanları hakkında genel bir değerlendirme yapıldı. Asıl konumuzu oluşturan Pazvantoğlu Osman ve faaliyetlerini ise çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı olarak inceledik. Sonuç Bölümünde ise Devletin 18. ve 19. yüzyıllarda yaşadığı bu gelişmeleri ve etkilerini ortaya koyduk. Dönemin arşiv belgeleri ve kroniklerinden yararlanılarak hazırladığımız bu çalışmamızda olayları neden sonuç ilişkisi içerisinde ve kronolojik sıraya dikkat ederek anlattık.

Anahtar Kelimeler: Ayan, Pazvantoğlu Osman, Dağlı İsyanları, III. Selim.

ABSTRACT

**ACTIVITES OF VIDIN AYANI PAZVANTOĞLU OSMAN
AND RELATIONS WITH CENTRAL GOVERNMENT**

Ali YAVUZ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF HISTORY
MASTER'S THESIS**

September 2010

Advisor: Assoc. Prof. Dr. AHMET YARAMIŞ

In this thesis, Pazvantoğlu Osman's activities and relation with central government were examined. The arising causes of Pazvantoğlu Osman's rebellion was appraised by economy, social, political and military. The entrance of this thesis, we told the problems of living and relations between center and outside until Selim III's period. In addition to this, the general worth was done about Ayanlık and Dağlı's rebellion which was related our subject. The origin subject which was Pazvantoğlu Osman and his activities were examined with details in the first side of this thesis. In final section, we told the values and developments of government's eighteenth and nineteenth centuries. Events in this thesis, prepared by the help of period's archives and chronics, were told in chronological order and cause-result relation.

Key Words: Ayan, Pazvantoğlu Osman, Selim The Third, Balkans.

ÖNSÖZ

Pazvantoğlu Osman'ın hayatı ve faaliyetleri ile Merkezi hükümetle olan ilişkisinin anlatıldığı bu tezde konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve dönemin iyi değerlendirilebilmesi için giriş bölümünde, III. Selim dönemi öncesi Osmanlı Devleti'nin merkez-taşra ilişkisi ile merkezi yönetimde başlayan çözülme ve bu çözülmenin nedenleri hakkında bilgiler verilmeye çalışıldı. Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçi yapısına değinerek bu yapının çözülmesinde etkili olan unsurlar ana hatları ile maddeler halinde verilmeye çalışıldı. Bundan sonra çalışmanın birinci bölümünde konu ile ilgili yakinen ilgili olan ayanlık müessesesi ve dağlı isyanlarından bahsedildi. Ayanlık müessesinin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi hakkında Yuzo Nagata'nın "Tarihte Ayanlar" ve Yücel Özkaya'nın "Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık" adlı eserlerinden yararlanıldı. Ana hatları ile ayanlık müessesinden bahsedildikten sonra 18. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan dağlı isyanlarından bahsedildi. Bu isyanların siyasi, sosyal, ekonomik nedenleri ortaya koyuldu ve isyanların merkez ve taşra hayatına etkisinden bahsedildi.

Çalışma iki ana bölümden meydana gelmiş olup ikinci bölümünde tezin asıl konusunu oluşturan Pazvantoğlu Osman'ın hayatı ve faaliyetlerinden bahsedildi. İkinci bölümde Pazvantoğlu Osman'ın isyanları ve bu isyanlarını bastırmak üzere görevlendirilen devlet adamları üzerinde duruldu. Çalışmanın ana kaynaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşivinde ki Hatt-ı Hümayunlar oluşturmuştur. Bunun yanında Cevdet Dâhiliye, Cevdet Askeriye, Cevdet Zabtiye, gibi tasnifler ile dönemin kroniklerinden yararlanıldı. Ayrıca Dağlı isyanları ile ilgili telif eserlerden de faydalanıldı.

Pazvantoğlu Osman III. Selim döneminin mütegalibe ayanlarının başında gelmekte olup dönemin en belirgin şahsiyeti olduğu için şahsı ile ilgili birçok yazma belge bulunmaktadır. Yapılan bu çalışma elbette ki Pazvantoğlu Osman'ı ve dönemi aydınlatmaya ve anlatmaya yetmeyecektir. Sadece Pazvantoğlu'nun faaliyetleri tek başına bir doktora tezi olarak hazırlanabilir. Bu çalışma da ki amaç ise belki de bir başlangıç olacaktır.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada bana daima destek ve yön veren danışman hocam Doç. Dr. Ahmet Yaramış'a en içten teşekkürlerimi

sunuyorum. Her zaman tavsiyeleri ve destekleri ile tezimin tamamlanmasına katkıda bulunan hocam Doç. Dr. Mustafa Güler'e, katkıları nedeniyle Doç. Dr. Ahmet Ali Gazel'e ve Fatih Aslan Hocam'a ayrıca manevi desteklerinden dolayı aileme teşekkür ederim.

Ali YAVUZ

Afyonkarahisar 2010

İÇİNDEKİLER

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI	iii
TEZ ÖZETİ	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1
XVIII. YÜZYIL SONLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU.....	1
AYANLIK MÜESSESESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DAĞLI İSYANLARININ ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ	9
1. Ayanlık Kavramı ve Ayanların Ortaya Çıkışı	9
2. Dağlı İsyancıları ve Ortaya Çıkış Nedenleri	13
I. BÖLÜM	
1. VİDİN AYANI PAZVANTOĞLU OSMAN'IN AİLESİ VE İLK DEVİRLERİ	18
2. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN YEREL BİR GÜÇ OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK İSYANI.....	20
2. 1. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN BİRİNCİ İSYANI	20
2. 2. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN BİRİNCİ DEFA AFFEDİLMESİ	25
3. HAKKI MEHMED PAŞA'NIN DAĞLI EŞKIYALARININ ÜZERİNE GÖREVLENDİRİLİŞİ	27
II. BÖLÜM	
1. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN İKİNCİ İSYANI.....	32
1. 1. VİDİN HALKININ PAZVANTOĞLU OSMAN'DAN DESTEĞİNİ ÇEKMESİ	34

1. 2. SERASKER KAPTAN-I DERYA KÜÇÜK HÜSEYİN PAŞA’NIN PAZVANTOĞLU OSMAN’IN ÜZERİNE YÜRÜMESİ	37
1. 3. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN İKİNCİ DEFA AFFEDİLMESİ	52

III. BÖLÜM

1. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN ÜÇÜNCÜ İSYANI VE ÖLÜMÜ	55
1.1. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN ÜÇÜNCÜ İSYANI	55
1. 2. TEPEDELENLİ ALİ PAŞA’NIN RUMELİ VALİLİĞİNE ATANMASI	61
1. 3. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN ÜÇÜNCÜ DEFA AFFEDİLMESİ VE VEZARETİNİN GERİ VERİLMESİ	63
1. 3. 1. Pazvantoglu Osman’ın Ölümü.....	64
SONUÇ.....	66
EKLER.....	73

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
Bkz.	: Bakınız
BOA C. DH	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Tasnifi Dâhiliye Evrakı
BOA C. AS	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Tasnifi Askeriye Evrakı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCF	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Doç.	: Doçent
Haz.	: Hazırlayan
HAT	: Hatt-ı Hümayûn
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
sd.	: Sadeleştiren
TSMA	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.s	: Vesaire
Yay.	: Yayınevi/ Yayınları
Yrd.	:Yardımcı

GİRİŞ

XVIII. YÜZYIL SONLARINDA OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

XVIII. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti'nin merkezi yönetimi sık sık yaşanan savaş yenilgileri ve iç isyanlar sebebiyle iyice zayıflamıştı. Bu nedenle merkezi hükümet, taşrada otorite kurmakta oldukça zorlanmaktaydı. Bunun belki de en önemli nedeni devletin artık eskisi gibi dirayetli, tecrübeli ve adaleti sağlayabilecek düzeyde idarecilere sahip bulunmamasıydı¹. Devletin bu dönemde idari, mali, askeri ve adli kurumları eski işlevlerini kaybetmişti. Eyaletlerde beylerbeyi ve sancakbeylerinin sık sık değiştirilmesi, otorite kurulmasını zorlaştırmaktaydı. Görev yeri değişen beylerbeyi ve sancakbeyleri yeni görev yerlerine gitmeden yol masrafları başta olmak üzere çeşitli giderlerini usulsüz yollarla halktan karşılamaya başlamışlardı². Beylerbeyi veya sancakbeyleri sefer ya da başka sebeplerle görev yerlerinde bulunamadıkları takdirde yerlerine tayin ettikleri kimse olan mütesellimler³ de, bu dönemde kendilerine verilen mütesellim ücreti ile yetinmeyip, kanunsuz yollarla halktan para toplamaktaydılar. Rumeli'deki ve Anadolu'daki halk XVIII. yüzyıl boyunca yöneticilerin keyfi uygulamalarından yakınır olmuşlardı. Bu konular ile ilgili şikâyetlerini zaman zaman merkezi hükümete bildirmişlerse de kesin bir çözüm yolu bulunamamıştır⁴.

Kadınların, adaleti sağlama ve koruma gibi çok önemli görevleri olmasına rağmen bu görevlerini haklı ve haksızı ayırt edecek şekilde yürütmemeleri ise ayrı bir sorun teşkil etmekteydi⁵. Ayrıca kadı ve naipler, devletin tespit ettiği asker ve zahire gibi ihtiyaçların toplanmasında gerekli ciddiyeti göstermemekteydi. Eyaletlerdeki ayanların ve diğer görevlilerin adaleti sağlama konusunda ki ihmalleri

¹ Yücel Özkaya; *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları, (1791–1808)*, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1983, s. 9.

² Mehmet İpşirli; "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı" *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, (Editör Ekmeleddin İhsanoğlu) Feza Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 227–234.

³ Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce vali ve mutasarrıflar adına vergi toplamakla görevli memur olan mütesellimin sözcük anlamı "teslim edilen şeyi alan, kabul eden" anlamındaki Mütesellim kelimesi Osmanlılarda çeşitli idari görevliler için kullanılmıştır. Beylerbeyinin veya Sancak Beyinin vekili olarak onlar sefere gittiklerinde veya görev bölgelerine gitmedikleri zamanlarda yerlerine bakan, vergileri toplayan görevlileri ifade eder. Bkz. kelimesi Osmanlılarda çeşitli idari görevliler için kullanılmıştır. Beylerbeyinin veya Sancak Beyinin vekili olarak onlar sefere gittiklerinde veya görev bölgelerine gitmedikleri zamanlarda yerlerine bakan, vergileri toplayan görevlileri ifade eder. Bkz. Yücel Özkaya, "Mütesellim" *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi(DİA)*, C. 32, İstanbul 2006, s. 203

⁴ İpşirli, a.g.m, s. 236.

⁵ Özkaya, a.g.e, s. 9.

ve gayri ciddi tutumları nedeniyle önemli birçok adli ve idari işlerin yerine getirilmesi aksamakta ya da gecikmekteydi⁶. İstanbul'da yaşanan erzak sıkıntısı devleti uğraştıran önemli bir sorun olmaya başlamıştı. İstanbul'da devlet görevlilerinin yiyecek fiyatlarını kontrol etmemelerinin bu duruma neden olduğunu bu nedenle zaman zaman kadıların görevlerinden azledildiklerini bilmekteyiz⁷. Anadolu'nun diğer bölgelerinden İstanbul'a gelen zahirenin artan nüfus nedeni ile kış zamanlarında bu şehre yetmediği bilinmektedir. Şehirde yaşayan halkın ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla yapılan ambarlarda depolanan ürünlerin ise gereksinimleri tam olarak karşılayamadığı zamanlar olmuştu. Bu nedenle III. Selim'e mîrî ambarların yapılması konusunda tekliflerin verildiği görülmektedir⁸. Ayrıca bir başka sorun ise bu yüzyılda sık sık uygulanan mübayaa usûlü sebebiyle halkın oldukça fazla sıkıntı çekmeye başlamasıydı. İstanbul da yaşanan bu ekonomik bunalımlar nedeniyle halk yöneticilerden şikâyetçi olmaya başladılar. 1787- 1792 Osmanlı –Rus ve Avusturya Savaşları nedeni ile baş gösteren fiyat artışı, özellikle gıda fiyatları üzerinde etkili olarak maddi sıkıntılarla boğuşan halkı canından bezdirmişti. Bu nedenle gıda fiyatlarında yaşanan bu artışlar durumun ciddiyetini bir kat daha arttırmaktaydı⁹.

Özellikle savaşların uzun sürmesi taşrada ekonomik sıkıntıların daha da artmasına neden olduğu gibi devlet görevlilerinin otorite boşluğunun ortaya çıkmasından keyfi yönetim sergilemelerini de arttırmıştı. Savaş nedeni ile eyaletlerde ki vezirler ve valiler orduya katılarak sefere çıktıkları için kendi görev yerlerine mütesellim denilen vekiller bırakmışlar ancak, bu mütesellimler de rüşvet ve yolsuzluk gibi kanun dışı hareketler ile haksız kazanç edinme yoluna meyletmişlerdi. Bu nedenle sık sık görevlerinden azledilmekteydiler¹⁰.

Osmanlı Devleti'nin askeri yapısı ve kanunları ise özellik XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamıştı. Askerlik hizmetinde bulunmayanlara bile maaş almaları için kanun dışı yollarla asker ulufesi bağlanır olmuştu. Bu nedenle devlet

⁶ Yücel Özkaya; *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, TTK Yay., Ankara 1994, s.31.

⁷ Ahmet Cevdet; *Tarihi Cevdet*, C. VI, (Sadeleştiren: Dündar Günday), Üçdal Neşriyat, İstanbul 1974, s. 76.

⁸ Tatarcıklı Abdullah Efendi, III. Selim'e sunduğu layihasında İstanbul'un artan nüfusuna ve bunun sonucunda ortaya çıkan zahire sıkıntısına değinmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Tarih-i Cevdet*, C. VI, s. 62–98.

⁹ Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s. 10.

¹⁰ Hüdayi Şentürk; *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi*, TTK Yay., Ankara 1992 s. 52

herhangi bir sefere çıkacağı zaman orduya asker katılımları beklenenden ve ihtiyaçtan çok daha az olmakta, bu da idarecileri yeni asker bulma arayışına yöneltmekteydi. Ayrıca, barış zamanında da yeniçerilerin fitne ve fesadı eksik olmamaktaydı. Yeniçeri esamesine sahip olduğu halde, yeniçerilik dışında işlerle uğraşanların sayısı bir hayli fazlaydı¹¹. Tayin ve atamalarda rüşvet ve iltimas alabildiğince yaygın hale gelmişti. Taşradan İstanbul'a gelenler nasıl oluyorsa bir şekilde kendi adlarına yazılı yeniçerilik mektubu alıp taşraya dönüyorlar ve bu şekilde vergi ödemekten kurtuluyorlardı. Bu uygulamalar halk tarafından da hoş karşılanmıyordu. Ayrıca tımarların dağıtımı ile ilgili olarak yaşanan çok çeşitli usulsüzlükler nedeni ile halkın arasında artık tımarlara duyulan rağbet azalmıştı¹².

Anadolu ve Rumeli halkı, XVIII. yüzyıl boyunca yöneticilerin, yukarıda ana hatları ile anlatmaya çalıştığımız bu keyfi uygulamalarından fazlasıyla yakınır olmuşlardı. Devlet otoritesi iyice zayıfladığı için yöneticilerin bu keyfi uygulamalarının önüne geçilememekteydi.

Sürekli olarak çeşitli gerekçelerle halktan toplanan ağır vergiler insanları canından bezdirmekteydi. Valilerin topladıkları tekâlif-i şukka türündeki yasal olmayan keyfi vergilerin sayısı ve çeşidi sürekli artmakta idi. Bu nedenle eyaletlerde eşkıyalık faaliyetleri iyice artmaya başladı. Halk yerini yurdunu terk edip, başka bir yere göç ederek vergi vermekten kurtulmakta, ya da bir eşkıya reisi veya kuvvetli bir ayanın himayesine girerek devlete karşı baş gösteren isyanlar içine sürüklenmekteydi¹³.

Osmanlı-Rus ve Avusturya Savaşları (1787–1792) nedeniyle yapılan asker sevkیاتlarında ordunun geçtiği yollar üzerinde bulunan yerleşim yerleri ve halk büyük çapta maddi zarara uğramaktaydı. Üstelik bu da yetmez gibi savaşın getirdiği mali yükü karşılamak üzere halka ayrıca yeni vergiler yükleniyordu. Anadolu'da ve Rumeli'de voyvodalar ve ayanlar savaş gerekçesiyle kazalarda ki halktan talep edilen vergi miktarından daha fazlasını toplayarak aradaki farkı kendilerine ayırmaktaydılar. Bu ağır vergi yükü altında ezilen halk, zaman içinde Tekâlif-i Şer'iyeye'yi dahi ödeyemez olmuştu. Savaş bittikten sonra dahi bir kısım görevliler usulsüzlüklerini sürdürmeye devam ettirerek kendi menfaatleri doğrultusunda

¹¹ Enver Ziya Karal; *Selim III' ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 56.

¹² Özkaya, *Dağlı İsyânları*, s.11.

¹³ Aynı yer.

hareket etmişlerdir. Arazi tahriri de yapılmadığından, yeni yeni ortaya çıkan gelir kaynakları da bu kişiler tarafından toplanır oldu. Devlet bu usulsüzlükleri önlemek için altı ayda bir tevzi defterlerinin İstanbul'a yollanmasını ve kontrol edilmesini istemişse de bunda da pek başarı sağlanamadı¹⁴. Çünkü bir kısım kadı, vali ve ayan kendi aralarında anlaşarak bu usulsüzlükleri devam ettirmektedirler.

Bu dönemde görev yerleri değiştirilen kadıların yeni yerlerine gitmeyerek kendileri adına naipler göndermeleri iyice yaygınlık kazanmıştı. Adalet konusunda yaşanan bu sıkıntıların ortadan kaldırılması maksadıyla bir takım önlemlerin alınması artık kaçınılmaz olmuştu. Bu amaçla 1788'de toplanan Meşveret Meclisinde şu kararların alındığını görmekteyiz;

-Görev yerine gidemeyecek kadar özrü olan kadılar, bu durumlarını delillerle ispat etmek zorundadırlar. Aksi takdirde özürsüz olarak görev yerini terk etmek suçunu işlemiş sayılacaktır.

- Görev yerine gidemeyen kadılar, bu süre zarfında arpalıklarını kendileri görev yerine gelinceye kadar güvenilir naiplere vereceklerdir

- Kadılar ve naipler, adalet üzere hareket etmeleri yolundaki telkinlere uyacaklar, uymazlarsa, görevden alınmaları ile yetinilmeyecek, ayrıca cezalandırılacaklardır.

- Ayanlar memleket işlerine karışmayacaklar, kadılar kendi çıkarlarını düşünerek tevzi defterine para koymayacaklardır.

- Kadılar ve naipler, görev yaptıkları memleketin gerçek giderleri ne ise bunları tespit edip halkın işlerine sarf edilmek üzere deftere ekleyeceklerdir.

- Adalet görevlileri "harc-ı defter" almayacaklar ve halka zulüm yapmayacaklardır¹⁵.

Meşveret Meclisin de alınan bu kararların daha sonra merkezi hükümetin taşrada ki otoritesinin zayıf olması nedeniyle uygulanamadığı görülmektedir.

III. Selim'in tahta çıkmasıyla devletin iç ve dış siyasetinde gözle görülür değişimler yaşandı. III. Selim, şehzadelik döneminden itibaren ıslahat yanlısı olduğunu ve ancak Avrupa'daki gelişmelerin yakından takip edilmesi ile devletin içerisinde bulunduğu zor durumdan kurtulabileceğine inanmaktaydı. Şehzadelik döneminde devlet işlerine ilgi duyan III. Selim, batı da ki gelişmeleri yakından takip

¹⁴ Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s. 11.

¹⁵ A.g.e., s. 12.

ediyordu¹⁶. Hatta Fransa Kralı XVI. Lui ile mektuplaşarak Avrupa'nın siyasi ve askeri yapısı hakkında çeşitli bilgiler almıştır¹⁷.

Genç ve yetenekli olan padişahın tahta çıkması halk tarafından sevinçle karşılandı¹⁸. Çünkü halk ondan atası Yavuz Sultan Selim gibi muvaffakiyet beklentisi içindeydi. O da bu beklentinin farkındaydı ve yazmış olduğu şu beyitte bunu belirtmektedir:

Lâyık olursa bana baht-ı şevket

*Eylemek mahz-ı safâdır bana nâsâ hizmet*¹⁹

III. Selim'in cülusu sırasında Osmanlı Devleti, 1787 yılından beri devam etmekte olan Osmanlı - Rusya ve Avusturya Savaşları ile uğraşmaktaydı²⁰. Osmanlı Devleti savaşlarda oldukça fazla zorlanmaktaydı. Ancak yeni padişahın göreve başladığı sıralarda yani 1789 yılında Fransız ihtilali ortaya çıkması nedeni ile de Avrupa da siyasi bir kargaşa ortamı baş göstermişti. Nitekim çok uluslu bir yapıya sahip olan ve milliyetçilik fikirlerinden çekinen Avusturya, kendi iç bünyesini muhafaza için Osmanlı Devleti ile 4 Ağustos 1791 yılında Zıştovi Antlaşmasını imzaladı ve işgal ettiği yerleri boşalttı. Avusturya'nın savaştan çekilmesi ile yalnız kalan Rusya'da 10 Ocak 1792'de Yaş Antlaşmasını imzalayarak Osmanlı Devleti ile savaşı sona erdirdi²¹. Yaş Antlaşması ile artık Osmanlı Devleti Dağılma Dönemine de girmiş oldu. Başta III. Selim olmak üzere birçok devlet adamı yapılan bu savaşlarda Osmanlı askeri yapısının çok zayıf olduğunu gözlemlediler ve acilen askeri ıslahat yapma gereksiniminin olduğu kanısına vardılar²². Bu nedenle Nizam-ı Cedit adı verilen yenilikler bütünü yapılmaya başlandı. Yapılacak yeniliklere

¹⁶ III. Selim'in padişah olmadan evvel tam 15 yıl kafes usulü sistemi gereği veliaht sıfatı ile sarayda mahrum kalması ve buna rağmen tahta geçtikten sonra gerçekten başarılı bir yönetim sergilemesi onun dirayetli bir padişah olduğunu gözler önüne sermektedir. Hatta bu konu ile ilgili kendisinin şu ifadeleri oldukça dikkat çekicidir; "Siz bizi çocuk yerine mi koyup kafeste mahpus şeklinde gözü bağlı doğan mı zannettiniz; ben sizin anladığınız değilim ve bana Haktaala bir guna inayet etmiştir ki sülale-i Osmaniyeden nesl-i saltanat da bu abd-i aciz misillü birisi gelmemiştir. Bkz. Karal, a.g.e, s. 11.

¹⁷ Karal, a.g.e, s. 11.

¹⁸ Ahmet Cevat Eren; "Selim III" *İA*, C.10, MEB Yay., s.441-457.

¹⁹ Osman Turan; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, C.II, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s.239.

²⁰ Eren, a.g.m, s. 441-457.

²¹ Eren, a.g.m, s. 441-457, Kemal Beydilli, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa" *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu) Feza Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 69-72.

²² Alper Başer, *Gümülçine Ayanı Tokatçıklı Süleyman Ağa ile Ferecik Ayanı Ali Molla'nın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle Olan İlişkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon 2006, s. 17.

hazırlanmanın ilk adımı, bazı devlet adamlarından ve bilgisine itibar edilenlerden, ıslahat hakkındaki fikirlerini belirtecekleri birer “layiha” kaleme almalarını istemek oldu. Bu layihalar genelde tüm ülkenin, özelde ise ordunun yeniden düzenlenmesi hususunda çeşitli eğilimlerin ortaya çıkması bakımından önemlidir²³. III Selim, beliren görüşler içinde köklü bir çözüm arayan yenilikçi fikirlere yakınlık göstererek, Yeniçeri Ocağı yanında, Avrupa tarzında eğitilecek ve düzenlenecek yeni bir ocağın yani Nizam-ı Cedit’in kurulmasına karar verdi. Bu arada da eski düzendeki askeri ocakların mümkün mertebe ıslah edilmelerine çalışılacaktı²⁴. Ancak yeniçerilerin yalnız yeni ocağa değil yeni tarz talimlere de karşı olduğu kısa sürede ortaya çıktı²⁵. Nizam-ı Cedit askerinin teşkiline karşı önceleri önemli bir tepki pek hissedilmediğinden, daha sonra bu teşkilatın Anadolu’da da kurulmasına karar verildi ve bu vazife Karaman Valisi Kadı Abdurrahman Paşa’ya tevcih edildi²⁶.

Yeniçeri Ocağı’nın da ıslahı için bazı tedbirler gündeme getirilerek bunların haftanın belirli günlerinde talim yapmaları kararlaştırıldı. Özellikle artık üç ayda tahsil edilip, birer maaş cüzdanı gibi kullanılan yeniçeri esamilerinin, tedavül ve alınıp satılmalarının önlenmesi için çareler aranarak yeniçeri olmayan sivillerin bu suistimalden istifade etmelerine engel olunmaya çalışıldı. Ancak bu tür uygulamalar, yeniçerilerin dışında da geniş bir zümrenin çıkarlarına dokunduğundan genel bir hoşnutsuzluğa yol açtı. Askerlikle ilgisi olmayan “esâmî” sahibi kişiler, Yeniçerilerin Nizam-ı Cedit’e karşı kışkırtılmasında birinci derecede rol oynadılar. “Talim, gâvur işidir” propagandası altında girişilen karşı faaliyetler, bu ocağın ve buna bağlı kişilerin ıslah kabul etmeyeceğini gösterdiğinden, yapılmak istenen yeniliklerin yalnızca Nizam-ı Cedit askerine dayanacağını açığa çıkardı²⁷. Bu arada humbaracı²⁸, lağımçı²⁹, topçu gibi diğer teknik sınıflarında ıslahına devam edilerek tophane de işe

²³ Beydilli, a.g.e, s. 69-72, Başer, a.g.t, s. 17.

²⁴ Eren, a.g.m, s. 441-457.

²⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul 1978, s. 115.

²⁶ Beydilli, a.g.e, s. 69-72, Anadolu da Nizam-ı Cedit teşkilatları 1796 yılında çıkarılan ilave bir nizamname ile Konya, Kayseri, Ankara gibi şehirlerde kuruldu. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti’nin Dağılıma Devri (XVIII. ve XIX. Asırlarda)*, TTK Yay., Ankara 1985, s. 40-43.

²⁷ Beydilli, a.g.e, s. 74.

²⁸ Fatih Sultan Mehmed zamanında müstakil bir ocak haline getirilen humbaracı ocağı bir nevi el bombası üretimi yapmaktaydı. Daha geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu) Feza yayıncılık, İstanbul 1999, s. 348.

²⁹ Özellikle kale kuşatmalarında toprak altında lağım denilen tüneller açarak, buralara yerleştirdikleri patlayıcı maddeler ile kalenin fethini kolaylaştıran bir sınıftır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özcan, a.g.e, s.348.

yaramayan ve yalnızca “ulufe” almakla yetinenler ayıklandı. Bu sınıfların yetişmesi için başta Fransa olmak üzere, çeşitli devletlerden yabancı uzman istihdam edildi. Deniz işlerinin yeniden düzenlenmesi için ayrıntılı kanunlar hazırlanıp gemilerdeki subay ve efradın disiplinleri sağlandı. Gemi yapımı ve bakımı için İsveç ve Fransa’dan mühendisler getirildi. Böylece yeni ve güçlü filolar oluşturuldu³⁰.

Nizam-ı Cedit’in kurulması büyük kaynaklara ihtiyaç gösterdiğinden, “İrad-ı Cedit Hazinesi” adı ile bir kaynak oluşturuldu ve bu kaynağa bazı kalemlerden alınan vergilerle diğer yeni ihdas edilmiş olan çeşitli vergiler gelir olarak tahsis edildi³¹. Boş kalan dirlikler, içki, tütün, kahve vergileri gibi bir kısım vergiler İrad-ı Cedit Hazinesine aktarıldı.

III. Selim döneminden önce devletin mülki idaresi de tam bir karışıklık içindeydi. Eyaletlerin başındakiler ve bölgelerinde nüfuzlu olanlar (ayan ve mütegalibe), hak ve yetkilerini kötüye kullandığından adalet mekanizması tam işleyememekteydi. Ekonomik çöküntü ise, uzun süren savaşların da etkisiyle geniş boyutlara ulaşmış bulunuyordu. III. Selim’in bu sahalarda aldığı tedbirler, yerleşmiş eski esaslar çerçevesinde birtakım düzenlemeler yapmaktan pek ileri gidemedi. Bununla birlikte otorite ve disiplin kurularak asayiş sağlanmaya çalışıldı. Anadolu ve Rumeli’de ki eyaletler yeniden düzenlendi. Buralara güvenilir ve tecrübeli yöneticilerin atanmalarına dikkat edildi. Hukuk alanında ve ekonomik alanlarda da düzenlemelere gidildi. Ancak tüm bu düzenlemeler kötü gidişatı durdurmaya yetmedi³².

Yaşanan bu ekonomik sorunlar neticesinde hazinede yeterli miktarda para olmadığı için askerlere ödenmesi gereken ulufeler düzenli olarak ödenemiyordu. Bu nedenle askerlerde olması gereken disiplin ve düzen iyice bozulmuştu. Askere ulufelerini ödeyebilmek için acele para bulmak gerekiyordu. III. Selim, hazineye gelir temin etmek için bir takım tedbirlere başvurdu³³. Bu yönde altın ve gümüş eşyaların darphaneye verilmesi ve bunlardan para basılması yönünde bir karar aldı. Bu kararın tatbik edilmesi için Meşihat Makamından fetva alınmasına ihtiyaç

³⁰ Ali İhsan Gençer, *Bahriye’de Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezareti’nin Kuruluşu (1789-1867)*, İstanbul 1985 s. 45-51.

³¹ Beydilli, a.g.e, s. 74; Yavuz Cezar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, (XVII. yy’dan Tanzimat’a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1986, s. 132–136.

³² Beydilli, a.g.e, s. 75.

³³ Karal, a.g.e, s. 33.

bulunmaktaydı. Dönemin Şeyhülislamı bu uygulama için kendisinden fetva talep edilmesi üzerine şu fetvayı verdi:

“Altun veya gümüşten masnu olan hâtem ve kuşak paftası ve hilyei seyf ve hilyei nisâdan madanın rical ve nisâya istimal-i haram olur mu?”

-El cevap.

- Olur.

Bu surette altun ve gümüşten masnu olan eşyanın istimali haram ve zekâtı vacip ve hepsi bilâfaide ve cihat için lüzumuy olmakla Darphanei Amireye eshabı beyi etmeleri için emri âli sâdır olsa mezbûrun ol emre itaatleri lâzım olur mu ?

- El cevap.

- Olur”³⁴.

Ancak, alınan bu tedbirler istenen neticeyi veremedi.

³⁴ Karal, a.g.e, s. 34.

AYANLIK MÜESSESESİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DAĞLI İSYANLARININ ORTAYA ÇIKIŞ NEDENLERİ

1. Ayanlık Kavramı ve Ayanların Ortaya Çıkışı

Ayan, sözlük anlamı olarak *bir memleketin ileri gelenleri*³⁵ anlamına gelmekte olup, İstılahta ise şehir ve kasabaların tarifi için kullanılır³⁶. Şu da belirtilmelidir ki; ayanlık ile ilgili bu güne kadar çok fazla ve detaylı çalışmalar yapılmadı. Ayanlık müessesesi ve ayanlar üzerindeki araştırmalar, ilk olarak Alemdar Mustafa Paşa ve Tepedelenli Ali Paşa gibi hükümet merkezinde önemli rol oynayan ünlü kişilerin biyografik araştırmaları ile başladı³⁷. 1965 yılında Chicago Üniversitesinde düzenlenmiş olan *Beginnings of Modernization in the Middle East* adlı uluslararası kongrede, ayanların Ortadoğu ülkelerinin modernleşmesi sürecinde oynadıkları roller hakkında çok yönlü tartışmalar yapılmış ve ayanlar üzerinde ki araştırmaların önemi uluslararası ilim âleminde kabul edilmiştir. Ancak bu kongrede bahsedilen ayan tabiri; eşraf, yeniçeri, tüccar ve ulema gibi çeşitli grupların dâhil olduğu geniş manada kullanılmıştır³⁸.

Ayrıca açıklanması gereken bir başka konuda ayanlık ile derebeylik kavramlarının aynı anlama gelip gelmediğidir. Deena R. Sadat, Rumeli ayanları ile ilgili makalesinde, “*ayanlar buldukları bölgeye yasal olarak egemen olan kimseler iken, derebeyleri ise yasal olmayan yollarla egemenliklerini.....*”³⁹ sağlayan kimseler olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca ayanların şehirlerde yaşadığı; derebeylerin ise, kırsal kesimde yaşadığını da belirtmekte fayda vardır.

Aynı konu ile ilgili olarak Kemal Karpat ise, ayanları üç gruba ayırarak farklı bir yaklaşım göstermektedir. Karpat’a göre, “*en üst düzeyde idari görevlere sahip olan ayana, derebeyi denildiğini, orta grup ayanların ise vergi toplama ile görevli olduğunu, en son grubun ise tarım ve ticaretle uğraşanlar*”dır⁴⁰.

Yücel Özkaya’ya göre, ayanlık ile ilgili yapılan çalışmalarda sadece XVIII.

³⁵ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 17. Baskı, Ankara, 2000 s. 54

³⁶ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri*, C. I, M.E. B. Yay., İstanbul 1993, s. 242.

³⁷ Yuzo Nagata, *Tarihte Ayanlar (Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme)*, TTK Yay., Ankara 1997, s.1-6.

³⁸ Nagata, a.g.e, s. 1-6.

³⁹ Başer, a.g.t. s. 13.

⁴⁰ Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfusu*, İmge Kitabevi, İstanbul 2000, s. 73-74.

yüzyılın ikinci yarısında ki duruma temas edildiği için, bu müessesenin anlaşılması zorlaşmıştır. Özkaya'ya göre ayanlık hakkında yeterli ve tam bilgiye ulaşmak için mutlaka XVII. yüzyıla ve XVIII. yüzyılında ilk bölümüne bakılması gerekmektedir⁴¹.

Türkiye de ayanlık müessesesi ve tarihsel gelişimi ile ilgili olarak, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "*Tahmiscioğlu Vakası*" ve "*Meşhur Rumeli Ayanlarından Tirsinikli İsmail, Yılık oğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*" Münir Aktepe'nin "*Tuzcuoğulları*" ve Mücteba İlgürel'in "*Balıkesir de Ayanlık İddiaları*" , Mahmut Şakiroğlu'nun "*Çukurova Tarihinde ki Sayfalar-1, Payas Ayanı Küçük Alioğulları*" , Yücel Özkaya'nın, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık, Yuzo Nagata'nın "Tarihte Ayanlar" ve "Muhsin zade Ahmet Paşa ve Ayanlık Müessesesi"*, Mustafa Akdağ'ın "*Osmanlı Tarihinde Ayanlık Düzeni Devri*" , Özcan Mert'in "*Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*" çalışmalar örnek olarak verilebilir.

XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu'da ve taşrada önde gelen tüccarların, kapıkullarının ve esnafın da ayan olarak tanımlandığı ve bunların tamamına genel isim olarak "Ayan-ı Belde" , "Ayan-ı Vilayet" gibi isimler verildiği görülmektedir⁴².

Ayanların siyasi bir güç olarak ortaya çıkmaları ilk olarak XVII. yüzyıl ortalarına rastlamaktadır⁴³. Ayanlık müessesinin güç kazanmasında idarî, askerî, adlî, iktisadî ve sosyal alanlarda yaşanan bozulmaların etkili olduğunu bilmekteyiz. Ayrıca bu yüzyılın sonların da özellikle taşrada ayanlar belirgin bir güç kazanmaya başladılar. Taşraya gönderilen yöneticilerin halk üzerinde otorite sağlayamamalarında bu dönemde yaşanan ekonomik sıkıntılar ve yaygın olarak uygulanmaya başlanılan iltizam usulü etkili olmaktadır. Gelirleri doğrudan hazineye aktarılan vergilere mukataa adı verilmekte idi. Bu dönemde sıcak para ihtiyacından dolayı mukataaların işletilmesi ve vergilerin toplanılması için iltizam sistemi uygulanmaya başlandı. Mültezim adı verilen iltizam sahibi kişiler devletten bir bölgenin vergi toplama hakkını belirli bir süreliğine satın almakta idi. Böylece mültezimler yaptıkları masrafları telafi edebilmek ve yeni kazançlar sağlayabilmek

⁴¹ Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s. 1-12.

⁴² Özcan Mert, "Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi", *Osmanlı* (Editör: Güler Eren), C. VI, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s.174-180.

⁴³ Özkaya, *Ayanlık*, s. 304-306.

için halktan fazla fazla vergiler almaktaydılar⁴⁴. Bu durum karşısında baş gösteren sosyal ve ekonomik sorunlar nedeni ile devlet, XVII. yüzyıl başlarından itibaren malikâne sistemini uygulamaya başladı⁴⁵. Bu sistemle verilen mukataalar ömür boyu kişiye ait hale getirilmekteydi. Birçok mukataayı ele geçiren beylerbeyi veya sancakbeyi gibi yöneticiler, bunların fiilen işletilmelerinin zorluğu karşısında mukataaları bölgedeki yerli ayanlara devretmeye başladılar. Mütesselim veya voyvoda adları ile ilk önce dolaylı bir şekilde iltizam sistemine dâhil olan ayanlar, zamanla doğrudan söz sahibi oldular. Böylelikle taşrada ve Anadolu'da ekonomik hayatta söz sahibi olan ayan ya da derebeyi diye adlandırılan büyük aileler ortaya çıkmaya başladı. Osmanlı Devletinde isim yapmış ve bölgelerinde etkin olmuş başlıca ayan aileleri ve önemli ayanlar şunlardır;

Başlıca ayan aileleri şunlardır;

Manisa ve çevresinde Kara Osmanoğulları, Bozok ve çevresinde Çapanoğlu, Saruhan Sancağında Gündüzoğlu, Isparta çevresinde Yılanlıoğulları, Rize çevresinde Tuzcuoğulları, Samsun ve çevresinde Caniklizadeler, Kayseri'de Zennecizadeler.

Başlıca önemli ayanlar şunlardır;

Gediz'de Nasuhoğlu Ali, Canik'te, Hacı Ali Bey, Adana çevresinde Küçük Ali oğlu Halil ve kardeşi Ali, Trabzon'da Alaybeyi Şatıroğlu Mehmed, Muğla Sancağında İlyasoğlu Halil, Demirci'de voyvoda Kocabaşı, Rumeli'de Serezli İsmail Bey, Dimetoka ve çevresinde Tokatçıklı Süleyman, Ferecik'te Ali Molla, Rusçuk'ta Tirsiniklioğlu İsmail, İşkodra'da Mahmut Paşa ve Vidin'de Pazvantoğlu Osman Paşa, Epirde Tepedelenli Ali Paşa⁴⁶.

Ayanlar bölgelerindeki vergilerin toplanması, fiyat tespiti, bilirkişilik, vakıfların idaresi, başarısız yöneticilerin görevden alınması gibi çeşitli konularla uğraşmakla birlikte halkın işlerinin devlet nezdinde yapılması, devlet işlerinin de halka duyurulması konularında da resmi görevler üstlenmişlerdir⁴⁷. Merkezi otoritenin zaafa uğraması ile ayanların güçlenmesi arasında doğru bir orantı vardır. Böylece XVII. yüzyıldan itibaren devamlı olarak merkezi otoritenin zayıflaması,

⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.4, 1. Kısım, TTK Yay., Ankara 1988, s. 436.

⁴⁵ Mehmet Genç, "Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, s. 99-147.

⁴⁶ Uzunçarşılı, a.g.e, s. 436-437.

⁴⁷ Mehmet İpşirli, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I,(Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu) Feza Yay., İstanbul 1999, s.237-238.

ayanların güçlenmesine sebep oldu. Bu dönemde ayanların seçimle belirlendiği ve seçilen ayanın halktan mahzar, kadıdan ilam ve validen ise buyruldu alarak göreve başladığı bilinmektedir⁴⁸.

XVIII. yüzyılda, Bab-ı âli, asker temini, zahire gereksinimlerinin karşılanması ve eşkıyalık olayları ile mücadelede sık sık ayanlardan yardım istemeye başladı. Bunun yanında bu dönemde savaşların da uzun sürmesi nedeni ile devlet görevlileri bölgelerinden uzaklaştıkları için güvenlik konusunda da ayanlardan yardım istemeye başlandı. Bu nedenle ayanlar beylerbeyi ya da sancakbeyi gibi kendilerine bağlı olan küçük çaplı askeri güce sahip olmaya başladılar. İlerleyen zamanlarda merkezi otoritenin zayıf olması nedeni ile de bu ayanlardan bazıları devlete karşı isyan hareketleri içerisinde bulundular⁴⁹.

Sadrazam Muhsinzade Mehmet Paşa⁵⁰, ayanlık sistemini kontrol altına almaya çalışan ilk devlet adamı olmuştur. Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa, 1765 yılında “*reis-i ayanlık*” şeklinde tabir edilen başayanlık uygulamasıyla sadrazamlık makamının kontrolü altına alarak ayanlar üzerinde denetim sağlamaya çalışmıştır⁵¹. Ülke idaresinde önemli sıkıntılar oluşturan bu ayanlık sistemi, 1786 yılında Bâb-ı âli tarafından kaldırılarak yerine *şehir kethüdalığı* kurulmuştur. Ancak daha önce halk tarafından seçilme usulüne göre görev yapmaya başlayan ayanlar bu yeni uygulamayı kabul etmediler. Şehir Kethüdası olarak yerleşim bölgelerine gelen görevlilere muhalefet ederek onların başarısız olmalarını da etkili oldular. Bâb-ı âli de, ortaya çıkan bu kargaşayı önlemek için ve o sırada baş gösteren Osmanlı–Rus Savaşları tehlikesi nedeniyle gerekli hazırlığı yapmak için başlattığı bu uygulamadan

⁴⁸ İpşirli, a.g.m. s. 238.

⁴⁹ Başer, a.g.t, s. 15.

⁵⁰ III. Mustafa saltanatında 28 Mart 1765- 7 Ağustos 1768 ve 11 Aralık 1771-4 Ağustos 1774 tarihleri arasında 3 yıl altı ay üç gün sadrazamlık yapmış devlet adamıdır. Muhsinzade Abdullah Paşa'nın oğlu olup Arap asıllıdır. Sadrazamlığından önce Rumeli Beylerbeyi olarak görev yapmaktaydı. Sultan III. Ahmed'in kızlarından Esmâ Sultan ile evlenmiştir. Muhsinzade Mehmet Paşa'nın sadaretine rastlayan 1765-1768 yılları Kıbrıs, Gürcistan, Arabistan ve Mısır'da bu dönemde Bazı hadiseler cereyan etmekle beraber sakin geçti. Ancak Anadolu ve Rumeli'de mahalli bir güç odağı olarak sivrilen eşraf arasında ayanlık için şiddetli mücadeleler oluyordu. Mehmed Paşa bu mücadeleyi yatıştırmak için önce zilkade 1178'de (Mayıs 1765) Rumeli ve Şaban 1179 (Ocak 1766) Anadolu taraflarına ferman gönderip kazalarda ayanlık vazifesinin sadrazamın mektubu veya kaimesiyle bizzat verileceğini bildirir. Bu suretle kazaları hükümet merkezinin denetimi altında tutmaya çalıştı. Mehmed Paşanın bu siyaseti, taşrada yarı müstakil bir şekilde hâkimiyet kurmada başarılı olan Çapanoğulları ve Karaoşmanoğulları gibi büyük nüfuza sahip ayana karşı takip ettiği siyasetle birlikte ele alındığında onun merkezileştirme politikasına ağırlık verdiği söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yuzo Nagata, “Muhsinzade Mehmed Paşa” *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s. 48-50.

⁵¹ Başer, a.g.t, s. 15.

vazgeçti ve şehir kethüdalığına son vererek 1790 yılında yayınlanan bir fermanla ayanların görevleri tekrar kendilerine iade edildi⁵².

III. Selim zamanında iyice güçlenen ayanlar, artık merkezi yönetimi dinlemez olmuşlardı. II. Mahmut'un padişah olmasında önemli destek sağlayan Alemdar Mustafa Paşa, ayanlar ile II. Mahmut arasında Osmanlı tarihinde bir ilk olan “*Sened-i İttifak'ın*” (29 Eylül 1808) imzalanmasını sağladı⁵³. Bu sözleşme ile padişah, âyanların buldukları bölgelerde ki egemenliklerini hukuken tanımakta onların varlıklarını kabul etmekteydi⁵⁴.

Ancak, *Sened-i İttifak*'ın hamisi olan Alemdar Mustafa Paşa'nın 17 Kasım 1808 tarihinde ölümü üzerine bu sözleşme yürürlükten kalkmıştır. 1806–1812 Osmanlı- Rus Savaşından sonra, II. Mahmut, taşrada merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak amacıyla ayanlar üzerine harekete geçti. Modern silahlar ile donatılan merkez orduları karşısında duramayan ayanların büyük bir kısmı etkisiz hale getirildi. Böylelikle Devleti, uzunca bir süre uğraştıran ayanlar, taşra idaresindeki güçlerini kaybettiler⁵⁵.

2. Dağlı İsyancıları ve Ortaya Çıkış Nedenleri

Osmanlı Tarihinde, XVIII. yüzyıl sonlarında Rumeli'de Deliorman bölgesinde ortaya çıkıp II. Mahmud'un tahta geçişine kadar süren eşkıyalık hareketlerine genel bir isim olarak Dağlı İsyancıları denmiştir.

III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmut devirlerinde Osmanlı Devleti'ni uzun

⁵² Mert, a.g.m, s.174-180.

⁵³ *Sened-i İttifak* sözleşmesinin tarihi ile ilgili olarak 7 Ekim 1808 tarihi de verilmektedir. Bkz. Sina Akşin, “Osmanlı Devleti 1600-1908”, *Türkiye Tarihi*, C.3, Cem Yay., İstanbul 2000, s. 94.

⁵⁴ *Sened-i İttifak*'ın hükümleri özetle şöyle idi:

Md 1) Ayanlar padişaha sadakatlerini ilan edeceklerdir.

Md 2) Ayanlar, asker toplamada yardımcı olacaklar, görüşmeler esnasında öngörülen yeni ordu sözü edilen sitemde kurulacaktır. (mahiyeti belli olamamakla beraber buradan yeni bir ordunun kurulacağı anlaşılmaktadır).

Md 3) Vergiler ağır olmayacak, düzenli toplanacak, devlete ait vergilere kimse dokunmayacaktır.

Md 4) Sadrazamın kanun ve senede uygun emirlerine itaat edilecek, uygun olmayanlarına hep birlikte karşı durulacaktır. Ayrıca kimse başkasının işine karışmayacaktır.

Md 5) Suçu açıkça belli olmadıkça ayan, vükela, ulema ve saray mensuplarına bir kötülük yapılmayacak, ceza verilmeyecektir.

Md 6) İstanbul'da isyan çıktığında, ayanlar, sormaya gerek kalmadan gelip isyanı bastıracaklar.

Md 7) Vergi ile ilgili konular vekiller ile memalik aileler yani büyük ayanlar arasında görüşülüp karara bağlanacak ve artık hep ona göre davranılacaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Akyıldız, “*Sened-i İttifakın İlk Tam Metni*” İslam Araştırmaları Merkezi Dergisi (İSAM), S. 2, İstanbul 1998, s. 209-222.

⁵⁵ Halil İnalçık, “*Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu*”, *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 343-359.

süre uğraştıran, Rumeli halkının yerini yurdunu terk etmesine neden olan dağlı isyanlarının ortaya çıkış nedenleri şöyle sıralanabilir;

i. XVIII. Yüzyıl sonlarında başlayan Osmanlı- Rus ve Osmanlı- Avusturya Savaşları nedeni ile oluşan dış sorunlar, Osmanlı Devleti'nin Rumeli bölgesi ile yeterince ilgilenememesine sebep olmuştur. Bu durumu fırsat bilen Rumeli'de ki ayan ve eşkıyalar ise halk üzerinde baskı kurmuşlar böylece masum halkı canından bezdirmişlerdir. Bölgede oluşan genel asayişsizliğe bağlı olarak da dağlı isyanları ortaya çıkmaya başlamıştır.

ii. Rumeli'deki ayan ve derebeyleri, devletin siyasi zayıflığı nedeni ile vezirlere eski itibarı göstermemeye başladılar. Eskiden Rumeli'deki vezirler ve devlet ileri gelenleri ile yakın ilişki içerisinde olan ayanlar bu dönemde onları hiçe sayarak başına buyruk hareket etmeye başladılar. Hatta ara sıra bizzat kendileri İstanbul'a doğrudan doğruya başvurarak işlerini hallediyorlardı. Bu durum da halk ister istemez ayan ve derebeylere büyük itibar göstermeye başladılar. Tüm bu gelişmeler neticede devletin taşradaki otoritesini azaltmıştır.

iii. Rumeli'deki önde gelen ayanlar, İstanbul'daki bazı devlet adamlarına çeşitli hediyeler göndererek onları yanlarına çekmeyi başardılar. Pahalı eşyalardan oluşan hediyelerin parası ise, halkın sırtına yükleniyordu. Bu durum ise halkın sıkıntı çekmesine ve perişan olmasına neden oluyordu. Netice de devletin halk gözünde ki itibarı düşüyordu.

iv. Bu dönemde askerin durumu da iyi değildi. Yaşanan ekonomik sorunlar nedeni ile askerin ihtiyaçları zamanında ve tam olarak karşılanamıyordu. Ayrıca savaşta yararlılık gösterenlerin bir kısmına beylerbeylik veya vezirlik gibi rütbelere verilmesi nedeni ile bu idari görevlere ehil olmayanlar da gelebilmekteydi. Vezirlik gibi önemli bir göreve gelen bu tür kimseler halk üzerinde gün be gün zulümlerini arttırmaktaydı⁵⁶.

⁵⁶ *Askerin durumu ise alabildiğine bozulmuştu. Askerin asayişini sağlamak olanaksız hale gelmişti. Özellikle, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşında devlet de askerin gereksinmelerini sağlamada kusur etmişti. Askerin düzeni iyice bozulduğundan, subayların da az sayıda bulunmasından dolayı savaşta biraz yararlılık gösterenlere 5000 kuruş bahşiş ödenerek beylerbeylik ve arkasından da vezirlik rütbesi verilmişti. Oysa bunların çoğu okuma yazma bilmeyen terbiye görmemiş zorba kişilerdi. Bu levent zümresinden “ delil ve tüfenkçi ve levent makulesinden farazan beş on kese bahşiş vermeğe layık etna “bir yararlılık gösterenlere” az önce bahsettiğimiz görevler verildikten sonra başka yerlere sürülmeleri ile vezirlikler “esrafil eline geçmeğe başlayup zulm ve tama’ gün be gün şöhet bularak iştikadan devleti aliye bizar ve Veditatu’Allah olan fukara-yı ra’iyet dahî nâçar yavaş yavaş adem-i*

v. Ayanlar arasındaki siyasi ve ekonomik rekabet nedeni ile Rumeli’de karışıklıklar arttı. Bölgelerinde kendilerinden başka güç istemeyen ayan ve derebeyler birbirleri üzerlerine seferler düzenlemeye başladılar. Yeteneksiz yöneticiler sebebiyle, Rumeli de ki ayanlar bağımsız hareket etmeye başlamışlardı. Yaşanan tüm bu olumsuz gelişmeler ise Rumeli halkına yansıyor, devlet ise, bu soruna bir türlü çözüm bulamıyordu⁵⁷.

vi. Bu dönemde ayan sekbanlarının beslenmesi işi de halka yüklenmişti. Ayanların kendi aralarında ki çatışmaların artması bu nedenle asker toplamaları, halktan pek çok kişinin işini gücünü terk edip, bunların hizmetlerine girmelerine neden olmuştur. Bu askerlere ayanlar tarafından ulufe verilmesi de gerekliydi, gerek bu sekbanların ulufeleri gerekse beslenmeleri, ayanlar tarafından halkın sırtına yüklenmekteydi⁵⁸.

vii. Taşradaki ilmiye sınıfı da diğer devlet memurları gibi zengin olma yoluna başvurmuştu. Arpalık usulü⁵⁹ iyice yaygınlaştı. İstanbul’da oturan arpalık sahibi ulema, fazla para ödeyenleri naip tayin etmekteydi. Böylece taşrada yazı dahi okuyamayan il naipileri ortaya çıktı⁶⁰. Bunların taşrada adaleti tam uygulayamayacakları açıktı ve öylede oldu. Böylece, taşrada devletin itibarı yok olduğu gibi şeriat ahlakı da bozulup hukuki haklar ayan zümresinin eline geçti. Bu durum neticesinde halkın huzursuz olup yerini yurdunu terk edip eşkıyalığa başlaması kaçınılmaz oldu.

viii. Kapıcıbaşılık, vezirlik rütbesi gibi önemli bir görev olup, önemli bir iş

itaate ve hafî hafî devlet-i aliye tarafına” husumete başlamışlardı. Ayan ve derebeyleri bu durumu iyice öğrendiklerinden vezirlerin ve hâkimlerin, bunların yanında “ zerre kadar itibarları” kalmadı. Bkz. Özkaya, Dağlı İsyânları, s. 14–20.

⁵⁷ Tirsniklizade İsmail ile Yılıkoğlu Süleyman arasında yaşanan hâkimiyet mücadelesi buna örnektir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkaya, Dağlı, s. 14-20.

⁵⁸ Özkaya, Dağlı İsyânları, s. 14-20.

⁵⁹ Osmanlı Devleti’nde idare, saray ve ilmiye sınıfı ile görevine son verilen ve emekli olan memurlara ödenen maaş veya ek ödenektir. Osmanlı Devleti arpalığı bir tür ödenek olarak verirdi. Arpalığın ne zaman verilmeye başlandığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu ödenek, başlangıçta yeniçeri ağası, bölük ağaları gibi askeri şahıslara verilmekte iken sonraları şeyhülislam ve kazaskere, 17. yüzyıldan itibaren de vezirlere ve ümeraya verilmeye başlanmıştır. Arpalığın azami miktarı, ilmiye sınıfı mensubuna senede 70 bin akçe, yeniçeri ağasına 58 bin akçe, saray erkânına 20 bin akçe olarak tespit edilmiştir. Arpalık, belirli bir kaza veya sancağın yıllık gelirinin bir kısmının tahsis edilmesi veya hazineden belli bir yevmiye verilmesi yoluyla ödenirdi. Bu usul birçok yolsuzluğa sebep olduğu için 18. yüzyılda kaldırılarak yalnızca ilmiye sınıfı mensuplarına ödeme yapılmaya devam edilmiş, Tanzimat’tan sonra tamamen kaldırılmış ve yerine tarik maaşı konulmuştur. Meşrutiyetten sonra ise diğer devlet memurları gibi düzenli aylık ve emeklilik maaşı bağlanarak arpalık usulü tamamen kaldırılmıştır. Ayrıntılı Bilgi için bkz. Cahit Baltacı, “Arpalık”, DİA, C. 3, İstanbul 1991, s. 392-393.

⁶⁰ Özkaya, Dağlı, s. 14-20.

için taşrada Kapıcıbaşı bulunur ve herkes onu sayardı. Ancak XVIII. yüzyıldan itibaren ayanlarda Kapıcıbaşılık ve büyük mirahorluk rütbelerini aldıklarından, İstanbul'dan yollanan Kapıcıbaşların değeri kalmamıştı, ayanlar istedikleri gibi hareket eder oldular, gönderilen fermanların eskisi gibi hükmü kalmadı⁶¹.

ix. Arabistan'da çıkan Vehhabi isyanı ve Anadolu da yaşanan karışıklıklar, dağlı isyanlarının çıkması, çabucak yayılıp, dal budak salmasına neden oldu. Bu konular ile de uğraşmak zorunda kalan devlet, Rumeli'ye gereği kadar ilgi gösteremedi.

x. Taşradaki devlet görevlilerinin ayan olan kişilerden rüşvet almaları, ayanlık iddiasında olan kişiler arasında karışıklıklar çıkmasına neden oldu.

xi. Rusya ve Fransa'nın Slav ırkı arasında milliyetçilik propagandası yapmaları ve onları isyana teşvik etmeleri, diğer halk için kötü örnek teşkil etti, devlet bir de bu isyanlar ile uğraşmak zorunda kaldı ve bu nedenle Rumeli, için için kaynamaya başladı.⁶²

Yukarıda genel hatları ile sayılan nedenlerden dolayı ortaya çıkan dağlı isyanlarını çıkartan başlıca dağlı reisleri olarak, Şinap, Ali Molla, Ejderoğlu, Kara Feyzi, Hacı Manav, Kara Ömer, Kılıoğlu, İsaoglu, Tokatçıklı Süleyman, Arabacıoğlu, Pazvantoğlu Osman, Macar Ali, Kanbur İbrahim, Çıtak Veli, Kara Mustafa, Korco, Kondo, Emincik gibi simalar sayılabilir⁶³.

Osmanlı Devleti'ni çok uzun bir süre uğraştıran bu dağlı isyanlarını bastırmak üzere, çeşitli zamanlarda birçok devlet adamı görevlendirildi. Kaynak ve telif eserlerde⁶⁴ isimleri zikredilen devlet adamları şunlardır;

Çirmen Mutasarrıfı Tahir Paşa (1791), Tuna Başbuğu Hamamizade Ahmet Paşa(1792), Silistre Valisi Zihneli Hasan Paşa(1792), Seyit Ali Paşa(1794), Hacı Abdi Paşa(1795).

Hakkı Mehmed Paşa (1796) Mustafa Paşa (1797), Anadolu Valisi Alo (Ali) Paşa (1798), Osman Paşa (1798), Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa (1798), Palaslı Mehmet Paşa (1800), Tayyar Mehmet Paşa (1800), yeniden Hakkı Paşa

⁶¹ Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 14-20.

⁶² Aynı yer.

⁶³ Ahmet Cevat Eren, "Pazvantoğlu Osman", *İA*, s. 532- 535; Başer, *a.g.t.*, s. 21.

⁶⁴ Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 21-35; *Tarihi Cevdet*, C. VI, s. 124.

(1801), Filibe ayanı Ömer Ağa (1802), Tepedelenli Ali Paşa (1802), Vani Mehmet Paşa, İşkodra Mutasarrıfı İbrahim Paşa (1803)⁶⁵.

⁶⁵ Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 45–95; Başer, *a.g.t.*, s. 21.

I. BÖLÜM

1. VIDİN AYANI PAZVANTOĞLU OSMAN'IN AİLESİ VE İLK DEVİRLERİ

III. Selim'in padişahlık döneminde Osmanlı Devleti'ni çıkarmış olduğu isyanlarla uğraştıran Vidin ayanı Pazvantoğlu Osman'ın, ailesi ve çocukluk yaşamı ile ilgili kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır.

Arşiv belgeleri ve eserlerde Pazvantoğlu, Pazvanoğlu, Pasbanzâde, Pâsvân, Pasbanoğlu⁶⁶, diye geçen bu isim aslında Farsça bir isim olup, gece bekçisi, muhafız, bekçi gibi anlamlara gelmektedir⁶⁷. İsmi gerçekte “pâsvân”⁶⁸ olduğu fakat diğer ifadelerin ise zaman içinde halkın farklı kullanımları ve telaffuzlarından kaynaklandığı bilinmektedir. III. Selim Dönemi arşiv belgelerinde sıklıkla geçen bu isim Bulgaristan'ın Vidin bölgesinde yaşamış mühim bir ailenin soyadıdır⁶⁹. Pazvantoğlu Osman'ın ecdadının aslen tatar kökenli olduğu ve I. Bayezid zamanında (1389–1402) Bulgaristan'ın fethine katılmış ve daha sonra bu bölgeye yerleştirilmiş bir aile olduğu tahmin edilmektedir⁷⁰.

Pazvantoğlu ailesine mensup olan en tanınmış kimseler şüphesiz ki Pazvantoğlu Osman'ın babası Ömer Ağa ve kendisidir. Çünkü XVIII. yüzyılın sonlarında Rumeli'de karşımıza bu iki isim sıklıkla çıkmaktadır. Ömer Ağa'nın babası, Bosna'nın Tuzla kazasında oturan itibar sahibi bir kimseydi. İsmi kaynaklarda geçmeyen bu kimse düşmanları ile mücadelelerin birinde mağlup olup Piriştine'de öldürülmüştür⁷¹. Tek oğlu olan Pazvantoğlu Ömer Ağa ise, Osmanlı-Avusturya Savaşında (1736–1739) Türk akıncıları arasında devlete hizmetlerde bulunmuş olduğundan, kendisine bu gayretleri sonucunda Vidin civarında Bursa ve Kırsa adında iki köyün tımarı verilmiştir⁷². Böylece Vidin civarına yerleşen

⁶⁶ Bkz. BOA, HAT, 5715-B,12089, 10716, Devellioğlu, a.g.e, s. 854.

⁶⁷ Devellioğlu, a.g.e, s. 854.

⁶⁸ Devellioğlu, a.g.e, s. 854.

⁶⁹ Ahmet Cevat Eren, “Pazvantoğlu Osman”, *İA*, s. 532-535.

⁷⁰ Eren, a.g.e, s 532-535.

⁷¹ Pazvantoğlu Osman'ın dedesinin Hıristiyanlığa da ilgi duyduğu ve Tuzla'da camiye giderken Hersek'te Fransiskanlar'ın ayinine katılıp papa için dua ederek kadeh kaldırdığı da söylenmektedir. Ayrıca eşkıyalık yaptığı ve düşmanları tarafından Piriştine'de kazığa oturtularak öldürüldüğü belirtilir. Bkz. Kemal Beydilli, “Pazvantoğlu Osman”, *DİA*, İstanbul 2007, s. 208-210.

⁷² Eren, a.g.e, s. 532-535.

Pazvantoğlu Ömer Ağa, cesareti, kabiliyeti sayesinde zamanla nüfuz ve kudretini arttırarak, bu Sancağın bayraktarlığını elde etmeğe muvaffak olduğu gibi, çok büyük bir servet sahibi olarak Vidin ayanlığına kadar da yükselmeyi başarmıştır⁷³. Pazvantoğlu Ömer'in bu hızlı yükselişinin dışında serveti ve şöhreti ile bazen valilerin kıskançlığını üzerine çektiğinden bazen de mahalli nizam ve asayişini ihlal ederek, keyfi hareketlerde bulunduğundan bir süre sonra devlet nazarında asi durumuna düşmüştür⁷⁴.

Melek Mehmet Paşa'nın Üçüncü Vidin Valiliği sırasında (1786), kendisine Vidin'i terk etmesi tavsiye üzerine Pazvantoğlu Ömer Ağa, kendi mülkü olan topraklardan hiç kimsenin kendisini uzaklaştırmaya hakkı olmadığını iddia ederek, Vidin Muhafızlarına karşı gelmeye ve huzursuzluk çıkarmaya devam etmiştir. Osmanlı'nın Avusturya ve Rusya Seferleri başlarında yani 1788 yılı Mart ayında (Cemâziye'l-âhir 1202) Vidin' deki konağında yakalanan Pazvantoğlu Ömer Ağa, Sadrazam Koca Yusuf Paşa'nın karargâhına gönderildi. Burada kısa bir muhakeme yapıldıktan sonra idam cezasına çarptırıldı ve aynı gün idam edildi⁷⁵.

Ömer Ağanın oğlu olan Pazvantoğlu Osman 1758 yılında Bosna'nın Kırsa köyünde doğmuştur. Onun çocukluk ve gençlik yılları ile ilgili elimizde yeterli bir bilgi bulunmamaktadır. Arşiv belgelerinde rastlanıldığı kadarı ile sadece İbrahim isminde bir erkek kardeşi olduğu anlaşılmaktadır⁷⁶. Yine kaynaklardan anlaşıldığına göre, babasının idam edildiği dönemde babasının yanında olan Pazvantoğlu Osman, Vidin'de can güvenliği olmadığı için Arnavutluk taraflarına kaçarak Gegalık bölgesinde⁷⁷ bir müddet saklandı⁷⁸. Arnavutluk'ta bir süre kalan Pazvantoğlu Osman, babasının idam edilmiş olmasından ötürü devleti suçlamakta ve babasının idamına sebep olanlar hakkında intikam alma hissiyle doluydu. Arnavutluk'ta kaldığı süre

⁷³ Ömer Ağa'nın bir ara Vidin Nazırlığı yaptığı da söylenmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkaya; *Dağlı İsyancıları*, s. 32.

⁷⁴ Eren, *a.g.e.*, s. 532-535.

⁷⁵ Ahmet Cevdet, *Tarihi Cevdet*, C. VI, Üçdal Neşriyat, (sadeleştiren Dündar Günday), İstanbul 1994, s. 294, G. A. Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi: 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul*, (çeviren Oğuz Gökmen), Ankara 1977, s. 95-96.

⁷⁶ BOA, *HAT*, 2262, 2108; Pazvantoğlu Osman, isyan etmesi nedeni ile ileride görüleceği üzere devleti çok uğraştıracaktır. İsyanı sonucu üzerine Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa gönderilecek ve zorda kalan Pazvantoğlu Osman, Hüseyin Paşa'dan affedilmesini isteyecek. Hüseyin Paşa da affedilmesine şart olarak kardeşi İbrahim'i esir alacaktır.

⁷⁷ Arnavutluk, İşkombi nehrinin kuzeyinde Gegalar ve güneyinde bulunan Toskolar dan meydana geliyor. Türkler bu iki bölgeyi *Gegalık* ve Toskalık diye ikiye ayırmıştır. Bkz. Mustafa L. Bilgin, "*Arnavutluk*" DİA, C.3, İstanbul 1991 s. 384.

⁷⁸ Beydili, "Pazvantoğlu Osman", *D.İ.A.*, C. s. 209.

zarfında eşkıyalık faaliyetlerinde bulundu ve bir süre de emri altındakilerle Dukakin’de İpek Sancağı valisinin hizmetinde bulundu.

2. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN YEREL BİR GÜÇ OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI VE İLK İSYANI

Arnavutluk’ta çok uzun bir süre kalmayan Pazvantoğlu Osman, 1789 yılında yaşanmakta olan Osmanlı-Avusturya Savaşına gönüllü gruplar içerisinde katıldı. Eflak yakınlarında Avusturya’ya karşı yapılan mücadelede Temeşvar ve Hermanstadt’a kadar hücumlar yaparak, cesaret ve askeri kabiliyeti ile temayüz etti. Avusturya’ya karşı savaşan Eflâk’a yardım için bir gönüllü birliğini Eflak Beyi Mavroyani’ye götürdü ve savaşta gösterdiği kahramanlık neticesinde sivrildi. Savaşın sonunda, 1792’de devletin içinde bulunduğu siyasi ve askeri zayıflığında etkisi ile Pazvantoğlu Osman’ın Arnavutluk’ta yapmış olduğu eşkıyalık faaliyetlerinden dolayı yakalanma ve cezalandırılma emri kaldırıldı Pazvantoğlu Osman orduda yapmış olduğu hizmetin karşılığında hem affedildi hem de babasının arazisinin bir bölümüne sahip oldu⁷⁹.

2. 1. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN BİRİNCİ İSYANI

Vidin’e gelen Osman Ağa’nın hayatında bundan sonra yeni bir devir başladı. Babasının Vidin’deki eski şöhret ve itibarından yararlanan Pazvantoğlu Osman, çok kısa bir süre zarfında, kendisine taraftar bularak, Vidin yamaklarının başına geçti⁸⁰. Civarda ki serhat ağalarının birçoğu, onu kendilerinin reisi olarak tanıyıp ona itaat ettiler. 1794 (H.1208) yılı sonlarında “Kırcalı” denilen ve kanun dışı her türlü eylemi gerçekleştiren eşkıyalardan oluşan kalabalık bir kuvveti emri altında toplamaya başladı⁸¹.

Şu da belirtmelidir ki; Pazvantoğlu Osman’ın Vidin’de böyle süratle nüfuz ve itibar sahibi olmasında onun şahsi kabiliyet ve meziyetlerinin yanında, Osmanlı Devleti’nin bu dönemde taşradaki otoritesinin bulunmayışının da büyük tesiri olduğu yadsınamaz.

⁷⁹ Eren, a.g.e, s. 532-535.

⁸⁰ Aynı yer. Pazvantoğlu Osman’a bağlanmış olan başlıca yamaklar şunlardır; Gâvur İmam, Macar Ali, Emincik, Koca Mehmet ve Pazarcık Ayanı Sırıklıoğlu, Kanbur İbrahim, Çıtak Veli, Kara Feyzi, Kara Mustafa ve Bulgar asıllı olup Türklere karşı mücadele etmiş olan Korco ve Kondo. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Tarih-i Cevdet*, C. VI, s. 400-401.

⁸¹ Pazvantoğlu Osman kısa bir sürede Vidin haricinde de kırk-elli bin civarında taraftar toplamayı başarmıştır. Bkz. BOA, *HAT*, 2777.

Pazvantoğlu Osman, *sadık hizmetkârı Ali Molla*⁸² ile birlikte Vidin’de ilk isyanını başlatmıştır. Mevcut ortam babasının intikamını almak için çok uygundu. III. Selim’in tahta çıktığı dönemde, Avusturya ve Rusya ile olan savaşlar sürmekteydi. Devam eden savaşların masrafını karşılamak için halka yeni vergiler yüklenmekteydi. Avusturyalıların sınıra kadar gelip dayanması, Rumeli’de dağlı eşkıyasının ortalığı kasıp kavurması, iktisadi sıkıntıların yaşanması idari bozukluklara da neden olmaktaydı. Birçok kaza ayanların kontrolüne geçtiği için, eyaletlerde yaşanan kargaşalardan dolayı halkın devlete olan güven ve bağlılığı da iyice azalmıştı⁸³.

Bu sırada Belgrat’taki yamaklar silahlanıp ayaklanmışlardı. Belgrat Valisi Mustafa Paşa’yı tehdit etmeye başladılar. Yamaklar, Pazvantoğlu Osman tarafından çok fazla ve açıktan destek görüyordu⁸⁴. Pazvantoğlu Osman, Belgrat üzerine yürüdü ve kendisi de bizzat Belgrat muhafızı Mustafa Paşa’nın⁸⁵ önünü kesti. Bu ilk hareketleri, Pazvantoğlu’nun kısa sürede bölgede daha çok tanınmasını ve ün yapmasını sağladı.

Vidin ve çevresinde devletin vergi politikasından memnun olmayan bir kısım halk, Pazvantoğlu Osman’ın etrafında toplanmaya başlamıştı. Pazvantoğlu Osman özellikle bu aşamada, Bab-ı âli’nin ıslahat çalışmalarına karşı olmadığını; bununla birlikte, pamuk, yün, yiyecekler hakkında yeni vergilerin toplanmasına ve topçu neferlerinin sayısının artmasıyla ortaya çıkan yeni gereksinimleri sağlamak amacıyla konan vergilerin halkı sıkıntıya soktuğunu söyleyerek, halkın taleplerinin sözcüsü olmaya başladı⁸⁶. Hatta bu dönemin meşhur sloganlarından olan *adalet ve eşitlik*

⁸² Kaynaklarda Ali Molla’nın aile çevresi ile ilgili pek fazla bilgiye rastlanılmaz. Bununla birlikte Bektaşî kültürüne yakın birisi olduğu tahmin edilmektedir. Ali Molla’nın Sirozi İsmail Bey’in adamıyla yaptığı bir görüşmede “...devlet-i aliyeye hidmette kusur eder isem Nesimi gibi derimi yüzünler” şeklindeki ifadesi ve Ferecikten, Deliorman’a kadar uzanan bölgenin, önemli Bektaşî merkezleri arasında yer alması bizi bu şekilde düşünmeye sevk etmektedir. Ferecik Ayanı olarak dağlı isyanlarında önemli yer alan Ali Molla’ya kaynaklarda ilk defa 17 Şubat 1795 tarihinde rastlanılmaktadır. Ali Molla ilk zamanlar (1797 yılına kadar) kendisi eşkıyalık faaliyetlerinde bulunmuş olmasına rağmen Ferecik ayanı olduktan sonra ise eşkıyalık faaliyetlerini bırakarak dağlı isyanlarının bastırılmasında önemli katkıları olmuştur. Ancak 1802 yılından sonraki belgelerde Ali Molla tekrar karşımıza bir eşkıya reisi olarak çıkmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Alper Başer, a.g.t., s. 52.

⁸³ Eren, a.g.e, s. 532-535, Özkaya, *Dağlı*, s. 33.

⁸⁴ Özkaya, *Dağlı*, s. 33.

⁸⁵ 1792 yılında azledilen Ahmet Paşa’nın yerine Filibe ayanı olan Mustafa Ağa’ya önce beylerbeylik, kısa bir süre sonra da vezirlik rütbesi verilerek Belgrat Muhafızlığına atanmıştır. Bkz. Özkaya, *Dağlı*, s. 23.

⁸⁶ Eren, a.g.e, s. 532-535, Beydilli, a.g.m., s. 209.

kavramlarını dilinden hiç düşürmez olmuştu.

Bütün bu kargaşa ve güvensizlik ortamında Pazvantoğlu Osman, bir askeri güç oluşturmak isteğinde olduğu için çevresindeki asi sergerdeleri kendi etrafında toplamaya başladı. Kısa zaman içinde sürekli olarak sayısında artış olan bu askeri gücün ihtiyaçlarını karşılamakta oldukça zorlanıyordu. Artık Vidin'in gelirleri bu ihtiyaçlara cevap veremez olmuştu. Bu nedenle Pazvantoğlu Osman'ın adamları komşu kazalara giderek hazinenin paralarını ele geçirmeye ve yağmalamaya başladılar. Vergilerin bir kısmı da peşin olarak alındı. Tüm bu gelişmelerle beraber yeniçerilerin düzensiz oluşları ise, Pazvantoğlu Osman'ın işini kolaylaştırmaktaydı.

Vidin ve çevresinde kısa zamanda büyük bir güç haline gelen Pazvantoğlu Osman, sarayın hileli siyasetini yani kararlı bir siyaset izleyemediğini ve devletin içine düştüğü zayıflığı iyi bildiğinden, yapılan uyarıları da pek önemsemiyor ve ciddiye almıyordu. Bu nedenle kendini güven içinde hissediyordu. Bu hususta Enver Ziya Karalın, *Selim III' ün Hat-tı Hümayunları* adlı eserinde;

..... “Çok büyük bir şöhret elde etmeyi düşünen Pazvantoğlu, İstanbul'a yürüyerek III. Selim'i tahtan indirmeyi, babasının intikamını düşmanlarından almayı düşünmekteydi. Ayrıca kendi güvenliğini sağlamak, dinsel yobazlıklara bürünmüş halkı kendi kanatları altında birleştirmek, yeni bir atılım ile halkına endüstri, ticaret kaynakları sağlamak, ziraatı canlandırmak, çok kuvvetli bir donanma kurmak, Memleketeyn'i (Eflak ve Boğdan) idaresi altına almak, bu temeller üzerinde uyum sağlayabilecek bir hükümet kurmak hesapları içerisinde idi. Yabancı devlet adamları da Pazvantoğlu'nun kuvvetini kabul etmekteydiler. Örneğin 1216/1802 de, İstanbul'a olağanüstü görevle yollanmış olan General Sebastiyani, Osmanlı İmparatorluğunun umumî durumundan bahsederken isyanlara temas ederek şunları yazmaktadır;

İsyan ve anarşi yalnız Bosnyayı, Sırbistanı değil fakat İmparatorluğun her tarafını harap etmektedir.

Başlıca âsiler bugün Pazvantoğlu, Yanyalı Ali Paşa (Tepedelenli Ali) , Cezzar Paşalardır. Pazvantoğlu kuvveti, adetçe az olan askerlerinde olmayıp, divanda ki kredisi ile bil hassa engin olan şöhretindedir. Eğer bu âsî vali İstanbul ve hattâ imparatorluğu zapt etmek gibi cüretkâr bir fikre malik olsa idi; muhakkak

surette muvaffak olacaktı.....⁸⁷.” şeklinde bilgi bulunmaktadır.

Balkanlar üzerine çalışmaları ile tanınmış olan ünlü Fransız tarihçi Jacques Ancel, ilk Bulgar kroniklerinden hareketle, Pazvantoğlu Osman'ın Bulgar halkının kurtarıcısı olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu oldukça zayıf bir görüştür. Çünkü Osmanlı arşiv belgelerinde ve telif eserlerin çoğunluğunda, Pazvantoğlu'nun isyan etmiş bir asi olduğu yazılır. Bu nedenle Bulgar halkının kurtarıcısı olduğu yönünde ki bilgilerin doğru olmadığı anlaşılmaktadır⁸⁸. Pazvantoğlu Osman'ın bu ilk isyan hareketi esnasında etrafında Türk, Bulgar ve Sırlardan oluşan asiler, Vidin yamakları ve Nizam-ı Cedid'e karşıtların bulunduğu bilinmektedir. Özellikle, Pazvantoğlu'nun bu dönemde huzursuzlukları artan Sırp asileri yanına çekmek için, onlara kürk ve kalpak gönderdiği bilinmektedir⁸⁹. Böylece hem Sırp asilerini destekleyerek cesaretlendiriyor hem de kendi yanına çekiyordu. Bu durum ise, Bab-ı âli'yi zor durumda bırakıyordu⁹⁰. Fransız ihtilalinin yaydığı milliyetçilik fikir akımını kullanan Rusya, Sırbistan'da baş gösteren ulusçu ayaklanmaları kışkırtmaya ve desteklemeye başladı. Osmanlı Devletine karşı ayaklanan Sırp milliyetçilerini destekleyen Pazvantoğlu Osman'ı, Rusya gibi dış güçlerin desteklediği de akla gelmektedir⁹¹.

1795 yılında ilk defa isyan eden Pazvantoğlu Osman, Belgrad' taki yamakların isyanı sırasında onlara Vidin ve Adakaleden top ve cephane ile birlikte asker gönderdi. Yamaklar Belgrad Paşa'sını da tehdit etmişlerdi. Pazvantoğlu Osman, Belgrad'a doğru yürüdü. Bu haberi alan Belgrad muhafızı el-Hac Mustafa Paşa, karşı koymaya kalkışmışsa da eşkıyalar bir yolunu bulup Belgrad kalesinde Yeniçeri Ağası olan eski Kulkethüdası Çelebi Mustafa Ağa ve Belgrad muhafazasıyla görevli dört oda subayı ile gizlice haberleşerek birlik oldular. Onların yardımıyla kısa sürede kale içine girdiler. Paşa, yanında bulunan bir grup insan ve yerli askeri ile iç kaleye kapandı. Eşkıyanın ise arkadan yardımı kesilmiyor, gittikçe

⁸⁷ Enver Ziya Karal, *Selim III' ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK Yayınları, Ankara 1999, s. 126.

⁸⁸ Bkz. Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s. 34, 120.

⁸⁹ BOA, *HAT*, 5490.

⁹⁰ BOA, *HAT*, 5490.

⁹¹ Avrupalı devletlerin yardım etmesi ile ilgili olarak Uzunçarşılı “ ...Pazvantoğlu haricden ecnebilere de teşvik görmekte olduğundan devletçe vaziyeti pek tehlikeli görünüyor...” ifadesini kullanmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “*Vezir Hakkı Mehmed Paşa*”, C. IV, *Türkiyat Mecmuası*, Burhanettin Matbaası, İstanbul 1939, s. Belirtilmemiş; Kemal Beydilli de Pazvantoğlu Osman'ın, Avusturya tarafından desteklendiğini bildirmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Beydilli, a.g.m., s.209.

sayısı artıyordu.

Belgrat'ta yaşanan bu durum Eflak ve Niş bölgelerinden derhal İstanbul'a iletilerek padişah III. Selim'e bildirildi. Bunun üzerine III. Selim, Belgrat'a yardım götürmeleri için başta Rumeli Valisi Seyit Mustafa Paşa'yı ve o çevrede bulunan mutasarrıf, mütesellim, ayan, mirmiran, eyalet askeri ve başlıca savaş erlerini, Belgrat'a yürümek üzere görevlendirdi. Ancak görevlendirilen bu yardım birlikleri henüz Belgrat'a varmadan, Belgrat muhafızının eşkıyanın hakkından geldiği ve böylece tekrar asayiş sağladığı haberi geldi⁹². Alınan bilgilere göre Belgrat Muhafızı el-Hac Mustafa Paşa, yanında ki askerle kaleden huruç hareketine kalkışmış, şiddetli ve büyük bir çabuklukla kaleyi kuşatan eşkıyanın üzerine bir aslan misali saldırıya geçmişti. Beklenmedik bu taarruz karşısında eşkıya bozguna uğramış, çoğu ölü ya da yaralı ele geçirilmişti. Kaçabilenler ise Vidin bölgesine sığınmışlardı. Belgrat'ın güvenliği tekrar sağlandıktan sonra eşkıya ile gizlice işbirliği içinde olduğu tespit edilmiş olan Kulkethüdası Çelebi Mustafa Ağa'nın başı kesilerek cezalandırıldığı görülmektedir. Ayrıca Çelebi Mustafa Ağa ile işbirliği halinde olup katliamlar yapan dört yeniçeri ortası da Sinop'a sürgün edildi. Yerlerine Mora, Menekşe ve Hanya kale ve kastellerinden dört orta kuruldu. Alınan tüm önlemlerden sonra Belgrat gairesinin şimdilik tamamıyla son bulunduğu söylenebilir⁹³.

Belgrat isyanı bastırıldığında buradan kaçmayı başarabilen bir kısım eşkıyalar, Vidin'e gelerek Pazvantoğlu Osman'a sığınmışlardı. Vidin'e sığınan bu eşkıya galesi Pazvantoğlu Osman'ın da yardımı ile tekrar Belgrat'a saldırmak için hazırlık yapmaya başladılar⁹⁴. Ayrıca Vidin'e gelen bu eşkıyanın bir bölümünün Eflâk dolaylarına saldırı da bulunduğu görülmektedir. Pazvantoğlu Osman ise bir yandan eşkıyaya yardım ediyor diğer yandan da Vidin ve Niğbolu kazaları arasında çeşitli ihtiyaçlar nedeniyle gidip gelen halka karışıyordu. Hatta buralardan Eflâk'a giden gelenlere de müdahale eder oldu. Durum, Eflak voyvodası ve diğer devlet görevlileri tarafından İstanbul'a bildirildi. Bu konuda Pazvantoğlu Osman'a birçok kez emr-i âlî yazılmışsa da uyarıların hiçbirini dikkate almadı⁹⁵. Bunun üzerine, Pazvantoğlu Osman'ın cezalandırılması uygun görüldü ve Belgrat'a yollanan askerlerin bu sefer Vidin'e gitmeleri emredildi.

⁹² Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1586.

⁹³ Aynı yer.

⁹⁴ BOA, HAT, 3054-B.

⁹⁵ BOA, HAT, 1830.

1795 yılının başlarında, Vidin’de baş gösteren bu kargaşayı önleyememesi ve Pazvantoğlu Osman’ın halk üzerinde korku salması nedeniyle serhat askeri arasında değeri pek kalmayan Vidin Muhafızı Pekmezci Mehmet Paşa’nın yerine, Keşan’da bulunan Gürcü Osman Paşa atanmıştır. Gürcü Osman Paşa’nın, Niğbolu’ya gelip, bir ordu düzenleyerek Vidin’e yürümesi için ferman çıkarıldı⁹⁶. Ancak, Rumeli Valisi Hacı Mustafa Paşa ile yeni Vidin muhafızı Gürcü Osman Paşa’nın Pazvantoğlu Osman üzerine düzenlenen hücumlarında başarı sağlanamadı. Kuşatma 24 Eylül 1795 (11 Rebiyülevvel 1210) tarihinde Kış mevsiminin de yaklaşması nedeni ile kaldırıldı. Kuşatmanın kaldırılmasından sonra Pazvantoğlu Osman hileli bir politika ile üzerine yoğunlaşmış olan bunca hedefi bir nevi azaltmak için Bab-ı âli’ye bir mektup göndererek, bundan sonra Belgrat asilerine yardım etmeyeceğini; Vidin Muhafızlarının emrine itaat edeceğini bildirerek eman diledi⁹⁷.

2. 2. PAZVANTOĞLU OSMAN’IN BİRİNCİ DEFA AFFEDİLMESİ

Eski Vidin Muhafızı olan ve o sırada Karahisar-ı Sâhib Mutasarrıfı olan Pekmezcizade Mehmet Paşa’nın, Vidin Kadısı’nın ve halkın, Pazvantoğlu Osman’ın affi için talepte buldukları görülmektedir⁹⁸. Vidin halkının, Pekmezcizade Mehmet Paşa’nın Vidin Kadısının yazıları ve Pazvantoğlu Osman’ın arzuhali, 16 Recep 1210 / 25 Ocak 1796’da Sadrazam İzzet Mehmet Paşa⁹⁹ tarafından Padişah III. Selim’e sunuldu¹⁰⁰. Padişah III. Selim, şimdilik bu taraflarda büyük gailelerin çıkmasına engel olmak, Pazvantoğlu’nu asi olmaktan vazgeçirmek, bir daha Belgrat yamaklarına yardım etmemesi ve Eflâk’ın iç işlerine karışmamasını sağlamak için onu affetti. Ayrıca Fransa, Avusturya ve Rusya gibi Avrupalı devletler ile yaşanan siyasi sorunlar ve Balkanlarda yaygınlık kazanan dağlı isyanları da Pazvantoğlu’nun affedilmesinin etkili olan diğer unsurlar oldu. Bu arada sınırdaki devlet görevlileri

⁹⁶ Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1586, Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s. 35.

⁹⁷ Eren, *a.g.e*, s. 533.

⁹⁸ BOA, *HAT*, 2941-C.

⁹⁹ Safranbolulu İzzet Mehmet Paşa (1743-1812): 1743 yılında Safranbolu’da doğdu. Ancak genç yaştan itibaren İstanbul’a gelerek burada kaptan-ı derya olan amcası Benli Hacı Mustafa Paşa’nın yanında kalmaya ve tanınmaya başladı. Kısa sürede çeşitli devlet görevlerinde başarıları ile sıvriyen İzzet Paşa, darphane emniyeti, şah sultan kethüdalığı, şehreminiği, tersane emniyeti gibi görevlerinde gösterdiği başarılarından dolayı vezirlik rütbesiyle Mısır valiliğine atandı. Mısır’da yaklaşık 2 yıl vali olarak kalan İzzet Paşa burada çıkan çeşitli ayaklanmaları da bastırmıştır. Mısır’daki çalışmalarının Sadaret tarafından takdir edilmesi üzerine önce Anadolu Beylerbeyliğine ve bir ay sonra da Sadrazamlık makamına getirildi (1794). I. Abdülhamid döneminde sadrazamlık yapmış olan Bolulu İzzet Paşa ile karıştırılmasını diye Sani diye anılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, “*İzzet Mehmet Paşa (Safranbolulu)*” *DİA*, C. 23, İstanbul 2001, s. 560-561.

¹⁰⁰ BOA, *HAT*, 56830.

de, Pazvantoğlu'nun uslu duracağına dair kefil oldular¹⁰¹. Aslında bu görevlilerin ona kefil olmaları Pazvantoğlu Osman'ın işine gelmekteydi. Çünkü ileride kendisiyle devlet arasında bir sorun olursa, onların Pazvantoğlu Osman'dan yana tavır almaları daha kolay olacaktı.

III. Selim Pazvantoğlu'nu affettikten sonra bir miktar mukataa ile Vidin Cizyesinin ona havale edilmesini uygun buldu. Ayrıca daha önce Vidin muhafızlığına atanan Gürcü Osman Paşa'nın, Pazvantoğlu ile anlaşamayacağı anlaşıldığından Silistre Valisi Abdi Paşa ile Gürcü Osman Paşa'nın görev yerleri değiştirildi¹⁰². 2 Şubat 1796 (24 Recep 1210) da Abdi Paşa, Vidin Muhafızlığı görevine başladı¹⁰³.

Bâb-ı âlî'nin bu tavizkar politikası, Pazvantoğlu Osman'ı iyice cesaretlendirerek onun Vidin'de daha fazla başına buyruk davranmasına neden olmuştur. Abdi Paşa bu nedenle Vidin'de herhangi bir varlık gösteremedi. Pazvantoğlu'nun Vidin halkı üzerinde ki etkinliği her geçen gün artarak devam etmekteydi. Abdi Paşa, Sadaret'e gönderdiği bir kaime de Vidin de geçirdiği on sekiz ay ile ilgili değerlendirmesinde, bu zamanın hapis günleri gibi geçtiğini dile getirmektedir. Ayrıca Abdi Paşa aynı kaimede Edirne'ye gitmesine müsaade verilmesini de talep etmiştir¹⁰⁴.

Vidin Muhafızı Abdi Paşa, kendisi herhangi bir varlık gösteremediği gibi yakın adamı ve kethüdası olan Bozoklu Mehmet Efendi'nin de Pazvantoğlu Osman'ın maksatlarına hizmet etmesine engel olamadı. Bozoklu Mehmet'in, Pazvantoğlu Osman adına devlete hıyanet ettiği daha sonra anlaşıldı ve bunun üzerine derhal idam edildi¹⁰⁵.

¹⁰¹ BOA, C. AS, 8223.

¹⁰² BOA, HAT, 10783, Aslında Vidin Muhafızlığına Abdi Paşa yerine, Vezir Osman Paşa'nın atanmasını Rumeli eski valisi Mustafa Paşa Bab-ı âli ye yazmışsa da, bu daha sonra sakıncalı görülmüş ve bunun üzerine Abdi Paşa Vidin'e gönderilmiştir.

¹⁰³ BOA, C. AS, 1208.

¹⁰⁴ BOA, HAT, 3083, Vidin Muhafızı Abdi Paşa bir süre Pazvantoğlu Osman'ın elinde esir gibi idi. Pazvantoğlu'nun devletle görülecek işi varsa isteğini ona yazdırırdı. Sonraları Pazvantoğlu'nun, Abdi Paşa'yı idam ettirdiği bilinmektedir.

¹⁰⁵ BOA, C. DH, 5498.

3. HAKKI MEHMED PAŞA'NIN DAĞLI EŞKİYALARININ ÜZERİNE GÖREVLENDİRİLİŞİ

Bâb-ı âlî, Pazvantoğlu Osman isyanını bu şekilde bastırdıktan sonra; bu sefer de, Rumeli'deki diğer dağlı isyanları ile uğraşmak için uygun bir ortam bulmuştur. Ancak Pazvantoğlu Osman isyanının bastırılmasında devletin fazla müsamahakâr bir yol izlemesi diğer dağlı eşkiyalarını ve ayanları da cesaretlendirmiştir. Bu arada Pazvantoğlu Osman'ın en yakın adamlarından olan eski Selvi Voyvodası Macar Ali ve Gâvur İmam gibi eşkiya sergerdeleri halk üzerinde ki baskı ve zulümlerini devam ettirmekte, mülki otoriteyi zaafa uğratmaktaydılar¹⁰⁶. Bütün bu gelişmeler üzerine Padişah III. Selim, 30 Aralık 1795 (19 Cemâziye'l-âhir 1210) de, Rumeli Valiliğine Hakkı Mehmed Paşa'yı atayarak bu isyanların tamamen sonlandırılmasını emretti. Padişahın, Hakkı Mehmed Paşa'yı tercih etmesinde belgelerden anlaşıldığı kadarı ile istiharede gördüğü bir rüya da etkili olmuştur. Padişah'ın bu konu ile ilgili Sadrazamına yazdığı hat şöyledir:

Benim Vezirim:

Subhanallah, şu dağlular maddesi için bu gice istihare eyledim. Hakkı Beyi aşikâre gördüm ve mütevekkilen alel-allah şu adamı memur etmeğe cezmeyledim. Hak tealâ tevfik ve selâmet versun, heman bir vakti münasipte vezaret verüp ve Rumelini tevcih edesin. Lâkin bir kere vezir olmazdan evvel Topkapıya getüresin. Söyleşsek dahi güzel olmaz mı? Bana kalsa sabah Topkapuya getirüp Perşembe günü vezaret tevcih olunsa derdim. Bunun cevabını şimdi yazasın. Rüya gördüğümü senin ile reisten gayri kimesne bilmesün inşallâh hayırdır¹⁰⁷.

Bunun üzerine Hakkı Mehmed Paşa'ya tam yetki verilerek maiyetine birer eğitim görmüş topçu ve arabacı ortaları ve erleri ile beraber iki humbaracı halifesi tahsis edildi¹⁰⁸.

Hakkı Mehmed Paşa sefer için gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 22 Şubat 1796 (13 Şaban 1210) tarihinde törenle İstanbul'dan Paşa maiyetiyle Edirne'ye hareket etti. III. Selim, Davut Paşa Sarayından paşanın maiyetiyle gidişini izlemiştir. Hemen ardından Hakkı Mehmed Paşa'yı huzuruna çağırarak gerekli tavsiyelerde

¹⁰⁶ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s. 44.

¹⁰⁷ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, (TSMA) D. no: 7014.

¹⁰⁸ Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1588.

bulunmuş ve bir miktar atıye ile bir hançer vererek yeni görevinde muvaffak olması temennisiyle uğurlamıştır¹⁰⁹.

Hakkı Mehmed Paşa, ilk olarak, Rumeli'nin genel durumunu, asilerin nerelerde bulduklarını araştırdı. Bu araştırmalardan sonra varmış olduğu sonuçlar şunlardır;

- Ayanların bir kısmının eşkıyayı koruduğu,
- Bir kısım müderrislerin eşkıya ile işbirliği yaptığı,
- Halkın bir kısmının korkudan dolayı eşkıya ile işbirliği içinde olduğu, bir kısmının da gönüllü olarak destek verdiği¹¹⁰. Tespit edilenler arasındadır.

Hakkı Mehmed Paşa, bunun üzerine eşkıya ile işbirliği içinde olmaya devam eden kişilere gerekli uyarılarda bulundu. Fakat bu uyarılara rağmen eşkıya ile işbirliğini sürdürenleri sert bir şekilde cezalandırma yoluna gitti.

Dönemin Dimetoka Ayanı Veyisoğlu Halil'i, İştıp Ayanı Tokulluoğlu Mehmet'i, Edirne Ayanı Eyüb'ü, Gümilcine Ayanı Mestan'ı, Yeni Zağra Ayanı Halil'i ve Somoka Ayanı Emin'i, başta olmak üzere toplam beş yüze yakın asiye, suçlu bulup idam ettirmiş ve bunun delili olarak asilerin kesik başlarını İstanbul'a göndermiştir¹¹¹.

İdam ettirilen isyancıların, taşınır taşınmaz mallarını müsadere ettirerek hazineye gelir olarak kaydettirdi¹¹².

Hakkı Mehmed Paşa'nın bütün bu sertliğine ve gayretine rağmen bu isyanlar bir türlü son bulmadı. Bunda, eşkıyalık faaliyetlerinin çok geniş bir coğrafyaya yayılmış olması, halktan, ayanlardan ve diğer görevlilerden istenilen desteğin kendisine verilmemesi de etkili oldu.

Bâb-ı âlî, eşkıyanın halkı kendi yanına çekmesini önlemek amacıyla bir kısım tedbirler almıştır. Bu bağlamda 19 Aralık 1796 da, Hakkı Mehmed Paşa'dan Çirmen Kazası'nda, kaç tane köyün olduğu, köylerdeki toplam hane sayısı ile bu

¹⁰⁹ Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1588.

¹¹⁰ Örneğin, Rusçuk'ta eşkıyalık yapan Ömer ve yardımcılarının yok edilmesi, bunların Rusçuk ayanı Hacı Hasan Ağa'nın bölükbaşlığı hizmetinde olması nedeni ile mümkün olamamaktaydı. Bab-ı âlî de 28 Ocak 1795 de Hasan Ağayı gönderdiği evamir ile uyarmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. *Cevdet Dâhiliye*, 1244, *Tarih-i Cevdet*, C. V, s. 1784.

¹¹¹ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s. 40-44.

¹¹² BOA, *HAT*, 56837, 56843, 56842, 3088, 3106.

hanelerde oturan halkın kimler olduğu tespit edilerek bildirmesini istedi. Bunun üzerine buralarda yaşayan ahali “*ma’rifet-i şer ve ta’yin olunan mübaşir ve ayan-ı belde ve vücuh-u sairenin ittifak ve ittihad ve ma’rifetleriyle*” yazılacak, ayrıca sürekli gözetim ve denetim altında tutulacaklardır. Çirmen kadısı bu konu ile ilgili olarak alınan bu tedbirlerin tatbik olunacağı konusunda bir ilam yazmıştır. Alınan bu önlemler sayesinde eşkıyalığa eğilimli olanlar ile eşkıyaya yardım ederek iş birliği yapanlar ortaya çıkarılırsa, bu kişiler yakalanarak o bölgenin ayanına teslim edilecek, ayanlar da bu eşkıyaları Hakkı Mehmed Paşa’ya gönderecektir. Ayrıca bu konuda herkesin gereken özeni göstermesi de istenmişti. Çirmen Kadısına yazılan bir belgede konu ile ilgili olarak şu bilgileri görmekteyiz;

Çirmen Kadısı eşkıyanın bulunduğu yerde ki halkın durumunu en kısa zamanda Hakkı Mehmed Paşa’ya bildirecektir. Hakkı Mehmed Paşa’ya kadılar durumu ilam ile arz edeceklerdi. “*cümle ittifakıyla senin tarafına i’lam olunub, saire ibret olacak derecede ol mahal eshabının tedibine bakılmak ve ayan tekasül ider ise derhal saire ibret kılınmak ve bundan böyle bu nizam haleb görürse yani kasabada ve kazada eşkıya zuhur veyahud hariçten gelüb tavattun iderse*” görevliler hemen bunları teslim alacaklar ve Hakkı Mehmed Paşa’ya göndereceklerdi¹¹³.

Aslında Hakkı Mehmed Paşa, uygulamış olduğu sertlikle eşkıyalığın son bulmayacağını düşünmekteydi. Bu düşüncesini de şu satırlarla ifade etmekte idi:

“Zira hırsızlık mesleğine mütelezziz olanlar yine refte refte ifsada sây ederler. Amma bunları da idâm ile o makule kimesne kalmasun, bu mümkün ve mutasavver değildir. Vüs’u beşerden hariçtir. Bu kadar adamı idam ve helâk cenabı hazreti bâriye nasiptir. Heman o makulelere fırsat vermeyecek tedbiri Devlet-i Aliye eyledikte o mizaçta olanlar da nâçar ehli ırz olup çift ve çubuğuna düşer, gayri suretle kendisini avâre eylemez.....”¹¹⁴.

Hakkı Mehmed Paşa’nın çetin kış şartlarına rağmen eşkıyanın üzerine giderek onları etkisiz kılmak için gösterdiği gayrete bazı ayanlar ve bir kısım halkta yardım etmekteydi. Özellikle Lofca halkı, eşkıyayla mücadelede başı çekiyordu. Eşkıya, zaman zaman Lofca’ya ve ona bağlı köylere girmek istemişse de; yerli halkın

¹¹³ BOA, C.DH, 497.

¹¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Vezir Hakkı Mehmed Paşa”, *Türkiyat Mecmuası*, C.IV, İstanbul 1939, s. Belirtilmemiş.

çok ciddi bir direnişi ile karşılaşmıştır¹¹⁵.

Hakkı Mehmed Paşa, eşkıya ile mücadelesini sürdürürken, gelişmelerden de İstanbul'u haberdar ettiğini görmekteyiz. Bu hususla ilgili olarak İstanbul'a gönderdiği şukkalarından birinde¹¹⁶; eşkıyanın Vidin tarafına kaçmakta olduğu, toptan üzerlerine yürünerek iyice sıkıştırıldıklarını, bu arada altı eşkıyanın da başının kesilerek İstanbul'a gönderildiğini ifade etmektedir¹¹⁷.

Hakkı Mehmed Paşa, isyanları tamamen engelleyemese de bölgede gözle görülür sükûnet ortamını sağladı. Fakat amaca tam olarak ulaşamadı. Çünkü eşkıyalık geniş bir bölgede cereyan etmekte ve Paşa'nın bu geniş bölgeyi zapt u rapt altına alacak yeterli sayıda askeri bulunmamaktaydı. Eşkıya, etrafındaki köy ve kasabaları taciz etmeyi sürdürmekteydi. Pazvantoğlu Osman'ın adamları olan eski Selvi Voyvodası Macar Ali ve Gâvur İmam kendilerine bağlı eşkıyayla beraber Tırnova, Selvi, Lofca, Plevne kazaları ile Niğbolu yöresinde her gün karışıklık çıkartarak halka zarar vermektedir¹¹⁸.

Hakkı Mehmed Paşa'nın uzun ve yorucu bir eşkıya takibinden sonra bölgede gözle görülür bir sükûneti sağlamış olması, İstanbul'da onu çekemeyen devlet ricalinde telaş meydana getirmiştir. Paşa'nın aleyhindekiler, onun büsbütün muvaffakiyetinde Sadrazamlığa bile getirilebileceği ve bunun sonucunda kendilerinin bundan zarar göreceklerini düşünmekteydiler. Bu nedenle onun karşıtları, III. Selim'e onu kötülemeğe başladılar. Onlar, Hakkı Mehmed Paşa'nın eşkıya ile mücadelesini yetersiz ve başarısız olarak yansıtmaya gayreti içinde oldular. Hatta onu, Nizam-ı Cedit düşmanı diye de yansıttılar. Diğer taraftan Rumeli'deki ayanların da Hakkı Mehmed Paşa hakkında çeşitli müracaat ve şikâyetleri de, onların işini kolaylaştırdı. Bu aleyhte propaganda bir süre sonra sonuç verdi ve III. Selim, Hakkı Mehmed Paşayı 1 Haziran 1797 (6 Zilhicce 1211)'de Rumeli Valiliğinden azledip Halep valiliğine atamıştır¹¹⁹. Yerine ise Belgrat muhafızı Mustafa Paşa

¹¹⁵ BOA, *HAT*, 3161, *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 408.

¹¹⁶ Mektup yerine kullanılan bir ifade. Bkz. Pakalın, *a.g.e.*, C.3, s.360.

¹¹⁷ BOA, *HAT*, 2612.

¹¹⁸ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. belirtilmemiş.

¹¹⁹ Vakanüvis Nuri Halil Bey, Hakkı Paşa'nın bu birinci valilikten azlini matlub veçhile eşkıyayı tedip edememesine atf ile şekavetin Balkan boyundaki köy ve kasabalara sirayet ederek sabık Servi voyvodası Macar Ali ile Gâvur İmam'ın Tırnova, Servi, Lofca ve Plevne kazaları ile Niğbolu taraflarına sarkıntılıklarını yazıp Hakkı Paşa'nın bundan dolayı Halep valiliğine nakledildiğini ve Rumeli eyaletinin, Belgrat muhafızı Mustafa Paşa'ya verildiğini beyan etmektedir. Nuri Bey bu hususta bitaraflık etmeyerek vakayı Hakkı Paşa aleyhtarlarının arzuları gibi yazmıştır. Mütercim Asım

atandı¹²⁰.

Hakkı Mehmed Paşa, bu beklenmedik görev değişikliğinden memnun olmasa da yeni görev yeri olan Haleb'e gitmek üzere Edirne Sancağından yola çıktı. Gelibolu üzerinden Anadolu'ya geçerek Söğüt yakınlarına geldi ve burada bir süre konakladı. Vezirlerin, kalabalık daire halkıyla bir yere hareketleri sırasında yol üzerinde bulunan kasaba ve köy halkı onların konaklama ve iâşe giderlerini karşılamak zorunda kalırlardı. Birkaç gün önce de Anadolu Valisi Ali Paşa İstanbul'a gelirken buradan geçmişti. Söğüt halkı henüz onun masrafını ödeyememişken bir de Hakkı Mehmed Paşa'nın ve maiyetinin masrafını karşılamak zorunda kalacaktı. Bu nedenle kasabaya bir kat daha ağır yük yüklenmemesi için Hakkı Mehmed Paşa'ya kasabaya girmemesi için talepte bulunuldu. Ancak Hakkı Mehmed Paşa bu talebi geri çevirdiği gibi bir de tehdit mektubu gönderdi. Halkın bir defa daha ricada bulunması üzerine hiddetlendi ve maiyetindeki askerleri kasabaya göndererek, yakıp yağmalattı. Sanki düşman memleketine girercesine yapılan bu yağma ve zulüm haberi, kısa zaman içinde III. Selim'e de ulaştı. Söğüt halkının şikâyeti ve paşanın karşıtlarının aleyhteki çabaları sonucu Hakkı Mehmed Paşa padişahın gözünden iyice düştü. Bunun üzerine III. Selim, Hakkı Mehmed Paşa'yı vezirlik ve Haleb valiliğinden azlederek İstanköy'e sürgün etti¹²¹.

Efendi Hakkı Paşa'nın muvaffak olamamasında devlet ricalinin amil olduklarını ve Hakkı Paşa aleyhine ayanların ittifaklarını yazıyor. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. belirtilmemiş.

¹²⁰ Hakkı Paşa'nın yerine Rumeli valiliğine Anadolu Valisi Alo Paşa'nın tayini gündeme gelmişti. Ancak Alo Paşa'nın Pazvantoğlu Osman ile aralarının iyi olmaması üzerine bu atamadan vazgeçildi. Çünkü yola gelmek üzere olan Pazvantoğlu'nun tekrar isyan etmesi istenmiyordu. Bu nedenle bu göreve Belgrat muhafızı Mustafa Paşa atandı. BOA, *HAT*, 57510.

¹²¹ Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1652.

II. BÖLÜM

1. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN İKİNCİ İSYANI

24 Ağustos 1796 (20 Safer 1211) da, İvaranya Voyvodası Ali Ağa, Bab-ı âli'ye yolladığı yazısında Pazvantoğlu Osman'ın tekrar ayaklandığını ve Vidin'de asayişi bozduğunu yazmaktadır¹²². Pazvantoğlu Osman'ın ilk isyanından sonra ona güler yüz gösterilmişti. Daha önce Pazvantoğlu Osman'ın adamı Macar Ali'nin Tırnova kazasına yaptığı saldırı neticesinde gerekli ceza verilmemiş, eşkıya böylece cesaretlendirilmişti.

Hakkı Mehmet Paşa'nın Rumeli valiliğinden alınması ile göreve başlayan sabık Belgrat Muhafızı Mustafa Paşa, hemen çalışmalarına başlayarak 28 Haziran 1797(3 Muharrem 1212) de Sadarete yolladığı yazısında, Kara Feyzi ve yordakçılarını hezimete uğrattığını anlatmıştır¹²³. 16 Temmuz 1797(21 Muharrem 1212) tarihli yazısında ise Ferecik Ayanı Ali Molla ve kendisine yardım eden ayanların; sekbanları ile eşkıyanın üzerine yürüdüğünü, eşkıyayı hezimete uğrattığını ifade etmektedir¹²⁴.

Rumeli valisi Mustafa Paşa'nın, dağlı eşkıyası ile olan mücadelesini sık sık Sadarete bildirdiği görülür. Mustafa Paşa, 19 Temmuz 1797(24 Muharrem 1212) tarihli şukkasında, Ferecik'teki dağlı eşkıyası ile olan çarpışmalar hakkında bilgiler verip, Silahtârı Hüseyin Ağanın eşkıya ile ilgili olarak kendisine ulaştırdığı bilgileri de, 21 Temmuz 1797(26 Muharrem 1212) de Sadarete sunmuştur¹²⁵.

Vidin kalesinde çıkan bir yangın sonrasında dağlı eşkıyasının bu yangını fırsat bilip, halkın mallarını yağmalaması üzerine; Vidin halkı, bunun sorumlusu olarak Pazvantoğlu Osman ve adamlarını görmüş ve onlardan iyice nefret eder olmuşlardır. Bu gelişmeyi Rumeli Valisi Mustafa Paşa yazdığı şukkasında, Vidin halkının çaresizlikten Pazvantoğlu Osman'a yardım ettiğini Bâb-ı âli'ye arz

¹²² Özkaya, *Dağlı*, s. 45.

¹²³ BOA, *HAT*, 2113.

¹²⁴ BOA, *HAT*, 3084.

¹²⁵ Özkaya, *Dağlı*, s. 45.

etmektedir¹²⁶.

Bâb-ı âlî, Rumeli Valisi Mustafa Paşa'nın tüm bu çabalarına rağmen dağlı isyanlarını bastırma hususunda yeterli olmadığına kanaat getirdi. Bu nedenle Rumeli valiliğini sık sık değiştirir oldu. Mustafa Paşa'dan sonra kısa bir süre Rumeli valiliği yapan Sabık Anadolu Valisi Alo (Ali) Paşa'da bir süre Pazvantoğlu Osman ve diğer eşkiya ile uğraştı. Ancak beklenen başarıyı O da gösteremedi. Alo Paşa'nın 1798'de ölümü üzerine Rumeli Valiliğine bu sefer de Zihneli Hasan Paşa göreve getirildi. Ancak Zihneli Hasan Paşa'nın valilik görevi de çok kısa sürede sona erdi. Bu sırada Pazvantoğlu Osman ise iyiden iyiye Vidin ve çevresinde hâkimiyeti ele geçirdi. Pazvantoğlu Osman, Rumeli'ye atanan valilerin işlerini çok zorlaştırmakta ve başarısız olmalarına neden olmaktaydı.

Rumeli'deki isyanların yeniden şiddetlenmesinde, devletin bu sırada yaşadığı Suriye'nin Lazkiye şehrinde meydana gelen şiddetli deprem ve Edirne yangını gibi olumsuz gelişmelerin de etkisi oldu. Bunlardan 26 Nisan 1796(18 Şevval 1210) Lazkiye depremi sonucunda birçok ev ve işyeri yıkıldı veya hasar gördü. Yüzlerce insan hayatını kaybetti. Ardından aynı yılının Zilhicce ayının sonlarında Edirne'de büyük bir yangın çıktı. Ağaç Pazarı adlı yerde yangın başladı. Yangın kısa sürede yayılarak çevredeki dükkânlar, üç şerefeli çarşı, taşhan, sarraf hanı, kutucular, mücellitler çarşısı, Ali Paşa Hanı, Yenihan, Unkapı, Saraçhane çarşısı ve civardaki hanlar, bezzazların dört bir yanındaki çarşı ve binalı yerlerin çoğu yanmıştır¹²⁷. Bu ve benzeri felaketler İstanbul'da derin bir üzüntüye sebebiyet verdi ve Rumeli'deki isyanlarla yeterince ilgilenilememesine sebebiyet verdiği görülür.

Pazvantoğlu Osman, Macar Ali'yi Tırnova ve Niğbolu bölgelerine yolladı. Macar Ali ve yanındakiler özellikle Niğbolu kalesini zapt ederek birçok kişiyi öldürerek, dükkânları, binaları ve camileri yakıp yıktılar¹²⁸. Macar Ali, Niğbolu'daki Ayan ve mütesellim ile ileri gelen yeniçerilerden bazıları zincire vurup Vidin'e götürdü. Pazvantoğlu Osman, ayrıca, adamı olan Otuzbiroğlu'nu da, Niğbolu'ya mütesellim tayin etti¹²⁹.

Daha sonra, Rumeli Valisi, Eflak Voyvodası Kostantin ve Rusçuk halkı,

¹²⁶ BOA, *HAT*, 12298.

¹²⁷ *Tarih-i Cevdet*, C. 3, s. 1593-1594.

¹²⁸ BOA, *HAT*, 12477, *Tarih-i Cevdet*, C. VI, s. 396.

¹²⁹ *Tarih-i Cevdet*, C.VI, s. 394.

Pazvantoğlu Osman'ın, Selvi, Rusçuk, Şumnu ve civar kasabaların ve köylerin hepsini ele geçirme fikrinde olduğunu İstanbul'a bildirmiştir. Bab-ı âli, bu isyanın bir an önce sona erdirilmesi için Pazvantoğlu Osman'ı yakalayanı veya öldüreni mükâfatlandırma yoluna dahi başvuracaktır¹³⁰.

1. 1. VİDİN HALKININ PAZVANTOĞLU OSMAN'DAN DESTEĞİNİ ÇEKMESİ

İsyan ve çatışma merkezi Vidin olması burada yaşayan halka zarar vermekteydi. Pazvantoğlu Osman'ın ikinci isyan etmesi ile Vidin ve çevresinde yeniden asayişsizlik baş gösterdi. Ayrıca Belgrat başta olmak üzere Rumeli'nin çeşitli kazalarından kaçan dağlı eşkıyalarının toplanma merkezi de Vidin olmuştu. Çünkü Pazvantoğlu Osman, eşkıya ile ortak hareket ederek onları etrafında topluyordu. Tüm bunlar, Vidin halkının can ve mal güvenliğini tehlikeye atıyordu. İsyandan önce halkın ağır vergi yükümlülüğü nedeniyle çekmiş olduğu sıkıntıları Bâb-ı alî'ye aktararak onların sıkıntılı haline tercüman olan Pazvantoğlu Osman'ı, bu isyanıyla kendilerine de zarar vereceğini gördüler. Pazvantoğlu Osman'ın kendisine destek vermeyen Vidin Sancağındaki bazı köyleri ve onların tarım alanlarını yakıp yıkması bölge insanının zahire sıkıntısı çekmesine sebep oldu. Böylece onun halk nazarındaki itibarı yok oldu¹³¹.

Belgelerde; Pazvantoğlu Osman'ın zulmünden Vidin'den beş kişinin firar ettiği, aslında onlar gibi düşünen çok kişi olduğu; fakat Pazvantoğlu ve adamlarından korkmaları sebebiyle hiçbir şey yapamadıkları ifade edilmektedir¹³². Vidin de yaşanan bu kargaşa ve korku ortamı ile ilgili dönemin Rumeli Valisi Gürcü Osman Paşa, yazmış olduğu şukka da, Vidin halkının Pazvantoğlu Osman'dan nefret ettiğini ve korktuğunu bu nedenle yerlerini yurtlarını fırsat buldukça terk ettiklerini, Pazvantoğlu Osman'ın ise her geçen gün daha da zulmünü artırdığını dile getirmektedir¹³³.

Bu sırada Belgrat'tan kaçan çok sayıda yamağın, Pazvantoğlu Osman'a iltica

¹³⁰ BOA, *HAT*, 2523.

¹³¹ BOA, *HAT*, 2292.

¹³² BOA, *HAT*, 2309-C.

¹³³ BOA, *HAT*, 2344-A, Vidin halkının Pazvantoğlu'ndan soğutularak nefret ettirilebilmesi için Belgrat Muhafızı Mustafa Paşa'nın o civardaki mahsulleri zapt edeceği ve bu mahsulleri gerekirse imha edeceğine dair yazılan bir tahrirattan (16 Ramazan 1216) anladığımız göre devlet bu isyanı sona erdirmek için ve halkın Pazvantoğlu'ndan nefret ettirilmesi için oldukça çok uğraşmıştır. Bkz. BOA, *HAT*, 2584.

ederek etrafta eşkıyalık yapmaya başladığı görülmektedir. Üstelik Pazvantoğlu'nun onlara kendisini *sâbık bir yeniçeri* olarak tanıtmaması, yamakların üzerindeki nüfuzu ve otoritesini daha da pekiştirmekteydi¹³⁴. Pazvantoğlu kendisinin de eskiden yeniçeri olduğunu söyleyerek yeniçerilerin desteğini almak istemiştir. Bu iddia üzerine yeniçeri ağası tarafından ağa kapısında ocak ağalarıyla toplantı yapıldı. Toplantıdan sonra Pazvantoğlu Osman'ın aslında yeniçeri olmadığını duyurulmasına karar verildi. 27 Kasım 1797(8 Cemâziye'l-âhir 1212)de toplanan Meşveret Meclisinde, Pazvantoğlu Osman'ın faaliyetleri incelenerek aşağıdaki kararlar alınmıştır.

“.....Niğbolu meselesine dair etraftan gelen çeşitli yazılarla ocak ricalinin tahriri Mektupçu Efendi tarafından okunmuştur. Bu tahriri yeniçeri ağası ve diğer ocak ağaları onayladıktan sonra Sadrazam İzzet Paşa şeriat yolunu Şeyhülislam Esseyid Mehmed Arif Dürrizade Efendiden sorunca “ katli vaciptir” cevabı vermesi üzerine İzzet Paşa yine Şeyhülislam efendiye hitap ederek; “ vücudunun ortadan kaldırılması meşru olduğu halde Devlet görevlileri Pasbanoğlu üzerine hücum etseler Vidin Kalesine sığınacağı muhakkaktır. Bu suretle top ve humbara ile sıkıştırmak gerekir. İstenilen bir adam iken bu işte suçsuz kimselerin hasara uğrayacağı açıktır. Bu şüphede ortadan kalksın” deyince Şeyhülislam Esseyid Mehmed Arif Dürrizade Efendi fetva eminine bakıp oda ayağa kalkarak; “ ahali o kimseyi vermediği takdirde kale üzerine top atılması caiz olur” deyince, sabık Defterdar Osman Efendi fetva eminine gözünü çevirip; “Vidin de bu kadar çoluk çocuk var. Bu nasıl olur? Pasbanoğlunun baş kaldırması ve emirlere karşı gelmesi yayılmış ve duyulmuştur. Eğer baskı yaptığı ve eşkıyalığa kalktığı varsa öldürülmelidir. Lakin şer'i kitaplarda yeri taayyün etmedikten başka eşkıyalığa ve huruca cesaret eden kimsenin imam tarafından üç defa şüphe ve zarureti istikza ve ayaklanması meselesi kaldırılması gerekir” der demez, Reis Raşit Efendi ; “orası bizim üstümüze lazım değil, şerisini ulema efendiler bilir” diye sözü keserek “ ulemadan murad, şer'i bilen kimse mi, demektir? Yoksa ilim adamları mı demektir? İtirazın ileri sürülmesine meydan verilmesin. Hemen işe başlansın demesiyle mesele karara bağlanıp gerekli tedbirlerin görüşülmesine geçildi ¹³⁵....”

¹³⁴ Pazvantoğlu Osman'ın yamak yani sınırları belirlemekle görevli bir yeniçeri olduğuna dair kaynaklarda farklı bilgilere de rastlanmaktadır. Ancak Pazvantoğlu'nun padişaha isyan etmiş bir asi olması nedeni ile yeniçeri olması düşünülemezdi. Bu nedenle Yeniçeri Ağası Pazvantoğlu Osman'ın yeniçeri olmadığına dair bir tahrir hazırlamış ve bunu ilgili kişilere göndermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sina Akşin, “Osmanlı Devleti 1600-1908”, *Türkiye Tarihi*, C.3, Cem Yayınevi, 6. basım, İstanbul, 2000, s. 83-84; *Tarih-i Cevdet*, C.4, s. 398-399.

¹³⁵ *Tarih-i Cevdet*, C.4, s. 399-400; Pazvantoğlu Osman'ın hakkında verilen idam fermanı EK- 1 de gösterilmiştir.

III. Selim ise Meşveret Meclisine iştirak edenlerin dağlı eşkıyası ile ilgili görüşlerine çok kızmaktaydı. Bununla ilgili olarak Sadrazam İzzet Paşa'ya hitaben şunu yazmıştır;

“ Benim Vezirim:

Dünkü gün kemâl-i infiâlimden güzelce ifâde eyleyemedim. Şu dağlılar maddesinde gadabımı ben bir türlü hazmedemiyorum. Bir değil, iki değil. Bu hınzırlar bizi âleme maskara eyliyor. Tamam, tedbir olunub def’ ü reflerine mübâşeret olunsa rey eder aman eder diyerek işler çıkub müsâade olunuyor. Osman Efendi gitsin, Ahmed Bey gitsin ile vakitler geçüb ihmal ve müsamaha olunuyor. Bak ne rezaletler oldu. Sonra hicâb eylemeden, vâkıa tutulmadı idi. Biz böyle yazdık amma siz müsaade etmemeliydiniz, yollu cevap veriliyor. Bu cevaplar maslahat sahibi vükelâ ağzından. Ben halktan hicâb eylemem mi? Halk adama ne söylemez. Artık yetişür ne yapacaksınız yapın, senden oldu benden oldu deyü birbiriniz ile ihtilâf eylemeyin ki kabahatin başı olur. Bundan sonra gönül birliği ile tutub şuna dokunur buna dokunur demeyüp Allahın avni ile şu hınzırların vücutlarını kaldırın, her ne tedbîr lâzım ise eyleyin. Tûl-u dirâz cevaplara kağda lakırdılar istemem, eşkıyanın başın isterim. Aklınızı başınıza devşirin bir alay hırsıza acz eylemeden ve elçiler gönderüb memleket vaad eylemeden ve envâ-i türlü zeminler ile kâğıt yazmadan bakın yüze çıkıyb ne söylüyorlar ve ne sûretlere girdi, lâ havle ve lâ kuvvete illâ-billâh¹³⁶.

İlkbahara kadar Pazvantoğlu Osman'ın, Vidin'e yakın olan bölgelere tecavüz etmemesi için bazı vezir ve zâbîtan ile yeteri kadar asker gönderildi. Vidin'de bulunan Yeniçerilerin Pazvantoğlu Osman'dan ayrılmamalarına dair tenbihler yayınlanmasına karar verildi. Tayin olunacak serasker konusu gündeme gelince hemen zihinlerde yerleşmiş ve tasarlanmış olan Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa¹³⁷, dan gayri bu işi başaracak vezir olmadığı söylendi. Bütün herkes onu uygun

¹³⁶ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, (TSMA) D. no 1074.

¹³⁷ *Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa*: 1759 yılında doğduğu tahmin edilen Küçük Hüseyin Paşa'nın, Çerkez veya Gürcü asıllı olduğu muhtelif kaynaklarda geçmektedir. Ahıskalı Vezir Silahtar İbrahim Paşa, tarafından 1767'de Sultan III. Mustafa'ya takdim edildi. Enderun'da eğitim gördükten sonra Şehzade Mehmet'in hizmetinde bulundu. III. Selim hükümdar olunca mabeyincilik ve tebdilcilik göreviyle hane-i hassaya nakledildi ve beş-altı ay kadar sonra baş çuhadarlık makamına getirildi. Cevdet Paşa bu tayinin usule aykırı olduğunu belirtmektedir. Hüseyin Ağa bu görevde iken hükümdarın Beşiktaş'ta, İhlamur'daki nişan talimlerinde bulunduğu gibi Fransız elçisi H. Sebastiani ile İshak Bey arasında Osmanlı ordusuna verilecek yeni nizam çalışmalarına da katıldı. Böylece III. Selim'in sevgi ve takdirini kazanarak 10 Mart 1792'de vezaret rütbesiyle kaptan-ı deryalığa tayin edildi. Ayrıca I. Abdülhamit'in kızı Esmâ Sultan ile nikâhlanarak saraya damat oldu. Ege ve Akdeniz de başarılı görevlerde bulunan Hüseyin Paşa, Vidin Seraskerliğinden başka Mısır'da Fransızlar ile de mücadeleler içinde bulundu. Kendini beğenmiş, hırslı, çabuk kızan bir mizaca sahip olduğu için

gördüler. Bu kararlar Meşveret Meclisi dağılmıştır.

1. 2. SERASKER KAPTAN-I DERYA KÜÇÜK HÜSEYİN PAŞA'NIN PAZVANTOĞLU OSMAN'IN ÜZERİNE YÜRÜMESİ

27 Kasım 1797(8 Cemaziye'l-âhır 1212) tarihinde Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'nın başkanlığında toplanan Meşveret Meclisinde, Pazvantoğlu Osman'ın isyanı neden gösterilerek ortadan kaldırılmasına Şeyhülislam Esseyyid Mehmed Arif Dürrî-zâde tarafından fetva verilmişti. Bu amaçla Pazvantoğlu Osman üzerine Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın görevlendirilmesinin uygun olacağı konusunda da görüş birliğine varılmıştır.

Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Serasker unvanı verilerek görevlendirilmesi amacıyla gerekli emr-i şerifin hazırlanmasından sonra Pazvantoğlu Osman'ın yok edilmesi konusunda da fetvalar hazırlanmıştır¹³⁸. Toplantıdan birkaç gün sonra da 1 Aralık 1797(11 Cemâzevi'l-âhır 1212)'de Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa serasker olarak tayin edildi¹³⁹. Küçük Hüseyin Paşa, bu görevi ilkbahardan önce cepheye hareket etmemek, görevi sona ermeden donanmaya dönmesini istememek ve Anadolu Valisi Alo (Ali) Paşa'nın Eflâk'a gönderilmesi şartları ile kabul edeceğini söyledi¹⁴⁰. Kendisine şartlarının kabul edildiği ve Rumeli'ye serasker olarak tayin olduğu haberi, Gemlik tersanesinde gemi yapımını teftiş ettiği sırada bildirildi¹⁴¹.

Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın; topçu, arabacı, humbaracı ve lağımçı ocaklarından oluşan birliklerle beraber emrine, Anadolu Valisi Seyit Ali Paşa, Cabbarzade Kara Osmanoğlu, Erzurum Valisi Ziya Paşa, Bosna Valisi Silahtâr

vezirler arasında pek sevilmeydi. Verem hastalığına yakalanan Hüseyin Paşa 46 yaşında iken 1803 yılı Aralık ayında vefat etti. Bkz. Nejat Göyünç, "Küçük Hüseyin Paşa" DİA, C. XIX, s. 6-8.

138 Özkaya, Dağlı İsyancıları, s. 46.

139 Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'nın Pazvantoğlu'nun üzerine gönderilmesinde onun son dönemlerde artan nüfuzu ve İstanbul'daki vükelanın üzerindeki etkisinin olduğunu görmekteyiz. Hatta bazı vükela Hüseyin Paşa'nın gitmesini çok istiyordu. Zafer kazanırsa Pazvantoğlu sorunu ortadan kalkardı ama kazanamazsa bu sefer de Hüseyin Paşa'nın ikbali söner ve itibar kaybederdi bu durumda İstanbul'daki bazı vükelaya nefes aldırır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tarih-i Cevdet, C.4, s. 398-400.

140 Nejat Göyünç, a.g.m, s. 7.

141 Ol Küçük evanda Kapudan Hüseyin Paşa Gemlik'de sefine inşasiyçün ol tarafa 'azimet edüp, meğer ol esnada müşarun ileyhın Vidin canibine Paspanoğlu üzerine me'muriyeti henüz peziray-ı karar u temşiyet olmuş idüğünden, müşartun ileyh gerek merkumu ve gerek ana mümasil birkaç serkerde-i mezmumu ol mahalle celb ü da'vetle, her ne vakit anları ihzar murad ederse, ma'iyetine gelmek üzere te'ahhüd etdirerek merkulara ilbas-i hil'at edüp, "men'ister'a'z-zî'be zaleme"¹⁴¹ mü'eddasinca istimalet vermişidi. Bkz. Şani-zade Mehmed 'Ata'ullah Efendi, *Şani-zade Tarihi*, C.I, (Haz. Ziya Yılmaz), Çamlıca Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 570.

Mustafa Paşa, Silistre Valisi Osman Paşa, Rumeli Valisi Mustafa Paşa, İnebahtı Muhafızı Mustafa Paşa gibi vali ve muhafızlar verilmiştir. Ayrıca bu sefere Hezargrad Ayanı Hacı Ömeroğlu, Şumnu Ayanı Yılık Çavuşzade, Lofca Ayanı Hacı İsmail, Tirsiniklioğlu İsmail, Tırhala ve Köstendil Sancakları Mutasarrıfı Seyyid Osman Paşa, Çirmen Mutasarrıfı Silahtar Hüseyin Paşa, İzladı ayanının oğlu Tosun Paşa, Adana Mutasarrıfı Yusuf Paşa gibi Anadolu ve Rumeli'deki bazı mutasarrıf ve ayanlar da kuvvetleriyle dâhil oldular¹⁴².

İstanbul'da bütün bu gelişmeler yaşanırken; Pazvantoğlu Osman, daha önce yapılan uyarıları da dikkate almadığı gibi yine başına buyruk hareket etmeye devam etmekteydi. Aslında bu dönemde büyük siyasi hayaller peşinde koşan Pazvantoğlu Osman, Vidin muhassıllığının 500 kese akçeyi karşılayabilecek kuvvetinin bulunmadığından şikâyet ediyordu. Birkaç vezirden ziyade kendisinin daha nüfuzlu birisi olduğunu ve ülkelerinde halkın rahat ve yolların emniyette bulunduğunu, devlete karşı asi ve hain olmadığını ileri sürerek, kendisine vezirlik rütbesinin tevcih olunmasında ısrar etmekteydi¹⁴³. Ancak Bâb-ı âlî, kesinlikle Pazvantoğlu'na güvenmiyordu.

Hakkında idam fetvası çıktığını öğrenen Pazvantoğlu, bölgedeki etkinliğini ve şiddetini daha da artırdı. Rumeli'deki Sava nehrinden Karadeniz'e kadar olan bölgeyi ele geçirdi. Rusçuk, Varna ve Belgrat taraflarına kendine yakın isimler liderliğinde kuvvetler yolladı. Sofya ve Niş taraflarını ele geçirmek için uğraştı. Tuna sahilinden, Rusçuk'a ve Balkan boyundan Şumnu'ya kadar olan yerleri zapt etti¹⁴⁴. Ara yerde sadece bir Lofca Kazası kalmıştı. Pazvantoğlu Osman'a göre Varna ve Rusçuk'un alınması da gerekmektedir. Bu iki kazayı ele geçirdiği zaman Vidin'den Karadeniz'e kadar olan yerlerin zabtında başarı sağlanmış olacaktı.

Bütün bu işgaller sırasında Pazvantoğlu Osman'ın en büyük destekçileri Gâvur İmam, Macar Ali, Emincik, Koca Mehmet ve Pazarcık Ayanı Sırıklioğlu idi. Bu nedenle Pazvantoğlu'nun en yakın adamları olan bu kimseler hakkında da daha sonra ortadan kaldırılmaları ile ilgili emirler verilecektir¹⁴⁵.

¹⁴² *Tarih-i Cevdet*, C. VI, s. 245-246, BOA, HAT, 2288-B.

¹⁴³ Eren, a.g.m, s. 532-535.

¹⁴⁴ *Tarih-i Cevdet*, C.4, s. 400-401.

¹⁴⁵ BOA, HAT, 2118-A, 2206, 2258, 2271 bütün bu hatt-ı hümayunlarda Pazvantoğlu'nun en yakın adamları olarak Emincik, Gâvur İmam, Macar Ali, Koca Mehmet ve Sırıklioğlu sayılırken Bab-ı âlî

Pazvantoğlu Osman, Rumeli de nam kazanmış olan Kanbur İbrahim, Çıtak Veli, Kara Feyzi, Kara Mustafa ve Bulgar asıllı olup Türklere karşı mücadele etmiş olan Korco ve Kondo gibi asileri de muhtelif bölgelere göndererek büyük bir kargaşaya sebebiyet verdirdi¹⁴⁶.

Pazvantoğlu Osman, ele geçirdiği bu bölgelerde müstakil bir idare kurdu, birçok yerlere kendi adamlarını mütesellim¹⁴⁷ ve muhassıl¹⁴⁸ tayin etti. 100.000'den fazla bir askeri kuvvete malik idi. Rusya ve Avusturya'nın müdahalelerinden çekinmemiş olsaydı bütün Eflâk'ı zapt etmek arzusunda idi¹⁴⁹.

27 Kasım 1797(8 Cemâziye'l-âhir 1212) tarihinde İstanbul'da Meşveret Meclisinin yapıldığı sırada, Pazvantoğlu Osman'ın adamları olan Gâvur İmam, Koca Mehmet, Pazarcık Ayanı Sırıklıoğlu ve adamları Varna Kalesini kuşattılar. Üç koldan ilerleyen eşkıya, iç kaleye kadar girmeyi başardı. Varna'daki meşhur Aktarlar Çarşısını kundaklayarak yaktılar. Yağmalamaya giriştikleri sırada Varna Kadısı olan Ladiklioğlu Ali Efendi adamları ile şehri savunmaya başladı. Eşkıyadan kimini yaraladılar kimini ise öldürdüler. Kalanlar da, canlarını kaçarak kurtardı. Varna'dan kaçan eşkıya yol üzerindeki çeşitli köyleri yakıp yağmaladı. Halkın bir kısmını öldürüp Pazarcığa döndüler. Bu arada Varna'da ele geçirilen eşkıyanın kesik başları İstanbul'a gönderildi. Varna'nın kurtarılması İstanbul'da olumlu karşılandı. Varna kadısı Ladiklioğlu Ali Efendi'ye bu nedenle Padişah tarafından ihsanda bulunuldu¹⁵⁰

bu dağlı sergerdelerinin de izale-i vücudlarını uygun bulmuş, bu nedenle bu eşkıyalar üzerine asker gönderilmesine ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

¹⁴⁶ Eren, a.g.m, s. 532-535.

¹⁴⁷ Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'tan önce vali ve mutasarrıflar adına vergi toplamakla görevli memur olan mütesellimin sözcük anlamı "teslim edilen şeyi alan, kabul eden" anlamındaki Mütesellim kelimesi Osmanlılarda çeşitli idari görevliler için kullanılmıştır. Beylerbeyinin veya Sancak Beyinin vekili olarak onlar sefere gittiklerinde veya görev bölgelerine gitmedikleri zamanlarda yerlerine bakan, vergileri toplayan görevlileri ifade eder. Bkz. kelimesi Osmanlılarda çeşitli idari görevliler için kullanılmıştır. Beylerbeyinin veya Sancak Beyinin vekili olarak onlar sefere gittiklerinde veya görev bölgelerine gitmedikleri zamanlarda yerlerine bakan, vergileri toplayan görevlileri ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel Özkaya, "Mütesellim", *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 203.

¹⁴⁸ Devlete ait vergi ve resimleri tahsil ile mükellef olan memurlar hakkında kullanılan bu tabir, Osmanlı Devleti'nden önce Anadolu Selçukluları'nda da aynı anlamda kullanılmıştır. Muhassıllık bir eyalet veya sancağın gelirini, hâsılatını toplamak demektir. Muhassıl, başlangıçta geliri doğrudan doğruya padişaha ait olan hasların denetiminde görevli kimse iken, sonraları tıpkı mutasarrıflık gibi bir eyalet bazen de sancağın hem yöneticiliğini yapan hem de hâsılatını toplayan kimsedir. Valilik ve mutasarrıflık gibi muhassallık da, hemen hemen aynı görevi üstlenen en üst düzeyde bir yönetim kurumudur. Ancak muhassıllık, valilik ve mutasarrıflık gibi genel ve yaygın bir uygulama alanı bulamamıştır. Bkz. Zekai Mete, "Muhassıl", *DİA*, C. XXXI, İstanbul 2006, s. 20-21.

¹⁴⁹ Eren, a.g.m, s. 532-535.

¹⁵⁰ *Tarih-i Cevdet*, C. 6. s. 400-403.

Eflak ve civarına kadar gelen Pazvantoğlu Osman'ın adamları burada da korkuya sebebiyet verdiler. Pazvantoğlu Osman'ın Eflak tarafına tecavüzünü de düşünen Bab-ı âli, Eflak Voyvodası Aleksandre Bey'in ihtiyar olması ve Eflâk'ın idaresine güç yetiremeyeceğini düşündükleri için bu göreve muktedir birinin Voyvoda nasbına lüzûm görüldü. Yapılan değerlendirmeler sonrasında uzun süredir Donanma tercümanlığında görev yapan Hançerlizade Kostantin Bey, Eflak Voyvodası olarak nasbedildi¹⁵¹.

Bu sırada Pazvantoğlu Osman'ın adamlarından olan, Macar Ali, Rami Bayraktar, Poriçeli gibi sergerdeler yanlarında ki sekiz ile on bin arası bir kuvvet ile Rusçuk yakınlarındaki Kadı köyüne gelerek, Rusçuk ayamı Tirsiniklizade İsmail'den Rusçuk'un kendilerine teslim edilmesini ve Pazvantoğlu Osman tarafına geçmesini istediler. Ancak Tirsiniklizade İsmail bu teklifi kabul etmediği için eşkıya 18 Aralık 1797/29 Cemâziye'l-âhir 1212 tarihinde Rusçuk'a saldırıya geçti. Dört saate yakın süren çetin bir mücadele sonrasında eşkıya bozguna uğrayıp Kadı köyüne geri dönmek zorunda kaldı. Ertesi gün beş on birlikten oluşan çeteler geldi. Onlarla birlikte nehir üzerinden tekrar taarruz ettiler. Bu şekilde yedi gün yedi gece birbiri ardına muharebeler oldu. Nihayet eşkıya yenilgiyi kabul edip, geri çekilmek zorunda kaldı. Tirsiniklizade İsmail'in ve Rusçuk halkının etkili mücadeleleri sonrasında eşkıya amacına ulaşamadı ve başarısız oldu¹⁵². Zıştovi taraflarından Rusçuğa gelen casusların yazılarına bakılırsa; bu günlerde, Pazvantoğlu Osman, Vidin tarafından 3.000 civarında bir kuvveti Rusçuk'a göndererek adamlarına destek sağlamıştı¹⁵³.

Tirsiniklioğlu İsmail'in ve Rusçuk halkının burada gösterdiği üstün başarı ve mücadele Silistre Valisi Gürcü Osman Paşa tarafından Aralık 1797(Receb 1212) başlarında İstanbul'a bildirildi. Sultan III. Selim'e Gürcü Osman Paşa'nın bu yazısı iletildi. Bunun üzerine Sultan III. Selim;

“.....Osman Paşanın yazısını gördüm. El-hâk merdlik etmiş. Tam hizmetle sadakatini gösterdi. Gerek kendisi gerek kapusu halkı ve gerek Rusçuk ahâlisi merd ve gayretli adamlarmış. İki cihânda yüzleri ak olsun, gayret ve hizmetleri makbûle geçdi. Hepsine dualar eylediğimi ve Osman Paşa'ya her türlü müsâade-i şâhânem mebzûl olmağla İsmail Ağa has kulum olduğunu isbât ettiğinden nasıl dirlik ve rütbe

¹⁵¹ Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1656.

¹⁵² Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s.47.

¹⁵³ Tarih-i Cevdet, C.3, s. 1657.

isterse hemen Osman Paşa çerâğ eyleyüb bu tarafa yazsın. Makbûl-ü hümâyûnum idiğünü ve hezâr tahsîni hâvî bu hattımı dercederek şimdi ferman yazılıb erişdirilsin.....»¹⁵⁴.

diye emretmekle hemen isteğe uygun olarak Osman Paşa'ya, Tirsiniklioğlu İsmail'e ve başka ileri gelenlere hitaben ferman çıkarıldı. Bab-ı âli, Tirsiniklioğlu İsmail'e bu başarısından dolayı Kapıcıbaşılık rütbesini vererek ona ihsanda bulundu¹⁵⁵.

Pazvantoğlu Osman'ın, yok edilmesi için görevlendirilen Küçük Hüseyin Paşa'ya ve valilere bu görevleri esnasında kullanılmak üzere hazineden para yardımı yapıldı¹⁵⁶. Ayrıca yukarıda bahsedilen askerlerin dışında yine Rumeli'ye gönderilmek üzere Anadolu'nun çeşitli sancak ve kazalarından da asker gönderildi. 1797 sonu ile 1798 yılları başlarında Bozok, Çankırı, Amasya, Çorum, Kırşehir, Niğde, Kayseri, Ankara, Tokat, Zile gibi sancak ve kazalara fermanlar yazılarak, buralardan çeşitli sayılarda askerler istenildi. Gelecek olan askerler önce İstanbul'da toplanıp, daha sonra buradan Rumeli'ye hareket ederek Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın emrine gönderilecekti.

Pazvantoğlu Osman isyanının bastırılması için Küçük Hüseyin Paşa'nın emrine gönderilen valilere ve emirlerindeki askerlere hazineden para yardımı yapılması ve bölgede kaldıkları müddetçe yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması konusunda gerekli çalışmalar yapıldığı da görülmektedir¹⁵⁷.

Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, eşkıya üzerine ilkbaharda hareket etmeye karar verdi. Çünkü Rumeli'nin çetin kış şartlarında isyancılar ile yapılacak mücadelede kesin sonuç alınamayabilirdi.

1797 Aralık/Cemâziye'l-âhir 1212 ayı itibari ile dağlı eşkıyası tarafından, Poriçe, Semendire Kalesi, Şhirköy, Sofya, Zıştovi, Pazarcık, Rusçuk, Tırnova, Pravadi, Kozluca, Berkofca, İvranya, Niğbolu, Lom, Pasarofça gibi çok önemli yerleşim bölgeleri kontrol altına alındı. Bu durum, baharda yapılmaya karar verilen harekâtın gerçekten çok zorlu ve çetin geçeceğini göstermekteydi.

Vidin ve çevresinde Pazvantoğlu Osman'ın adamları ile yapılan mücadeleler

¹⁵⁴ Tarih-i Cevdet, C. 3, s. 1657.

¹⁵⁵ Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılık rütbesi bu dönemde vezirlikten sonra en etkili rütbeydi. Bu bakımdan kapıcıbaşılardan etkinliği oldukça fazlaydı. Bkz. *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 248.

¹⁵⁶ Özkaya, Dağlı İsyancıları, s.49

¹⁵⁷ BOA, HAT, 57292.

devam etmesine rağmen eşkıya bir türlü etkisiz hale getirilememiştir. İstenilen sonuca ulaşmak için bölgeye gönderilen valilerin her türlü gereksinimlerinin teminine özen gösterilse de imkânların sınırlı olması nedeniyle gönderilen zahire ve paralar askerin mevcut ihtiyacının bir bölümüne cevap verebiliyordu¹⁵⁸.

Rumeli Valisinin, Vidin ve çevresi hakkında İstanbul'a gönderdiği şukkalardan da anlaşıldığı kadarı ile devlet özellikle Vidin ve çevresine zahire ulaştırma konusunda hassas davranmaktaydı. Ayrıca Rumeli Valisinin gönderdiği şukkalarda Pazvantoğlu Osman'ın bertaraf edilmesinin çok önemli olduğu, aksi takdirde sorunun asla tam ve kalıcı olarak çözümlenemeyeceğinden de bahsedilmekteydi. Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'ya, Pazvantoğlu Osman'ın durumu hakkında valiler tarafından pek çok defa yazı gönderildi. Sadrazam ise gelen tahriratı değerlendirip, III. Selim'e arz etmekteydi. Konu ile ilgili padişaha sunulan bir arzda, Pazvantoğlu Osman'ın, Vidin'de kaldığı sürece iyice sıkışacağını ve zayıflayacağını, karşı koyma ihtimalinin azalacağını, canını kurtarmak için kaçacağını, bu yüzden Vidin civarında ki tüm yol ve geçitlerin kontrol altına alınması gerektiğini yazmaktaydı¹⁵⁹.

Pazvantoğlu Osman'ın adamlarını ölü ya da diri yakalayanlara mükâfat verileceği yolundaki bir emr-i şerif yazılarak Rumeli'ye gönderildi. Ancak III. Selim bu konu ile ilgili daha sonra yazdırdığı bir emr-i şerifde “ *Benim Vezirim, takrîri gördüm. Şimdi akçe lâzım iken irâd-ı cedîdden darphaneye havâle olamaz. Gayret idüb beher-hâl cümlesini virsünler. İmrâr-ı vakt istemem*” diyerek hazırda para olmadığını, ancak görevlendirilen asker ve valilerin ihtiyaçlarının karşılanması gerekliliğini vurgulamıştır¹⁶⁰.

Dağlı eşkıyası sorununun çözülmesi amacıyla, gerekli yerlerde menziller oluşturularak, yabancıların bu menzillerden at temin etmemeleri konusunda tedbirler alındı¹⁶¹. 1798 Şubatında(Şaban 1212) Pazvantoğlu Osman'ın cezalandırılması için Rumeli'ye Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın görevlendirilerek gönderildiği ve belirli yerlerde bu konu ile ilgili menzillerin oluşturulduğu bölge halkı ve yöneticilerine duyuruldu.

¹⁵⁸ BOA, HAT, 57292.

¹⁵⁹ Özkaya, Dağlı, s.50.

¹⁶⁰ BOA, HAT, 8684.

¹⁶¹ BOA, C. DAH, 846.

Dağlı isyanları daha önce de belirttiğimiz üzere eşkıyalık yapan adamların yok edilmesi ile çözümlenebilecek bir olay değildi. Fakat sorun Pazvantoğlu Osman başta olmak üzere isyancılar içinde etkin olan adamların ortadan kaldırılması ile çözülebilirdi. Bu nedenle eşkıya üzerine tekrar harekete geçildi. Kısa bir süre sonra 17 Şubat 1798(2 Ramazan 1212) de Plevne ve çevresinin eşkıyadan kurtarıldığına dair Silistre Valisi Osman Paşa tarafından Sadarete bilgi verildi¹⁶².

İsyanların kesin netice alınarak bastırılabilmesi için Anadolu'dan bazı ayanlar, Pazvantoğlu ve adamları üzerine yapılan bu harekete katıldılar. Bununla ilgili 10 Ocak 1798(23 Receb 1212) tarihli hatt-ı hümâyunda, Şumnu, Hezargrat ve civarındaki ayanların Rusçuk'ta yapılan mücadelelere katılmalarını sağlaması hususunda memur edilmiş olan Hâcegân'dan Memiş Efendi'ye emirname gönderildiği görülmektedir¹⁶³. Yine bu emir nameye benzer olarak aynı günlerde bölgedeki tüm ayanların eşkıya üzerine yürümleri konusunda bir başka emr-i âlinin sâdır olduğu görülmektedir.

Pazvantoğlu Osman'ın en yakın adamlarından olan Emincik, Vidin'e kaçarken yol üzerinde uğradığı köylerde adamları ile birlikte halka zulümlerde bulunmuş, bu nedenle de halkın nefretini üzerine iyice çekmişti. Emincik, Bâb-ı âlî'nin yaptığı bu büyük harekât sonucunda eşkıyanın dağılmaya başladığını gördü. Mecburen Vidin'e kaçmak ve saklanmak zorunda kaldı¹⁶⁴. Selvi Voyvodası, Vidin'e gelen Emincik'in burada saklandığını, kaçabileceği tüm yol ve geçitlerin tutulduğunu, Kaleden çıkar çıkmaz mutlaka yakalanacağını veya öldürüleceğini Bâb-ı âlî'ye bildirdi¹⁶⁵.

Pazvantoğlu Osman ve adamları ile yapılan mücadelelerde bazı ayanların oldukça gayretli ve başarılı oldukları görüldü. Mesela Lofca Ayanı Hacı İsmail Ağa ve Plevne Ayanı Topuzoğlu, eşkıyanın kendi hâkimiyet bölgelerine girmelerine izin vermedikleri gibi diğer çevre bölgelerdeki çatışmalara da adamlarını göndererek eşkıya ile mücadelede büyük yardımları olmuştur. Yapılan bu mücadele neticesinde Niğbolu ve çevresinde eşkıyanın gücü kırıldı. Diğer yandan Pazvantoğlu Osman'ın etkili adamlarından olan Otuzbiroğlu Emir Ağa ve emrindeki yaklaşık iki yüz kadar

¹⁶² *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 252, BOA, HAT, 2716.

¹⁶³ BOA, HAT, 12285.

¹⁶⁴ BOA, HAT, 2399.

¹⁶⁵ BOA, HAT, 2105.

asi yakalanarak idam edilmiştir. Bu gelişmeler Pazvantoğlu Osman ve yanındakilerin moralini bozmakta ve şartları onlar açısından daha zor hale getirmekteydi ¹⁶⁶.

İlkbaharda Rumeli'ye hareket edeceği bilinen Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, 10 Nisan 1798(23 Şevval 1212) de Anadolu ve Rumeli'den topladığı yaklaşık seksen bin¹⁶⁷ civarında ki bir kuvvetle ileri yürüyüşe geçmiş ve 22 Nisan 1798(7 Zilkade 1212) de Vidin'e gelmiştir. "11-20 Mart 1798(Evasıt-ı Ramazan 1212) de Çirmen Mutasarrıfı Silahtar Hüseyin Paşa'ya gönderilen bir hükümde, Pazvantoğlu Osman'ın Tırnova ve civarında ki Filibe, Selvi, Sofya, Şehirköy kasabalarında ve köylerinde akla hayale gelmeyecek zulümler yaptığı ve "...nice nisvân ve sıbyân ve sükkân ve reaya ateşlere yakub ve emvâllerin gâret ve Vidin'e nakl" ile bütün halkın korkuya kapılmasına neden olduğu, Pasarofça'ya, Hisarcık'a Belgrad'a eşkıyalarını yollayan Pazvantoğlu'nun muhakkak yok edilmesi gerektiği açıklanmaktaydı... ¹⁶⁸"

Ayrıca Küçük Hüseyin Paşa'nın Tuna nehri üzerinden ince donanma ile Vidin'e gideceğinden de bahsediliyordu¹⁶⁹. Ayrıca yapılan değerlendirmeler neticesinde Vidin halkının Pazvantoğlu Osman'a bağlı kalmalarının nedeninin ondan korkmalarından dolayı olduğu sonucuna varıldı. Vidin halkının, Pazvantoğlu Osman'ın yakalanmasına yardım etmeleri ve savaş esnasında Küçük Hüseyin Paşa'nın ordusuna sığınmaları halinde affedileceklerine dair hükümler çıkarıldı. Ancak Pazvantoğlu'na yardım etmeye devam ederlerse bu sefer pek çok kişinin suçsuz olmalarına rağmen cezalandırılacakları bildirildi¹⁷⁰. III. Selim, Küçük Hüseyin Paşa'ya gönderdiği emr-i şerifin başında onun bu seferde başarılı olması için "Sen ki, Kaptan-ı Derya ve Serasker Hüseyin Paşasın. Sana her vecihle hüsn-ü nazâr-ı şâhânem ber-kemâl olmağla göreyim seni. Me'mûr olduğun iş bu maslahât-ı ehemmi-seri'an itmâmına bezl-i makderet eyleyesin. Cenab-ı Hakk muvaffak eyleye âmin" ¹⁷¹ diyerek onu teşvik edici sözler söylemiştir.

Pazvantoğlu Osman'ın adamlarından olan Macar Ali de aynı Emincik gibi

¹⁶⁶ Tarih-i Cevdet, C.6, s.251-253.

¹⁶⁷ Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın topladığı asker sayısının yüz bin veya yüz yirmi bin civarında olduğu da söylenmektedir. Kaynaklarda bununla ilgili net bir sayı ile karşılaşamadık. Ancak telif bazı eserlerde farklı sayılar görüldü. Bkz. Eren, a.g.m, s. 534'de Zinkeisen'in "Geschichte des Osmanischen Reiches", adlı eserine atfen sayının 120000 olduğunu ifade eder.

¹⁶⁸ Özkaya, Dağlı İsyanları, s. 51.

¹⁶⁹ Eren, a.g.m, s.534.

¹⁷⁰ BOA, C. AS, 15382.

¹⁷¹ BOA, C. AS, 15382.

oldukça zor durumda idi. Lom taraflarında yapılan çatışmalarda Macar Ali yenilgiye uğratıldı. Deli Mustafa, Gâvur İmam ve adamları da bozguna uğratarak dağıldılar. Eşkîya Vidin'e yaklaşık 4 saat uzaklıkta olan Akçar Palangasında durup kaldı. Kürd Osman Paşa tarafından yeteri kadar askerle iki adet top üzerlerine gönderildi. Köstendil Mutasarrıfı Palaslı Mehmet Paşa, Akçar'a varınca eşkıya karşı koymaya kalktı. Güneşin doğuşundan batışına kadar süren muharebede eşkıyanın 500 kadarı öldü, birçoğu da yaralandı. 70 civarında eşkıya ise kaçmayı başardı. Bu çatışmada Macar Ali ve Gâvur İmam atlarından düşürülüp öldürülmüş iken eşkıya taarruzu sırasında başlarını almak ve kesmek kabil olmadı. Leşlerini eşkıya beygirlerine yükleyip Palanga içine götürdüler. Sonra gece yarısı Palangayı ateşe verip Vidin'e gittiler. Palangada ki yangının evlerin birbirine yakın olması nedeni ile söndürülemeyeceği anlaşıldı¹⁷². Asker, o gece çevre köylerde ki evlerde yattı. Bu çatışmada Pazvantoğlu Osman'ın en yakın adamlarından olan Gavur İmam ve Macar Ali'nin öldürülmesi Pazvantoğlu Osman için büyük kayıp idi. Buna karşın onların bu mücadelede yok edilmesi Küçük Hüseyin Paşa ve emrindekilerin moralini yükseltmiştir. Bu çatışmayı sevk ve idare eden Palaslı Mehmet Paşa'nın bu önemli hizmeti karşılıksız bırakılmamış, kendisine ihsanda bulunulmuştur.

Güç kaybeden Pazvantoğlu Osman'ın etrafındaki çember gittikçe daralmaktaydı. Eflak Voyvodası, Ada-yı Kebir Kalesini ele geçirmiş olan Pazvantoğlu Osman'ın adamlarını kısa bir çatışmanın ardından etkisiz hale getirdi. Böylece Ada-yı Kebir kalesinden Pazvantoğlu Osman'a herhangi bir yardım gelme ihtimali de önlenmiş oldu. Bu arada Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa da on bin askerle Pazvantoğlu Osman üzerine gelmekteydi¹⁷³. İçinde bulunduğu zor durumun farkında olan Pazvantoğlu Osman, affi için Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'ya başvurmuş ancak ona itimat edilmediğinden bu istediği de reddedilmişti. Af talebinde bulunan Pazvantoğlu Osman'ın bu isteğini Sultan III. Selim de uygun bulmayarak Küçük Hüseyin Paşa'ya Pazvantoğlu Osman'ın affedilmemesi ve mutlaka cezalandırılması ile ilgili bir emir göndermiştir¹⁷⁴.

Bu arada Anadolu Valisi Ali Paşa, 1798 tarihin de Kalafat ve Vidin Kaleleri arasında ki Ada-yı Sagîr'i zapt eyleyerek eşkıya ile yoğun bir muharebeye tutuştu.

¹⁷² BOA, HAT, 2117.

¹⁷³ BOA, HAT, 2309; Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa, Görice'ye gitmekteydi.

¹⁷⁴ BOA, HAT, 2117, *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 412.

Yapılan muharebede eşkıya bozguna uğratıldıysa da bir kısmı kaçmayı başardı. Adanın ele geçirildiği sırada Vidin'e yakın Vidbol Köyü yakınında yapılan ikinci bir çatışmada eşkıya tekrar bozguna uğratıldı. Ağır kayıplar vererek geri çekilen eşkıya birlikleri Vidin'e, yani Pazvantoğlu Osman'ın koruması altına sığındılar. Anadolu Valisi Ali Paşa'da adayı ve çevresini ele geçirdi. Böylece ada ve çevresi eşkıyadan tamamen temizlenmiş oldu¹⁷⁵.

Küçük Hüseyin Paşa 22 Nisan 1798(7 Zilkade 1212) de Vidin yakınlarında ki Çoban Köprüsü mevkiine ulaştı. Rumeli Valisi Mustafa Paşa, Bosna Valisi Silahtar Paşa, Tırhala Mutasarrıfı Kürd Osman Paşa, Çirmen Mutasarrıfı Hüseyin Paşa, Tepedelenli Ali Paşa, Palaslı Mehmet Paşa ve Karslı Ali Paşa askerleri ile buraya gelerek orduya katıldılar. Burada Vidin kuşatması ve Pazvantoğlu Osman'ın adamı Emincik'in yok edilmesi konusunda bir toplantı düzenlendiler. Toplantıda Vidin Kalesinin yeniden kuşatılmasına karar verildi. Vüzera ve mirmiranların ordudaki yerleri tayin edildi. İlk önce Vidin'den Novasil (Novesel) köyüne geçerek orada saklanmakta olan Emincik'in üzerine hareket edildi. 27 Mayıs 1798(12 Zilhicce 1212) tarihinde Novasil'e taarruz edildi. Emincik'e Vidin'den bir miktar süvari yardıma geldi. O gün akşama kadar süren muharebede bir hayli eşkıya telef edildi. Emincik, kolundan ve göğsünden yaralandı. Akşamdan sonra Vidin'e kaçan Emincik yarasının ağır olması ve fazla kan kaybetmesi nedeni ile burada öldü¹⁷⁶. Bunun üzerine Novasil kuşatması da sona erdi¹⁷⁷.

Haziran 1798'de Pazvantoğlu Osman'ın yok edilmesi çalışmaları hızlandırıldı. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, maiyyetindeki tüm kuvvetle birlikte Vidin muhasarasını devam ettiriyordu. Vidin kalesinin korunaklı olması nedeniyle muhasaranın hemen sonuç vermeyeceğinin farkındaydı. Bununla beraber zaman içinde kalede baş gösterecek erzak sıkıntısının, isyancıların direncini kıracağını ve onları teslim olmaya razı edebileceğini¹⁷⁸ düşünüyordu. Seksen bin kişilik askeri kuvvetle devam eden bu muhasara, ordu içindeki bazı paşa ve beylerin hırs ve kıskançlıkları nedeniyle uzamaktaydı. Pazvantoğlu Osman, devlet

¹⁷⁵ *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 254, Vidin ve Kalafat arasında dolaşan kuvvetlerin Pazvantoğlu'nun kayıkları ile muharebe ederek bir müsallah (silahlı) kayığını zapt edildiğine dair. Bkz. *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 412.

¹⁷⁶ *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 413-414.

¹⁷⁷ Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s. 53.

¹⁷⁸ BOA, C. DH, 1155.

kuvvetlerinin taarruzuna karşılık zaman zaman huruç hareketleri yaparak, muhasarayı kırmaya çaba sarf ediyordu¹⁷⁹. Yaklaşık sekiz ay süren bu kuşatma uzadıkça orduda gevşemeye ve disiplinsizliğe neden oluyordu. Hatta Yanya Valisi bölgesinden bu kadar uzun süre ayrı kalamayacağını ileri sürerek geri döndü¹⁸⁰. Pazvantoğlu Osman muhasara devam ederken Tuna nehrinin sol sahilinden az da olsa bazı malzemeleri tedarik edebiliyordu. Bu durum kuşatma karşısında direncini korumasını sağlıyordu.

Küçük Hüseyin Paşa, farklı zamanlarda Sadarete gönderdiği tahriratta muhasaranın uzamasını ve netice alınmamasının sebeplerini açıklarken genel olarak şu nedenler üzerinde durmaktadır¹⁸¹.

- Vidin üzerine gönderilen ordunun yetersizliği
- Cephane eksikliği
- Askerlere maaş ödenmesindeki düzensizlik
- İsyanın uzun sürmesi sonucu askerde ve ayanlarda başlayan bıkkınlık ve disiplinsizlik
- Coğrafi şartların meydana getirdiği güçlük ile olumsuz hava şartları
- Bölge halkının çeşitli nedenlerle isyanlara destek vermesi
- Vidin kalesinin savunmaya elverişli olması ve dışarıdan yardım alabilmesi

Coğrafi ve fiziki zorlukların dışında daha önce böylesi büyük bir harekâtın düzenlenmemiş olması, Pazvantoğlu Osman isyanının 1795'ten bu yana devam etmesine sebep olmuştur. Ayrıca Vidin kalesinin çok sağlam olması, etrafının hendeklerle kazılmış olması, hendekler üzerine yerleştirilmiş tabyalarda on beş yirmi kadar topun olması da kalenin dış tehditlere karşı savunma gücünü arttırmıştır¹⁸².

Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın 3 Ekim 1798 (23 Rebû'l-âhir 1213) tarihli gönderdiği yazısından anlaşıldığı kadarıyla Vidin Kalesinde karadan ve denizden sürmekte olan muhasara neticesinde Pazvantoğlu Osman'ın sıkıştırıldığı ve

¹⁷⁹ Eren, *a.g.m.*, s. 534.

¹⁸⁰ Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s.57.

¹⁸¹ Özkaya, *Dağlı İsyanları*, s. 58–59.

¹⁸² Eren, *a.g.m.*, s. 534, Pazvantoğlu Osman, Vidin Kalesi'nin çevresini her iki tarafı Tuna nehrine açılan 40 karış derinliğinde hendekler ile çevirtmiştir. Böylece Kaleyi ele geçirilmesi çok zor olan bir ada haline dönüştürmüştür. Beydilli, "*a.g.m.*", s. 209.

adamlarının her an korkuya kapılarak dağılabileceğinden bahsedilmektedir. Aynı yazısında Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, 24 Eylül 1798 (14 Rebü'l-âhir 1213) de gerçekleştirilen bir hücumda neredeyse Vidin Kalesinin düşeceğinden bahsetmekteydi. Ayrıca Pazvantoğlu Osman'ın akçesinin bittiğini ve askerlerine para ödeyemediğini belirtmiştir. Yine aynı yazısından anladığımız kadarı ile akçesi biten Pazvantoğlu Osman, Vidin halkını hapsederek zorla ellerinde ki akçeleri almış ve askerlerine birkaç aylık maaş ödeyebilmiştir¹⁸³.

Küçük Hüseyin Paşa'nın belirttiğine göre dağlı eşkıyası "*imanından geçer ama parasından asla vazgeçmez*"¹⁸⁴ takımından oldukları için Pazvantoğlu Osman'ın işinin oldukça zor olduğu anlaşılmaktadır.

Bu sefer Pazvantoğlu Osman'ın işi gerçekten çok zordu. Çünkü Haziran'dan beri devam eden kuşatma oldukça sert ve zorlu geçiyordu. Muhasara uzadıkça tedarik olunan erzakın yetersiz kalması Pazvantoğlu Osman ve adamlarını zor durumda bırakıyordu.

Pazvantoğlu Osman'ın mevcut durumu, onun açısından sıkıntılı olsa da Küçük Hüseyin Paşa'nın, 9 Ekim 1798 (29 Rebü'l-âhir 1213) tarihinde gönderdiği yazısından anlaşıldığı üzere devlet kuvvetlerinin içinde bulunduğu durum da iyi değildi.

"Sayısı çok artmış olan askerlerin masraflarının da buna göre arttığını, Devlet tarafından zaman zaman para gönderilmekteyse de, bunun askere yetmediğini, bir taraftan zahiresizlik, diğer taraftan askere bahşiş verilemeyişi, atların bir kısmının ölmüş olması, yeni silah almak için paraya ihtiyaç duyulması, ayrıca, Vidin'den kaçanların, onar- yirmişer- ellişer kişilik gruplar halinde kendilerine katılmaları sonucunda yeni satın almaların gerekmesi, özellikle zahire sıkıntısının çok artması hususlarının sıkıntı yarattığını açıklamaktaydı"¹⁸⁵.

Küçük Hüseyin Paşa'nın açıklamalarından da anlaşıldığı gibi devletin bu isyan nedeniyle askeri masrafları sürekli olarak artmaktadır. Bu durum ise devletin ekonomisini sıkıntıya sokmaktadır. Rumeli'de devam eden askeri harekât uzadıkça gelir gider dengesi de bir türlü sağlanamayacaktı. Devlet, Pazvantoğlu Osman ve taraftarlarını ortadan kaldırmak için gerekli olan askeri, daha çok Rumeli bölgesinde

¹⁸³ Eren, *a.g.m* s. 534.

¹⁸⁴ Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 54.

¹⁸⁵ Özkaya, *Dağlı İsyamları*, s. 54, BOA, *C.DH*, 2133.

ki ayanlardan sağlamaya çalışmaktaydı. 1798 yılı itibari ile bölgedeki asilere karşı yapılan mücadelede devletin hangi ayandan ne kadar asker talep ettiği aşağıda ki tabloda gösterilmektedir.

Devletin, Ayanlardan Talep Ettiği Asker Sayısı

Ayanın Adı	Asker Sayısı
Siroz Ayanı Kapıcı Hasan Paşa	500
Demirhisar Ayanı İsmail Bey	200
Dobruca Cumasından Zuamdan Fethi Ağa	150
Samoka Eşrafı Nazır zade Küçük Ahmet Ağa	100
İştîp Eşrafı Nazır zade Küçük Ahmet	150
Zihne Ayanı	300
Nevrekep Ayanı	150
Ustrumca Ayanı Aslan Bey	100
İvranya Ayanı	100
Priştine Ayanı Cin-zade İbrahim Paşa Biraderi	150
Kalkandelen Ayanı Mirmiran Recep Paşa	500
Ohri Eşrafı hala Narde Voyvodası İsmail Bey	300
Manastır Ayanı Şatırzade Ahmet Bey	200
Kesriye Ayanı Ömer Ağa zade Ahmet Bey	150
Nasliç Ayanları Ebubekir ve Ali Beyler	200
Alosonya Eşrafı Hasan Ağa zade Emin ve Ahmet Ağalar	200
Tırhala Ayanı Kapıcıbaşı Halil Ağa ve Mehmet Ağa	300
Selanik Eşrafından Şerif zade Yusuf Bey	200

Selanik Eşrafından Hazinedar zade Mustafa Ağa	200
Köprülü Ayanı Ali Ağa	100
Üsküp Ayanı Murtaza Ağa	100
Toprak Ayanı Mehmet Ağa	100
şehrköy Voyvodası Bekir Ağa	150
Leskofça Ayanı Latif Ağa	100
Filibe Ayanı Çelebi	300
Filibe Eşrafından Abdurrahman Bey zade Hasan Bey	150
Çırpan Ayanı Hacı Mehmet Ağa	150
Kıratova Ayanı Sadık Ağa	200
Serfice Ayanları Emin Ağa ve Ali Ağalar ¹⁸⁶ .	100

Tabloda verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere toplam 6250 askerin devlet tarafından istenildiği görülmektedir. Ayrıca bölgede yaşanan kargaşa ortamının son bulması konusunda ayanların çoğunluğunun, devletin asker talebine karşılık olumlu cevap verdiği görülmektedir.

Pazvantoğlu Osman mevcut durumun kendisi için çok iyi olmadığını bilmekteydi. İstanbul'dan aldığı bilgilerde pek iç açıcı değildi. Bu nedenle Küçük Hüseyin Paşa'ya elçi göndererek tekrar affını istemişse de, Küçük Hüseyin Paşa, ancak Pazvantoğlu Osman Ağa'ya tek başına gelerek kendisi ile görüşmesi halinde bu isteğinin dikkate alınabileceğini bildirdi. Pazvantoğlu Osman bu durumda can güvenliğinin olmadığı düşüncesi ile bu teklife pek sıcak bakmadı. Artık affedilme ümidini tamamen kesen Pazvantoğlu Osman, kendisini şiddetle müdafaa etmeğe karar verdi.

Bunun üzerine Vidin muhasarasına devam edildi. Yoğun bir top atışına tutulan Kale çok sağlam surlara sahip olması nedeniyle bir türlü aşılamıyordu. Bu

¹⁸⁶ Yukarıdaki tablo, Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, kitabındaki verilerden yararlanılarak oluşturulmuştur.

arada cephanede azalmakta idi. Ayrıca Fransa ise Napolyon Bonapart'ın yayılcı politikası sonucunda Mısır'ın güvenliğini tehdit etmeye başlamıştı. Birde Fransız ordularının Bosna üzerine sefer düzenleyeceğine dair duyular alınmakta idi.

Paris'te çıkan *Publiste* gazetesinde Pazvantoğlu Osman isyanına yer verilerek Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durum ile ilgili haberler yapılmaktaydı¹⁸⁷. Aynı gazetede Avusturya ve Rusya'nın Eflak çevresinde devam etmekte olan mücadelelerde Pazvantoğlu Osman'ın bölgeden def'i için Devlet-i Aliye'ye yardım edeceğine dair haberlere de yer verildi¹⁸⁸. Tüm bu haberler bize Pazvantoğlu Osman isyanının Devleti hem içeride hem de dışarıda ne kadar zor durumda bıraktığını göstermektedir¹⁸⁹.

Küçük Hüseyin Paşa'nın komutanlığında devam eden mücadeleden rahatsız olanlar da bulunmakta idi. Rumeli'de harekâta destek vermeyen bazı ayanlar ile Tepedelenli Ali Paşa, Pazvantoğlu Osman'dan sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünmekteydiler. Bu nedenle Küçük Hüseyin Paşa'nın içten içe başarılı olmasını istememekteydiler¹⁹⁰.

Küçük Hüseyin Paşa ise bunları bilmesine rağmen mücadeleye devam etmekteydi. Çünkü Padişah III. Selim, Pazvantoğlu Osman'ın ortadan kaldırılmasını istemekteydi¹⁹¹. Bununla ilgili olarak Küçük Hüseyin Paşa'ya yazdığı hattında Pazvantoğlu Osman'ın yok edilmesinin şart olduğunu bildirdi¹⁹². Küçük Hüseyin Paşa, kuşatmanın uzun süreceğini düşünerek hükümet merkezine gönderdiği yazısında asker ve mühimmat takviyesi isteğinde bulunmuştu. Fakat Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmiş olması nedeni ile Küçük Hüseyin Paşa'ya yardım gönderilemedi¹⁹³.

¹⁸⁷ Bkz. BOA, *HAT*, 2382, Avrupa'da muhtelif gazetelerde Vidin'de Pazvantoğlu Osman'ın isyanı ile ilgili yaşanan sıkıntılar yazılmıştır. Bu hal, siyaset sahasında devletin aczine alâmet olarak ileri sürülüyordu. Bkz. Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. belirtilmemiş.

¹⁸⁸ Pazvantoğlu Osman, Rusya elçisi aracılığı ile Devlet-i Aliye'den af ve aman ricasında bulunmuştur. Rusya ise Pazvantoğlu Osman isyanının bastırılması konusunda Vidin'e bir elçi göndermek istemiş, bu amaçla Rusya, Devlet-i Aliye'den Vidin'e gitme konusunda izin talebinde bulunmuştur. Bkz. BOA, *HAT*, 2382, Avusturya'nın Pazvantoğlu İsyanı'nın bastırılması konusundaki yardım teklifinin çok gerçekçi olmadığını bilmekteyiz. Çünkü Avusturya el altından gizlice başta Pazvantoğlu Osman olmak üzere dağlı eşkıyalarını desteklemekteydi. Bkz. Beydilli, "*a.g.m.*", s. 209.

¹⁸⁹ BOA, *HAT*, 5715-B.

¹⁹⁰ *Tarih-i Cevdet*, C.6, s. 257-258.

¹⁹¹ BOA, *HAT*, 2362.

¹⁹² Özkaya, *Dağlı İsyancıları*, s. 57.

¹⁹³ Eren, *a.g.m.*, s. 534.

Bütün bu gelişmeler neticesinde Küçük Hüseyin Paşa, 26 Kasım 1798/18 Cemâziye'l-âhir 1213 de Sadarete gönderdiği yazıda, Pazvantoğlu Osman'ın gönderdiği af ve şefaah isteğini kapsayan yazıları arz etti. Ayrıca, gönderilen mahzar ve şukkalarda Pazvantoğlu Osman üzerine yapılacak yeni saldırılar için hazırlık yapmak, zaman kazanmak ve kendisine karşı olabilecek hücumu engel olmak için şüpheli ve anlaşılmaz cevaplar verildiğini; yani, Pazvantoğlu Osman'a hücum edebilmek için onun oyalandığını açıklamakta idi¹⁹⁴. Ancak gerçek olan bir şey vardı ki; O da, Pazvantoğlu Osman'ın bir türlü bertaraf edilememiş olması idi. Fransa'nın Mısır'ı işgali ile de uğraşmak zorunda kalan Devlet-i âliye, Küçük Hüseyin Paşa'yı tekrar İstanbul'a geri çağırıldı.

Yaşanan bu olumsuz gelişmeler neticesinde, Pazvantoğlu Osman'ın şöhreti büsbütün arttı. Bu olaydan cesaret alan diğer bazı ayanlar da etkinliklerini ve güçlerini arttırmak için harekete geçtiler. Tirsiniklioğlu, Yılıkoğlu, Tepedelenli Ali Paşa, Berkofcalı Yusuf bunların önde gelenleri idi¹⁹⁵. Pazvantoğlu Osman'ın şöhreti o kadar arttı ki Ege denizinde ki balıkçılar onun adına kahramanlık türküleri bile söylediler¹⁹⁶.

1. 3. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN İKİNCİ DEFA AFFEDİLMESİ

Pazvantoğlu Osman'ın Küçük Hüseyin Paşa komutasında ki kuvvete yaklaşık olarak sekiz ay boyunca direnmesi ve bunda da başarılı olmasının yanında bu dönemde baş gösteren dış sorunlar ki en önemlisi Fransa'nın yayılmacı politika izlemesi Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştı.¹⁹⁷ Vidin'de bulunan Kâtip Sadık Efendi¹⁹⁸, İstanbul'a gönderdiği yazısında Pazvantoğlu Osman'ın asıl amacının vezirlik rütbesini elde etmek olduğunu bildirdi. Ayrıca Sadık Efendi Pazvantoğlu Osman'ın iyi bir idareci olduğunu, ordusunun güçlü olduğunu ve Pazvantoğlu'nun devlet idaresine girmesi ile dağılı isyanlarının üç ay gibi kısa bir sürede sona ereceğine de işaret etti. Vidin Ordusunda Nüzul Emimi olan Osman Ağa da,

¹⁹⁴ BOA, *HAT*, 2126.

¹⁹⁵ *Tarih-i Cevdet*, C.6, s.258.

¹⁹⁶ Eren, *a.g.m.*, s.534.

¹⁹⁷ Küçük Hüseyin Paşa, Pazvantoğlu Osman isyanının bastırılmaması ile ilgili olarak, farklı zamanlarda İstanbul'a gönderdiği bilgilerde Vidin üzerine gönderilen askerin ve cephanenin yetersizliği, askere verilen maaşın düzensiz ödenmesi, coğrafi şartların getirdiği olumsuzluklar, askerde oluşan bıkkınlık vs. gibi etmenlerden bahsetmiştir. Bkz. Özkaya, *Dağlı*, s. 58-59.

¹⁹⁸ Sadık Efendi, Vidin'e Pazvantoğlu Osman'ı isyanından caydırma amacı ile gönderilmişti. Hatta bu görevinde başarılı olur ise Sadık Efendi'ye Vidin muhafızlığı verilecekti. Eğer bu görevinde başarılı olamaz ise emekliliğe ayrılacağı kendisine bildirilmişti. Bkz. BOA, *HAT*, 2121.

Pazvantoğlu Osman'ın hilekâr ve gaddar olduğunu, şimdilik onun kapıcıbaşılıkla Vidin Kaymakamı olmasını, ardından devlete sadakati görülürse, mirmiranlık ve vezirlik rütbelerinin verilmesini teklif etmekteydi¹⁹⁹.

Bütün bu gelişmeler Pazvantoğlu Osman'ın lehine oldu. Bu nedenle Bâb-ı âlî, Küçük Hüseyin Paşa'nın Pazvantoğlu ile görüşmesine müsaade etti. 5 Ocak 1799 (29 Recep 1213) da, Küçük Hüseyin Paşa, Sadarete yolladığı yazısında, Pazvantoğlu Osman'ın affedilmesi konusuna da yer verdi. Küçük Hüseyin Paşa'dan Pazvantoğlu Osman'ın affedilmesi hakkında böyle bir talebin gelmesi üzerine İstanbul'da durum değerlendirilmeye alındı ve neticede devlet ileri gelenlerinin uygun görmesi üzerine durum Sadrazam tarafından Padişah'a arz edildi. III. Selim ise iç ve dış politikada yaşanan olumsuz gelişmeler üzerine Pazvantoğlu Osman'ın affedilmesini uygun buldu. Aslında affetmekten de başka bir yol da yoktu. Çünkü içerisinde bulunulan durumda zaten Pazvantoğlu Osman bertaraf edilememekteydi. Belki de onu affederek susturmayı ve tekrar isyan etmesini önlemeyi düşündüler. Neticede Pazvantoğlu Osman amacına ulaşarak devlet tarafından ilan edilen bir asi olmaktan kurtuldu.

Devletten gelen emirlere uyması, emrindeki eşkıyayı dağıtması, yeniçerilerin işlerine karışmaması, halka zulüm yapmaması gibi şartlarla affedilen Pazvantoğlu Osman, artık devlete bağlılık göstererek dağılı isyanlarının sona erdirilmesinde ve bölgede ki asayişin sağlanmasında Bâb-ı âlî'ye yardımcı olacağını belirlemiştir. Pazvantoğlu Osman'ın affedilmesinden kısa bir süre sonra bölge de asayişin sağlanmış olması ve Pazvantoğlu Osman'ın emre itaat etmesi onun hakkında ki olumsuz düşüncelerin de ortadan kalkmasına neden olmuştur. Nitekim bu durum sonucunda Pazvantoğlu Osman'a Kapıcıbaşılık ve Vidin Muhafızlığı rütbeleri verildi. Ancak Pazvantoğlu Osman, Kapıcıbaşılık ve muhafızlık rütbesi istemiyordu. Hatta Vidin'de barınacak yer yok diyerek başka bir muhafızın gönderilmesini de uygun görmüyordu. Ancak kısa bir süre sonra kendisine çok arzu ettiği vezirlik rütbesi verildi.²⁰⁰ Sadrazam tarafından oluşturulan vezirlik beraatı da Padişah'ın müsaadesi ile münasip bir kimse tarafından Pazvantoğlu Osman'a gönderildi²⁰¹.

¹⁹⁹ BOA, *HAT*, 16141-A, Nitekim belgelerden anladığımız kadarı ile Pazvantoğlu Osman'a kaim makamlık rütbesi verilmiştir. Bkz. BOA, *HAT*, 2493.

²⁰⁰ BOA, *HAT*, 15547; Eren, *a.g.m.*, s. 534, vezirlik rütbesinin verilme tarihi 17 Muharrem 1214 (22 Haziran 1799), Akşin, *a.g.e.*, s. 84; *Tarih-i Cevdet*, C.7, s. 44.

²⁰¹ BOA, *HAT*, 15516.

Ayrıca Pazvantoğlu Osman Paşa'ya Vidin'e ek olarak Niğbolu Sancağının valiliği de verildi²⁰².

Pazvantoğlu Osman Paşa, affedilmesinden sonra bir süre devlete karşı hiçbir olumsuz davranış içerisine girmedi. Bab-ı l de bu süre içerisinde diğer dağlı sergerdeleri ile rahatça uğraşabilme fırsatı yakaladı. Tüccarlara ait olan mallar eşkiya tarafından sık sık yağmalanır hale geldi. Bâb-ı l, Kara Feyzi, Filibeli Mustafa, İsaoğlu, Manav İbrahim, Hızır, Mestanoğlu gibi dağlı sergerdeler üzerine etkili seferler düzenlemeye başladı. Gmlcine Ayanı Süleyman Ağa'nın üstün gayretleri ile eşkiya büyük bozguna uğratıldı. Pazvantoğlu Osman Paşa'nın kısa bir süre ile devam eden bu sükûnet döneminde devlet dhili ve harici diğer gelişmeler ile yoğun bir şekilde uğraşmaya başladı. Gerçi Rumeli'de uzun süredir devam eden çeşitli isyanlar nedeni ile tam anlamıyla bir asayiş sağlamak olanaksızdı.

²⁰² *Tarih-i Cevdet*, C.7, s. 44.

III. BÖLÜM

1. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN ÜÇÜNCÜ İSYANI VE ÖLÜMÜ

1.1. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN ÜÇÜNCÜ İSYANI

1800 yılının başlarında Balkanlarda tekrar dağlı eşkıyasının faaliyetlerini artırdığını görmekteyiz.²⁰³ Dağlı eşkıyasının her türlü faaliyetlerini yakından takip eden Pazvantoğlu Osman, bu sırada bazı dağlı sergerdeler ile de yakın temas kurarak onlara destek vermeye başlamıştı²⁰⁴. Bu durumdan anlaşıldığı üzere Pazvantoğlu Osman'ı kendisine tevcih edilen paşalık rütbesi ve payesi tatmin etmemişti. Özellikle Kırım Hanı Mehmet Giray ile yakın münasebette olan Pazvantoğlu Osman, tekrar Vidin'den Karadeniz'e kadar olan yerleri ele geçirme sevdasına düştü²⁰⁵. Devlet, Pazvantoğlu Osman'ın bu ihaneti üzerine Tirsiniklioğlu İsmail'i, onun üzerine gönderdi. Yapılan mücadele sonucunda Zıştovi ve çevresi eşkıyanın kontrolünden kurtarıldı. Pazvantoğlu Osman'dan, üzerine harekete geçilmesine rağmen daha vezirlik rütbesi alınmamıştı. Bu durum onun üzerine hücum edecek ayanları korkutuyordu. Çünkü vezirlik payesi taşıyan bir asinin üzerine gitmek cesaret isteyen bir işti. 9 Eylül 1800 (20 Rebîyü'l-âhir 1215) tarihinde mühimmat emini olan Hasan Efendi, Sadarete yolladığı yazısında, Pazvantoğlu Osman Paşa'nın vezirliği kaldırılmadıkça, üzerine gidilerek mücadele edilmesinin güç olduğunu açıkladı. Bu amaçla Kasım 1800 (Cemâziye'l-âhir 1215) de Şeyhülislam Konağında toplanan Meşveret Meclisi, durumu değerlendirerek Pazvantoğlu Osman'ın uslanmadığı konusunda karara varıp ondan vezaret rütbesini tekrar geri aldı²⁰⁶.

Pazvantoğlu Osman'dan boşalan Vidin muhafızlığı görevine, yeni muhafız tayin olana kadar Vidin Ağasının getirilmesi kararlaştırıldı. Alınan bu yeni kararı hudut kalelerine bildirmek üzere bir kol çavuşu görevlendirildi.

Bölgede asayişin sağlanması ve halka zulmetmemesi şartları ile affedilen

²⁰³ Özkaya, Dağlı, s. 65.

²⁰⁴ Eren, *a.g.m.*, s. 534, Pazvantoğlu'nun Vidin Kazasında Veronice nam karyede üç yüz akçeden ibaret bir han yaptırmakta olduğu ve bu hanı da dağlı eşkıyasına kışla olarak tahsis edeceğine dair saraya gönderilen tahrirat için bkz. BOA, *HAT*, 3028-D.

²⁰⁵ Akşin, *a.g.e.*, s.84.

²⁰⁶ *Tarih-i Cevdet*, C.7, s. 123.

Pazvantoğlu Osman, kendisine tanınan bu şansı iyi kullanamadı. Hatta vezir olmasına rağmen devlete karşı gelen asileri koruyup saklamış, onlara silah ve erzak yardımı yapmıştır²⁰⁷. Ayrıca bu dönemde Padişaha karşı gelerek onun hışmına uğrayan Cengiz Giray'ın en büyük destekçisi olmuştur. Bunların yanında bölgeden toplanan bir kısım vergilere el koyarak eşkıyalığa devam etmiştir.

Yukarıda ana hatları ile bahsedilen sebeplerden dolayı vezirliği tekrar alınan Pazvantoğlu Osman'a Vidin'deki çiftliğinde oturması gerektiği, ayrıca hiçbir yetki ve görevinin olmadığını belirten bir emr-i âlî yazılarak gönderildi²⁰⁸.

Rumeli Valisi Gürcü Osman Paşa'ya bir emir yazılarak Pazvantoğlu Osman'ın idam edilmesi istendi. Bundan haberdar olan Pazvantoğlu Osman oldukça kızdı ve derhal harekete geçti. Bu nedenle Eflak ve Bükreş'e kuvvetler gönderdi. Eflak ve Bükreş'teki yabancı konsolosluklar dahi Pazvantoğlu Osman'ın bu sıradaki faaliyetlerinden korkuyla bahsetmişlerdir²⁰⁹. Belgrat'a da kuvvetler göndererek daha önce isyan etmiş olan yamaklara destek verdi.

Pazvantoğlu Osman, isyanı ile mücadeleye devam eden Gürcü Osman Paşa'nın başarılı olduğu söylenemez. Çünkü dağlı isyanı azalacağına daha da artmıştı. Pazvantoğlu Osman, çevredeki kazalardan bir haylisini ele geçirerek iyice şımardı. Bu nedenle Rumeli ayanlarının kuvvet ve nüfuzları da arttı. İsyân bastırılmadığı gibi sürekli olarak genişlemekteydi. Ayrıca Gürcü Osman Paşa, askerlerini de kontrol edemez olmuştu; bu nedenle, askerler masum halka zulüm etmeye başladı. Bütün bu nedenler ile Gürcü Osman Paşa, Rumeli Valiliği görevinden alınarak yerine daha önce bu görevi ifa etmiş olan Hakkı Mehmet Paşa ikinci defa Rumeli Valiliğine atandı²¹⁰. Tam yetki ile atanan Hakkı Mehmet Paşa'nın

²⁰⁷ Pazvantoğlu Osman'ın eşkıya ile tekrar yakın ilişki içerisinde olduğuna dair Tirsiniklizade'nin gönderdiği tahriratta vezirlik rütbesinin alınması gerektiğinden de bahsediliyor. Bkz. BOA, *HAT*, 2709.

²⁰⁸ BOA, *HAT*, 15290, BOA, C. DH, 2752, 4441.

²⁰⁹ Eren, *a.g.m.*, s. 535.

²¹⁰ Hakkı Paşa'nın ikinci defa Rumeli Valiliğine tayini ile ilgili yazılan fermanın başında Sultan III. Selim Han'ın şu hattı hümayunu bulunmaktadır. “*Senki Rumeli Eyaleti tevcih olunan elhaç Mehmed Hakkı Paşa'sın; işbu emri şerifimde münderiç olduğu veçhile bilistiklal memur kılınup taraflı hümayunundan sana ruhsatı kâmile verilmekle görevim seni! Senden memûli şâhânem olan gayret ve hüsnü hizmeti icraya ve uhdene ihâle olunduğu vechile her vefki matlub ifâyı memuriyete sarfi makderet eyleyesin. Hâkteala Tevfik ihsan eyleye âmin.*” Bkz. Uzunçarşılı, “*Vezir Hakkı Mehmed Paşa*”, s. Belirtilmemiş,

emrine de diğer tüm komutan ve ayanlar verildi²¹¹.

Gürcü Osman Paşa, Hakkı Mehmet Paşa'nın görev yerine gelmesine kadar eşkıya ile olan mücadeleye devam edecekti. Daha önce de belirtildiği üzere sürekli olarak vali değişikliği yapmak, bölgede istikrarın kurulmasına engel oluyordu. Devletin, vali değişikliği yaparak bölgedeki isyanları bastırabileceğini ve asayışı sağlayabileceğini düşünmesi sorunun temeline inilmemesinden, gerçekçi ve kalıcı tedbirler alınmamasından kaynaklanmaktadır.

Pazvantoğlu Osman ve adamları gibi diğer asiler de daha çok tarımla uğraşan kırsal kesimlerdeki köylere baskınlar düzenleyerek buraları yağmalyordu. Özellikle Vidin'de yaşanan kıtlık ve Gürcü Osman Paşa'nın Vidin'e erzak ve zahire girişini engellemesi isyancıların köylere düzenledikleri baskınları arttırıyordu²¹².

Gürcü Osman Paşa, İstanbul'a yolladığı bir kâime de, Berkofca'ya gidip, halkın iskân olunmasını sağladığını, Vidin'in zahiresini keserek devletin işini kolaylaştırdığını açıklamaktaydı. Gürcü Osman Paşa, Pazvantoğlu Osman tarafından Berkofca'ya gönderilen tezkereleri de ele geçirdiğini bildirmektedir²¹³.

1801 yılının Ocak Ayı sonlarında, Hakkı Paşa'ya yazılan berat Hakkı Paşa'nın eline Mayıs ayın da Köstendil'deyken ulaştı. Bâb-ı âli, Hakkı Paşa'dan Rumeli'ye gitmesini ve dağlı eşkıyalarını ortadan kaldırmasını istemekteydi.

1801 Şubatında Silistre Valisi Musa Paşa, Rahova ve civarını yurt edinen eşkıyanın, Plevne ve Lom'da yok edilmesi için yaptığı çalışmaları dile getirerek, Plevne'de bulunan Pazvantoğlu Osman'ın adamlarından olan Recep Ağa ve diğerlerinin eşkıyalığı bırakarak kendi tarafına geçtiğini bildirmektedir. Çünkü eşkıyalık yapanların ekserisi bunu para için yapmaktaydı. Pazvantoğlu Osman'ın yaşadığı para sıkıntısı sebebiyle Recep Ağa ve diğerleri maaşlarını alamıyorlardı. Bu durum ise eşkıyanın Silistre Valisi Musa Paşa tarafına geçmesine neden oldu. Ancak Musa Paşa, kendi askerlerinin de maaşlarını düzenli olarak almak istediklerini

²¹¹ Başer, *a.g.m*, s. 39.

²¹² Eski Rumeli Valisi Gürcü Osman Paşa, yeni Rumeli Valisi Hakkı Paşa'nın Sofya'ya gelinceye kadar kendisinin o tarafta bulunmasının yerinde olacağını sadarete arz etti. Osman Paşa bu yazısında Vidin'de kıtlık olduğunu ve diğer yerlerden Vidin'e hiç zahire yollamadığını yazmıştır. Bkz. BOA, HAT, 2779, III. Selim ise Osman Paşa'nın bu gayretinden dolayı ona hediye bir kürk gönderilmesini, ayrıca Osman Paşa'yı öven bir ferman yazılmasını emretmiştir. Bkz. Özkaya, *Dağlı*, s. 127.

²¹³ Özkaya, *Dağlı*, s. 74.

belirterek seksen bin kuruş paranın Silistre'ye gönderilmesini talep etti²¹⁴.

Sultan III. Selim, bir yandan valilerinin yaptığı çalışmaları olumlu karşılarken bir yandan da tüm bu olaylara çok üzülüyordu. Uzun bir süre Rumeli'de devam eden bu isyan ve eşkıyalıklar bir türlü sona ermiyordu. Aslında çok kudretli Paşaları da görevlendirerek sorunu çözmek istemiş ancak bunda pek başarılı olamamıştı.

Dağlı isyanlarının ve özellikle de Pazvantoğlu Osman'ın Vidin'deki isyanının Devlete mali külfeti oldukça fazlaydı. Boşu boşuna memleketin Rumeli yakasında ki halk perişan oldu. Bir yandan da Devletin bölgedeki otoritesi zayıfladı.

Hakkı Mehmet Paşa'nın ikinci defa görevlendirilmesiyle Sultan III. Selim artık bu isyanların son bulmasını ümit ediyordu. Bu amaçla Rumeli'de ki tüm ayanlara fermanlar gönderilerek bu dağlı isyanlarının bastırılması konusunda gerekli desteği vermelerini istedi.

Zağra-i Atik Ayanı Hacı Emin Ağa, 22 Haziran 1801/10 Safer 1216 da kazasından beş yüz kadar asker ile yola çıkarak yapılan çağrıya olumlu yanıt verdi. Ayrıca Kızanlık Ayanı Mustafa Ağa da 14 Haziran 1801/2 Safer 1216 da Pazvantoğlu Osman'ın adamları üzerine hücum ettiklerini bildirdi. Yanbolu Ayanı'nın da eşkıya ile mücadelesinin bu dönemde arttığı görüldü. Samokav Ayanı da kendisine gönderilen fermanlardan sonra Yanbolu da eşkıya ile yapılan mücadelelere destek kuvvetler gönderdi. Yapılan tüm bu mücadelelerden sonra Niş yakınlarında eşkıya reislerinden Poriçelli ile birlikte 200 kadar eşkıya öldürüldü. Bu gelişmeler olumlu karşılanırken diğer yandan Alacahisar Mutasarrıfı Şehsuvar Paşa'nın, Pazvantoğlu Osman'a açıktan yardım ederek, destek vermesi işleri zorlaştırmaktaydı²¹⁵.

Vezir Hakkı Mehmet Paşa, Gürcü Osman Paşa ile anlaşarak Pazvantoğlu Osman isyanını sonlandırma hususunda birlikte hareket etmeye karar verdi.

Gürcü Osman Paşa, Hakkı Mehmet Paşa ile anlaştıktan sonra bir süre Berkofça'da kaldı. Gürcü Osman Paşa'nın Berkofça'da olduğunu öğrenen Pazvantoğlu Osman bir gece ani bir baskın düzenleyerek Gürcü Osman Paşa'yı öldürmek istedi. Ancak bunda başarılı olamadı. Berkofça'nın baskına uğramasından

²¹⁴ BOA, HAT, 2778, Plevne'de bulunan ve Pazvantoğlunun askerleri içinde tanınmış olan Abdülcan adlı eşkıya, Pazvantoğlu Osman'ın üç aydır askerlerine maaş vermediğini bu nedenle askerin çok huzursuz olduğunu eğer Bâb-ı âlî, Pazvantoğlu'nun veremediği maaşları verecek olursa birçok eşkıyanın Pazvantoğlu'ndan ayrılabileceğini belirtmiştir.

²¹⁵ BOA, HAT, 3106.

sonra Gürcü Osman Paşa buradan Rahova'ya geldi. Gürcü Osman Paşa, Rumeli Valiliği görevinden alınmıştı. Burada Hakkı Mehmet Paşa'ya yardım ediyordu. Ancak Hakkı Mehmet Paşa, Gürcü Osman Paşa'yı pek sevmiyordu. Onun Anadolu'ya gitmesi gerektiği kanaatini taşıyordu. Bu sebeple kısa bir süre sonra 18 Ağustos 1801'de İstanbul'a yazdığı şukkasında bu kanaatini dile getirdi. Neticede Gürcü Osman Paşa, Diyarbakır Valiliğine görevlendirildi²¹⁶.

Hakkı Mehmet Paşa'nın görevinde başarılı olması için bazı ihtiyaçlarının giderilmesi gerekiyordu. Kendisi de bunu payitahta bildirdi. Rumeli'de yapılan tayinlerde Hakkı Mehmed Paşa'nın etkisi görülüyordu. Eflak Voyvodası Aleksandre, Dağlı eşkıyasının bertaraf edilmesinde çok önemli rol oynuyordu. Pazvantoğlu Osman ise Eflak taraflarında kendisini daha fazla hissettirir oldu. Eflak Voyvodası Aleksandre, Pazvantoğlu Osman'ın saldırılarına birçok defa başarı ile karşı koymuştu. Ancak yaşlandığı için bu görevi 1801 sonlarında bıraktı. Yerine Hakkı Mehmed Paşa'nın isteği ile Mihail Bey atandı. Mihail Bey de Aleksandre gibi eşkıyaya karşı başarılı mücadeleler veriyordu.

Ancak valiliğinin son zamanlarında istediği şeylere karşı müşkülât çıkartılması ve Gürcü Osman Paşa'nın tedibi hakkında ki tekliflerinin kabul edilmemesi yüzünden kızarak sinirlenen Hakkı Mehmed Paşa, Rumeli valiliğinden azlini isteyerek Mora valiliğine görevlendirilmesini talep etmiştir²¹⁷.

Hakkı Mehmed Paşa'nın para, asker ve levazımat gibi istediklerinin bir kısmı

²¹⁶ Gürcü Osman Paşa, Anadolu'ya geçmek istememekteydi. Bir türlü Rumeli'yi terk etmiyor ve oyalanıyordu. Emrindeki Arnavut askerleri aylıklarını almadıkça kendisini bırakmayacaklarını söyleyerek özür diledi. Fakat istediği para çok fazla olduğu için İstanbul'un bu isteğe olumlu cevap vermeyeceği aşikârdı. Gerçi Gürcü Osman Paşa tavırlarından niyetini belli etmişti. Para gelse de Anadolu'ya geçmezdi. Rumeli'deki bu idari karışıklık bir anda gündemi meşgul eden en önemli sorun haline dönüştü. Bir türlü Anadolu'ya geçmemesi üzerine Gürcü Osman Paşa'ya Bosna eyaleti verildi. Ancak Bosna halkının tepki göstermesi üzerine Osman Paşa, Bosna'ya hiç gitmedi. Yanındaki Arnavut askerleri ile Edirne'ye doğru yöneldi. Osman Paşa'ya hükümet tarafından niyeti soruldu. Gürcü Osman Paşa, yine Arnavut askerlerinin aylıklarını almadıkça kendisini bırakmayacaklarını söylemesi üzerine kötü niyeti tamamen anlaşıldı. Padişah bu gelişmeler üzerine Gürcü Osman Paşa'nın vezaretini kaldırdı. Gürcü Osman Paşa, bunun üzerine emre itaat edeceğini bildirdi ancak yanındaki Arnavut askerlerine söz geçiremediğini ve onların kendisini İstanbul'a doğru bir esir gibi sürüklediğini bildirdi. Hükümet bu durum üzerine Gürcü Osman Paşa'nın ve Arnavut askerlerinin ortadan kaldırılmasını emretti. Böylece Gürcü Osman Paşa da devlete karşı isyan etmişti. Bkz. Tarih-i Cevdet, C. 4, s. 1828–1829.

²¹⁷ Hakkı Paşa, faaliyetlerine engel olan Gürcü Osman Paşa'nın eşkıya ile beraber olmasından ve Pazvantoğlu Osman ile birleşmesi ihtimalinden bahs ile ya Gürcü Osman Paşa'nın Anadolu'ya geçirilmesini veyahut da Tirsiniklioğlu ve Tokatçıklı ile beraber Osman Paşa'yı tedip için kendisine müsaade edilmesini yazmış ise de merkezi hükümet buna da yanaşmadı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. belirtilmemiş.

verilmiyor ya da verilemiyordu. Hazineye para yoktu. Çeşitli tedbirlerle tedarik edilen biraz para, ihtiyaca yarı yarıya bile kâfi gelmiyordu. Hazinesinin ne kadar darda olduğuna ve müstacel işlere bile beş yüz kuruş bulmakta zorluk çekildiğine dair Hakkı Mehmed Paşa'ya gönderilen şu hatt-ı hümayun, devletin o anki ekonomik durumunu açıkça gösteriyordu;

“ Benim Vezirim:

Rikâb günü akça maddesi için hicabımdan, sana bakayım demiştim lakin benim mektum akçem olmadığını meşveret günü cümleye ilân eyledim... Bende akça bin kese vardı. Pasbanoğlu, iş bu seferde (Mısır Seferi) sarf eyledik. Vakıflarda ve darphanede bir yerde akça kalmadı ve darphane sermayesinde şundan bundan her ne varsa darphane nazarı gayret eyleyip iki bin kese tedarük eylesün iki bin keseyi alasin. Meşverette söylediğim gibi benden akçe memul olunmasın defterdarlar ve saireler bir yere gelip imkânını bulsunlar ve maslahati akçaya tatbik idesiz²¹⁸.

Rumeli valiliğinden azlini isteyen Hakkı Mehmet Paşa, sert mizaçlı bir valiydi. İsyancılar ile mücadelesinde de birinci valilik döneminde başvurduğu sert cezalar onun bölgede pek sevilmemesine neden oldu. Aslında bir kısım ayan, eşkiya ile mücadelede devletin yanındaydı. Ancak bu ayanların da çoğu Hakkı Mehmet Paşa'yı sevmezlerdi. Bu nedenle İstanbul'da nüfuzlu olan ayanlar saraydaki devlet vükelası ile Hakkı Mehmet Paşa'nın gönderilmesi konusunda görüşüyorlardı. Neticede Hakkı Mehmet Paşa, beş yıllığına geldiği Rumeli Valiliğinde sadece 10–11 ay kadar kalabildi. Görülüyor ki Rumeli'deki istikrarsızlık hat safhaya ulaşmıştı. Ayanların destek vermediği bir valinin burada uzun süre görev yapması neredeyse imkânsız hale gelmişti.

Hakkı Mehmet Paşa'nın ikinci defa Rumeli Valiliğinden sonra kısa bir süreliğine Filibe Ayanı Ömer, Rumeli Valiliğine atandı. Hakkı Mehmet Paşa'nın kethüdası olan Filibe Ayanı Ömer Ağa'ya 27 Şubat 1802/24 Şevval 1216'da vezirlik rütbesi ile Rumeli Valiliği görevleri verildi. Rumeli Valiliği görevinden alınan Hakkı Mehmed Paşa, Belgrad Muhafızı ünvanı ile Rumeli'de bulunmaya devam ediyordu. Hakkı Mehmet Paşa'nın bu tavrı da ister istemez emre itaat etmeyeceği yönünde şüphe uyandırıyordu. Hakkı Mehmet Paşa'nın, Ömer Paşa'yı Edirne'ye uğratmama tavrında olduğundan şüphelenildiği için Ömer Paşa önce Tekfurdağı bölgesine gitti.

²¹⁸ Uzunçarşılı, *a.g.m.*, s. belirtilmemiş.

Hakkı Mehmed Paşa'nın vezirliğinin alınması, malının müsaderesi ve Sakız adasına sürülmesi için Tepedelenli Ali Paşa'nın oğlu Muhtar Paşa görevlendirildi. Tekfurdağı'ndan Edirne'ye gelen Ömer Paşa'da bu sorunu çözmek üzere olduğunu Sadarete bildirmişti. Birkaç ay süren idari karışıklık neticesinde Ömer Paşa'nın bu görevi yapamayacağı kanısı oluştu ve yerine Tepedelenli Ali Paşa'nın atanması gündeme geldi.

1. 2. TEPEDELENLİ ALİ PAŞA'NIN RUMELİ VALİLİĞİNE ATANMASI

Tepedelenli Ali Paşa²¹⁹ Nisan 1802 yılında Rumeli Valiliğine atandı²²⁰. Dağlı sergerdeler ve diğer asiler Tepedelenli Ali Paşa'nın atanmasıyla korkuya kapıldılar. Hatta Tepedelenli Ali Paşa'ya gönderdikleri aracılar ile isyandan vazgeçeceklerini ve iskân olacaklarını dahi söylediler. Bu beyanlarında samimi olduklarını göstermek için üç yüz kadar asiye rehin olarak Tepedelenli Ali Paşa'ya gönderdiler²²¹.

Tepedelenli Ali Paşa'ya Rumeli Valiliği esnasında Rusçuk Ayanı Tirsiniklioğlu İsmail'in çok fazla desteğinin olduğu bilinmektedir. Tirsiniklioğlu İsmail, Tepedelenli Ali Paşa'nın göreve başlamasından yaklaşık bir ay sonra yani Mayıs 1802/Muharrem 1217 tarihinde, Tuna'yı geçerek Bükreş'te eşkıya ile çarpıştı. Böylece eşkıyanın daha önce zapt ettiği malları geri aldı. Tirsiniklioğlu İsmail, bütün

²¹⁹ *Tepedelenli Ali Paşa*; 17. yüzyılda Kütahya'dan Yanya'ya gelen bir Mevlevi Dervişinin soyundan gelmekte olup, 1750'de Epir'deki Tepedelen kazasında doğmuştur. Babasının ölümünden sonra eşkıya olarak dağa çıkmıştır. Bundan sonra ise Devline Mutasarrıfının emrinde devlete hizmet etmeye başlamıştır. Devline mutasarrıfı ve aynı zamanda kayınpederi olan Koca Paşa'yı bertaraf ederek Onun arazisini kontrol altına almıştır. 1787–1792 Osmanlı Rus Savaşlarında Devlete hizmet ederek yararlılık göstermiştir. Epir ve Teselya arasındaki eşkıyalar ile yapılan mücadelede başarılı olmuştur. Buradaki üstün başarısı nedeni ile vezirlik rütbesi verilmiştir. Bu rütbe ile birlikte daha da güçlenmiştir. Tepedelenli Ali Paşa bu şekilde bir güce sahip olunca Epir'deki düşmanları ile tekrar mücadele ederek onları bertaraf etmiştir. Bulunduğu bölgede hâkimiyetini sağlamlaştıran Tepedelenli Ali Paşa, Arnavutluk'un kuzeyinden Korint Körfezine kadar olan yerleri kontrolü altına almıştır. Tepedelenli Ali Paşa'nın bu başarıları ve Rumeli'de isminin biliniyor olması ayrıca eşkıyanın gazabından çekiniyor olması nedeni ile 1802 yılında Rumeli Valiliğine ve dolayısıyla da dağlı eşkıyası ve Pazvantoğlu Osman'ın üzerine atandı. Tepedelenli Ali Paşa'nın bu göreve getirilmesinden korkan eşkıya, Ali Paşa'dan medet dilemiş ayrıca rehinelere vermişlerdir. Bunun yanında müsaade ederse iskân etmek istemişlerdir. Bu arada Tepedelenli, Arnavutluk bölgesini tamamıyla hâkimiyet altına almıştı. Pazvantoğlu ve Tirsiniklizade gibi ayanlar ise Tepedelenli'nin Rumeli Valiliğine atanmasından hoşnut olmamışlardır. Çünkü eşkıyadan sonra sıranın kendilerine geleceğini biliyorlardı. Bu nedenle çeşitli siyasi entrikalara başvurarak Tepedelenli aleyhinde karalama kampanyası başlatarak onun İstanbul'da nüfuz kaybetmesine neden olmuşlardır. Neticede süreç içerisinde de görüleceği üzere Tepedelenli'nin görevine son verdireceklerdir. III. Selim döneminde gücünün zirvesine çıkmış olan Tepedelenli Ali Paşa, II. Mahmut döneminde ise ortadan kaldırılmıştır. Bu durum ise daha sonra Yunan İsyanının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Daha geniş bilgi için bkz. Hamiyet Sezer, *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 1995, s. 11-85.

²²⁰ *Tarih-i Cevdet*, C.11, s. 178.

²²¹ Sezer, *a.g.t.*, s. 20.

bu fesadın Pazvantoğlu Osman'dan kaynaklandığını ileri sürmekteydi. Pazvantoğlu Osman'ın ortadan kaldırılmadığı müddetçe eşkıyanın da ortadan kaldırılamayacağı düşüncesindeydi²²².

Ayrıca Tepedelenli Ali Paşa, yaptığı araştırmalar ve kendisine çeşitli asilerden gelen bilgiler doğrultusunda Tokatçıklı Süleyman ismi ile sık sık karşılaşır oldu. Asilere göre onların isyan etmelerinde Pazvantoğlu Osman kadar Tokatçıklı Süleyman Ağa da etkili olmuştu. Çünkü eşkıya Süleyman Ağa'nın zulmünden dolayı dağa çıktıklarını ileri sürüyordu²²³. Tepedelenli Ali Paşa ise bu durum karşısında Saray'a gönderdiği bir yazısında nasıl bir yol izlemesi gerektiğini sordu²²⁴.

Tepedelenli Ali Paşa'nın eşkıya üzerine hareket etmede gecikmesi üzerine Pazvantoğlu Osman ve taraftarları Tuna yalısında, başka bir eşkıya grubu da Eflak taraflarında yağmalamalara başladı²²⁵. Masum insanlara zarar veriliyor ve insanlar katlediliyordu²²⁶. Pazvantoğlu Osman'ın adamları olan Manav İbrahim, Celiloğlu ve Koşancalı Halil ve diğer bazı eşkıyalar memleketlerine gitmek üzere Vidin'den çıkarak yolları üzerinde ki Eflâk'a uğradılar. Eflâk'a uğrayan eşkıya burada Pazvantoğlu Osman aleyhinde faaliyetlerde bulunan ve onun kıyamına sebep olan Sabık Niğbolu Mütessellimi Ethem Bey'in çiftliğini yaktılar. Böylece Ethem Bey'e gözdağı verdiler²²⁷.

Sadaretten, Tepedelenli Ali Paşa'ya 26 Mayıs 1802 (24 Muharrem 1217) de yazılan yazıda, kendisinin Rumeli işleri için tam yetkili memur kılındığı, Gürcü Osman Paşa'nın, başındaki haşarat ile Kırkkilise (Kırklareli), Vize taraflarına geldiği, Pazvantoğlu Osman tarafından Manav İbrahim'in Eflak yakasına sataşmak için gönderildiği açıklanmaktadır. Bu yüzden, bir an önce Tepedelenli Ali Paşa'nın "mahall-i memuriyetine" hareketi ve fenalıkların önünü almasına işaret olunmuştu²²⁸. 6 Eylül 1802 (9 Cemâziye'l-evvel 1217) de ise Sadrazam Yusuf Paşa, Tepedelenli

²²² BOA, *HAT*, 3313.

²²³ Tokatçıklı Süleyman Ağa, Gümülcine ve çevresinde ilk zamanlar eşkıyaya karşı devletin yanında yer almış olan önemli bir ayan olup sonraları devletin eşkıyalıktan vazgeçirip, iskân ettirdiği eski dağlı sergerdeleri ile uğraşan, onların üzerinde baskı oluşturan bir ayan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumla ilgili olarak Tepedelenli Ali Paşa'nın yaptığı araştırmalarda asilerin bu kişiden çok rahatsız olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Başer, *a.g.m.*, s. 29-30.

²²⁴ BOA, *HAT*, 3117-B.

²²⁵ *Tarih-i Cevdet*, C.7, s. 132-133.

²²⁶ BOA, *HAT*, 2991.

²²⁷ BOA, *HAT*, 2243.

²²⁸ BOA, *C. DH*, 1645.

Ali Paşa'ya gayet samimi bir tarzda yazdığı yazıda, yerinden hareket etmesini belirtmiştir. Yusuf Paşa yazısında ferman ile dağlı üzerine yürümemezlik etmediklerini; buna göre, Tepedelenli Ali Paşa'nın evinde oturarak görev yerine gitmek istememesinin uygun olmadığını, bu durumda dağlı eşkıyasının şımaracağını izah etmiştir²²⁹. Tepedelenli Ali Paşa'dan sadece eşkıya değil, bölgedeki ayanlar da çekinmekteydiler. Ayanlar, Tepedelenli Ali Paşa'nın eşkıyadan sonra mutlaka kendi üzerlerine geleceği düşüncesine sahip olmalı ki birbirleri ile ittifak suretlerine teşebbüs eylediler²³⁰. Eşkıya, Hasköy ve çevresinde toplandı. Devlet, Serezli İsmail Bey'e ve diğer bölge ayanlarına Tepedelenli Ali Paşa'ya güvenmeleri konusunda yazılar gönderdi. Dağlı eşkıyasının isyanlarından vazgeçerek iskân edilmelerine ve halkın güven içinde yaşamalarının teminine çalışılmaktaydı.

Tepedelenli Ali Paşa'nın çok sayıda asker ile hareket etmesi üzerine, Sofya'daki asiler, bundan sonra devlete karşı herhangi bir isyanda bulunmayacaklarını dile getirerek af talebinde bulundular. Tepedelenli Ali Paşa ise eşkıyanın bu talebini Sadarete bildirdi. Neticede; Devlet, yine dağlı isyanları konusunda işin kolayını tercih ederek asilerin bir kısmını affetme yoluna gitti²³¹.

Tepedelenli Ali Paşa da eşkıyaya karışmış olan bir kısım Anadolu insanını tekrar evlerine dönme konusunda ikna etti. Ayrıca, Arnavutluk askerlerinin bir kısmını da yanına aldı. Böylece tekrar bir sükûnet dönemi oluştu²³².

1. 3. PAZVANTOĞLU OSMAN'IN ÜÇÜNCÜ DEFA AFFEDİLMESİ VE VEZARETİNİN GERİ VERİLMESİ

Bütün bu gelişmeleri yakından takip eden Pazvantoğlu Osman ise fırsatı değerlendirerek, tekrar İstanbul'dan affedilme talebinde bulundu. Devlet gerek zafiyet içinde bulunduğu gerekse iç ve dış sorunların fazla olmasından dolayı Pazvantoğlu'nun bu istediğini yine değerlendirmeye aldı. Neticede Pazvantoğlu Osman, Sadrazam Kör Yusuf Ziyaüddin Paşa'nın aracı olması sonucunda tekrar III. Selim tarafından affedildi. Kısa bir süre sonra da vezirlik rütbesi tekrar iade edildi. Ayrıca daha öncekilerde olduğu gibi bu sefer de affedilmesi çeşitli şartlara

²²⁹ BOA, C. DH, 999.

²³⁰ Özkaya, *Dağlı*, s. 82.

²³¹ Hasköy'de mukim bulunan Kara Feyzi ve Cenkçi oğlu, Filibe'deki Mustafa'yı yine aynı yerlerinde iskân olmaları ve isyan etmemeleri şartları ile affetmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özkaya, *Dağlı*, s. 79-84.

²³² Sezer, *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, s. 82.

bağlanılarak ikaz ve nasihatlerde bulunuldu²³³. Ağustos 1802 (Rebiü'l-âhır 1217)'den sonra bir daha eşkıya ile hiçbir münasebette bulunmayan Pazvantoğlu Osman Paşa, devletin çıkarlarına uygun hareketler ederek hizmet etmeye başladı. Pazvantoğlu'nun bu tavrı karşısında onu ödüllendiren Saray, Niğbolu Sancağını da Vidin Sancağına bağlamış ve idaresi Pazvantoğlu'na bırakılmıştır. Niğbolu'nun idaresinin Pazvantoğlu'na verilmesi ile daha önce buraya bakmakta olan Eğriboz Mutasarrıfı Mehmet Paşa, Niğbolu'dan ayrılarak görev yerine dönmüştür²³⁴.

1219 yılı içinde Rumeli'deki eşkıyanın tamamen ortadan kaldırılması amacıyla Tirsiniklioğlu İsmail büyük bir ordu ile harekete geçti. Hazergrad ayanıyla birlikte başlatılan bu seferle Balkan'ın öte yüzündeki eşkıyanın bir kısmı öldürüldü. Geri kalan eşkıya ise Pazvantoğlu Osman Paşa'nın idaresinde bulunan Vidin eyaleti hududuna girdi. O zamanın şartlarına göre bu gibi derebeylerin birinin, diğerinin toprağına girmesi, ya ona savaş ilan etmek ya da kendilerine sığınanlara yakınlık gösterip işbirliği yapmak anlamına gelmekteydi. Bu nedenle Tirsiniklioğlu İsmail, Vidin sınırından geri döndü. Rumeli Valisi tarafından da o tarafa asker gönderilmesi durumunda yine bir Vidin Seferinin başlamasına sebep olabileceğinden durum Bab-ı Ali'ye bildirildi. Söz konusu eşkıyanın yok edilmesi için Sadaret makamından Vidin muhafızı Pazvantoğlu Osman Paşa'ya emrolundu²³⁵. Pazvantoğlu Osman ise Vidin'deki dağlı eşkıyaları ile gerektiği gibi mücadele etti. Böylece eşkıya, Pazvantoğlu Osman'dan destek bulamadığı için Vidin'den kaçmak zorunda kaldı.

Yaklaşık yedi yıl kadar devam eden Pazvantoğlu Osman İsyanı son defa affedilmesinden sonra tamamen sona ermiş oldu. Pazvantoğlu Osman isyanının sona ermesinden sonra Rumeli'deki diğer isyan ve dağlı olayları da gözle görünür bir oranda azaldı.

1. 3. 1. Pazvantoğlu Osman'ın Ölümü

III. Selim döneminde 1795 – 1802 tarihleri arasında üç defa isyan ederek Osmanlı Devleti'ni içte ve dışta zor duruma düşüren Pazvantoğlu Osman, 1802 yılında üçüncü defa affedilmesinden sonra 1807 yılındaki ölümüne kadar bir daha isyan etmedi. Ömrünün son beş yılını Vidin'de vezir olarak geçiren Pazvantoğlu Osman, bu süre içinde Vidin'in imarına ve uzun yıllar yaşanan mücadelelerden

²³³ *Tarih-i Cevdet*, C.7, s. 134.

²³⁴ BOA, C. DH, 229.

²³⁵ *Tarih-i Cevdet*, C. 4, s. 1935–1936.

dolayı fakir düşen bölge halkının kalkınmasına çalıştı. Bazı yerlerde halk çok fakir olduğundan, vergilerinin tamamını ödemeye muktedir olamamışlar idi. Pazvantoğlu Osman, halkın ödeyemediği miktarı tamamlayarak, vergiyi devlet hazinesine eksiksiz gönderirdi. 1804 senesinde zuhur eden Sırp isyanlarının bastırılması sırasında Pazvantoğlu Osman'a da görev verildi. Pazvantoğlu Osman, memleketin batısını Sırp asilerine karşı şiddetle savundu. 1806'da başlayan Osmanlı- Rus Savaşlarında, Ruslara karşı memleketi müdafaa etti. Böylelikle Pazvantoğlu Osman, ömrünün son dönemlerinde gerçekten devlete hizmet etmeye başlamıştı. Ancak 10-19 Ocak 1807 (Zilka'de 1221) tarihinde geçirdiği rahatsızlık sonucu eceli ile Vidin'deki konağında vefat etti²³⁶. Henüz 49 yaşında ölen Pazvantoğlu Osman kısa ömrüne birçok olayı sığdıracak kadar da dolu dolu yaşamıştır. Bir döneme damgasını vurmuştur²³⁷. Onun ölümü ile Vidin Muhafızlığına Hurşit Ahmet Paşa atandı²³⁸.

Pazvantoğlu Osman, Osmanlı Devleti'nin Tuna yalısındaki son serhat beylerinin en meşhuru idi. Vidin şehrinin tarihi onun hatıraları ile doludur. Altı senelik vezareti ile Vidin'de bulunduğu zamanlarda buraya batıdan birçok yenilikler getirerek, binalar, yollar ve camiler yaptırdı. Ayrıca kendi adına Vidin'de bir kütüphane, camii ve medrese yaptırdı.

Pazvantoğlu Osman'ın vezirliği döneminde çok misafirperver olduğu bilinmekte idi. Konağının kapısını çalan hiçbir kimseyi geri çevirmez ve mutlaka yardım ederdi. Şehrin ileri gelenlerini, seyyahları ve yabancıları bir Türk misafirperverliği ile ağırlardı. Servetini hiç esirgmeden sarf ederdi. Halka çok iyi muamele ederdi. Bu nedenle Hıristiyan veya Müslüman fark etmez herkes tarafından sevilir ve sayılırdı²³⁹.

Pazvantoğlu Osman'ın mezarı şu an Bulgaristan'ın Vidin vilayetindeki Mustafa Paşa Camii hazîresinde bulunmaktadır.

²³⁶ Pazvantoğlu Osman Paşa'nın Niğbolu'da vefat ettiği de bildirilmektedir., Ölümünden önce felç hastalığı geçirdiğine dair kimi telif eserlerde bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca ölüm tarihinin 5 Şubat 1807 olduğu da bildirilmiştir. Bkz. Tarih-i Cevdet, C.4, s. 2037.

²³⁷ Eren, a.g.m, s.532-535.

²³⁸ *Tarih-i Cevdet*, C.8, s. 105-106, Pazvantoğlu Osman'ın ölümü ile ilgili net bir tarih yoktur. Farklı tarihler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Eren, a.g.m.'de ölüm tarihini 5 Şubat olarak gösterilmiştir. Ayrıca son dönemlerde tespit edilen özel bir kaynakta Pazvantoğlu'nun ölüm tarihinin 15 Zilkade 1221 (24 Ocak 1807) olduğu görülmüştür. Bkz. Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul 2004, s. 184.

²³⁹ Eren, a.g.m, s. 535.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren çok önem verilen güçlü merkezi yönetim yapısı 17. yüzyıldan itibaren iç ve dış sebepler neticesinde eski gücünü kaybetmeye başladı. Merkezi yönetimde başlayan bu çözüme ve zayıflama diğer tüm kurum ve kuruluşlarda kendisini fazlasıyla hissettirdi. Neticede merkez-taşa ilişkilerinde de gözle görülür sorunlar ortaya çıktı.

Osmanlı Devleti'nde Batı dünyasında olduğu gibi sosyal sınıflar yoktu ancak son dönemlerde zayıflayan ve güç kaybeden siyasi otorite nedeniyle Anadolu'da ve Rumeli'de Ayan denilen ve buldukları bölgede ekonomik ve siyasi güce sahip insanlar ortaya çıktı. Ancak ayanların bir kısmı bu güçlerini devlet menfaatine kullanırken diğer bir kısmı da kendi çıkarları doğrultusunda kullanıyorlardı.

Tezin konusunu oluşturan ve bu ayanlar içerisinde en önemlilerinden birisi de Pazvantoğlu Osman'dı. Osmanlı Devleti'ni 1795–1802 yılları arasında en çok uğraştıran bu kimse ilk önce bir yerel bir güç olarak ortaya çıkmış ve daha sonra Rumeli'nin büyük kısmında etkili olan dağlı isyanlarının başı yada yönlendiricisi olmuştur.

Pazvantoğlu Osman, Bulgaristan'ın Vidin Vilayetinde hüküm sürmüş köklü bir aileye mensuptur. Dedesi ve babası bölgelerinde oldukça etkili kişiler iken devlet ricali ile yaşadıkları sorunlar nedeniyle idam edildiler. Pazvantoğlu Osman zaman içerisinde Vidin ve çevresinde nüfuzunu arttırarak aynı dedesi ve babası gibi devlet ileri gelenleri ile ters düşmeye başladı.

Pazvantoğlu Osman İsyanı yaklaşık yedi yıl kadar sürmesine rağmen isyanın sonuçları ve etkisi daha uzun süre kendisini hissettirdi. Pazvantoğlu Osman isyanının daha etkili olmasında ve Pazvantoğlu Osman'ın atalarına göre daha şanslı olmasında hiç şüphe yok ki dönemin şartlarının etkisi büyüktü. Yani III. Selim dönemi itibarı ile başlayan bu isyan devletin içeride ve dışarıda çok fazla sorunlar yaşadığı bir döneme denk geldi. Bu nedenle yaşanan iç ve dış sorunlar Pazvantoğlu Osman ve onun gibi diğer asilerin isyanlarının bastırılmasını zorlaştırdı. Hatta imkânsız hale getirdi.

Osmanlı Devleti, 18. yüzyıl sonlarında Rumeli Bölgesinde yaşadığı bu isyanların hepsine genel olarak “dağlı isyanları” ya da “kırcaliler” gibi isimler verdi.

Türk, Bulgar ve Sırp asilerinin karıştığı bu isyanlar o kadar yaygın hale gelmişti ki her tarafta eşkıya hareketleri baş göstermekteydi. Tüm bunlar ise masum bölge halkını ekonomik ve sosyal açıdan zor duruma sokuyordu. Eşkıya tayfasının çoğunlukla barındığı ve toplandığı yer ise Bulgaristan'ın Vidin bölgesi yani Pazvantoğlu Osman Ağa'nın hâkimiyetin de olan topraklardı.

Pazvantoğlu Osman, Vidin ve çevresinde ki tüm eşkıyalar ile yakın ilişki içerisinde olmakla beraber aynı zamanda bu eşkıyaları yönlendiren koruyan bir ayandı. Devlete karşı gelen tüm asilerin destekçisi ve koruyucusu olan Pazvantoğlu Osman'ın bu faaliyetleri sonucunda Rumeli'de asayiş tamamen bozuldu. III. Selim bölgede yaşanan tüm bu olumsuzluklardan Pazvantoğlu Osman'ı ve onun gibi bazı asi ayanları sorumlu tuttu. Pazvantoğlu Osman'ın cezalandırılması için Rumeli'ye Gürcü Osman Paşa, Mustafa Paşa, Vezir Hakkı Mehmet Paşa, Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa, Abdi Paşa, Tepedelenli Ali Paşa v.s gibi önemli devlet adamı görevlendirildi. Ancak tüm bu devlet adamları ve bölgeye gönderilen on binlerce asker Pazvantoğlu Osman isyanını bastırmaya muvaffak olamadılar. Pazvantoğlu Osman'ın dönemin siyasetini iyi biliyor olması ve Osmanlı Devletinin Fransa ile yaşadığı dış sorunlar nedeni ile isyan bastırılmıyordu. Pazvantoğlu Osman'ın isyanı şiddet yolu ile bastırılmayınca devlet bu sefer de çeşitli nedenler ile affetme yoluna başvurmuştur. Hatta sadece asi Pazvantoğlu Osman'ı affetmekle kalmıyorlar onu susturabilmek için bazı idari görevlerde veriyordu. Vezirlik makamına kadar yükselen Pazvantoğlu Osman bir türlü rahat durmuyor ve eşkıya ile her defasında diyalog kurmaya devam ediyordu. Önceleri Vidin halkının yardımcısı olan ve sözde onların haklarını savunan Pazvantoğlu Osman daha sonraları ise ahaliye her türlü kötülüğü yapmaya başladı. Bu nedenle zaman içinde Vidin halkı da ondan nefret eder hale geldi.

1802 yılında üçüncü isyanından sonra affedilen Pazvantoğlu Osman, artık eşkıya ile eskisi gibi yakın ilişkilerde bulunmadı. Ömrünün son dönemlerinde vezir olarak devlete hizmet eden Pazvantoğlu Osman Vidin'de halkın ihtiyaçlarını karşılayan ve şehre hizmet eden bir devlet adamıydı. Bu özelliği nedeniyle kısa sürede Vidin halkının güvenini ve sevgisini kazanmayı başardı. Kısa ömrüne birçok olayı sığdıran Pazvantoğlu Osman, 1807 yılı başlarında veba hastalığından öldü.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Cevdet Dâhiliyye

Nr. 5498, 244, 1155, 2133, 2752, 4441, 1645, 999, 229.

Cevdet Askeriyye

Nr. 8223, 1208, 15382.

Hatt-ı Hümayun (HAT)

Nr. 219, 50, 61, 47, 72, 54, 61, 220, 267, 222, 5715-B, 12089, 10716, 2262, 2108, 2777, 5430, 3054-B, 1830, 2941-C, 56830, 10783, 3083, 56837, 3088, 3106, 3161, 2612, 57510, 12477, 2523, 12298, 2292, 2308-C, 2366-A, 2584, 2288-B, 2118-A, 2206, 2258, 2271, 57512, 8684, 2716, 12285, 2105, 2399, 2105, 2117, 2309, 2382, 5715-B, 2362, 2126, 2121, 16141-A, 2493, 2287, 15547, 15516, 3028-D, 2709, 15290, 3313, 3117-B, 2991, 2243.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

Nr. 7014, 1074

KRONİKLER

Ahmet Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, C. V-VI-VII-VIII, Üçdal Neşriyat,

(Sadeleştiren Dünder Günay), İstanbul 1974.

Şani-zade Mehmed 'Ata'ullah Efendi, Şani-zade Tarihi, C.I, (Hazırlayan Ziya

Yılamazer), Çamlıca Yayıncılık, İstanbul 2008.

Vasıf Efendi, Tarih-i Vasıf ve Sultan Selim-i Salisin, C. I-II.

KİTAPLAR

AKÇURA, Yusuf, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri (XVIII. ve XIX. Asırlarda)*,

TTK Basımevi, Ankara, 1985.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyamları*,

Ankara, 1975.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, İstanbul, 1978.

BEYDİLLİ, Kema., *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul, 2004.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi, (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat’a Mali Tarih)*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1986.

DEVELİOĞLU, Ferit. *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, 17. Baskı, Ankara, 2000.

EMECEN, Feridun, *Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Editör; Ekmeleddin İhsanoğlu, Yayınlayan Feza Gazetecilik, İstanbul, 1999.

GENÇER, A.İ., *Bahriyede Yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789–1867)*, İstanbul 1985.

HAMMER, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. 9 Hikmet Neşriyat, İstanbul, (tarihsiz).

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*, (Çev. Ruşen Sezer) , Yapı Kredi Yay. 2. Baskı, İstanbul, 2003.

KARAL, Enver Ziya, *Selim III’ ün Hatt-ı Hümayunları*, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

KARPAT, Kemal, *Osmanlı Modernleşmesi, Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, (Çev. Akile Zorlu Durukan, Kaan Durukan), İmge Kitabevi, İstanbul, 2000.

NAGATA, Yuzo. *Tarihte Ayanlar (Karaosmanoğulları Üzerine Bir İnceleme)*, TTK Yayınları, Ankara, 1997.

OLİVIER, G. A., *Türkiye Seyahatnamesi: 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul*, (çeviren Oğuz Gökmen), Ankara, 1977.

ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları, (1791–1808)* , Dil

Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.

ÖZKAYA, Yücel, *Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık*, TTK Yayınevi, Ankara, 1994.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri*, C.I, MEB Yayınları, İstanbul, 1993.

ŞENTÜRK, Hüdai, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

TURAN, Osman, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi*, C.II, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.IV., I. Bölüm, Karlofça Antlaşmasından XVIII. Yüzyılın Sonlarına Kadar, TTK Basımevi, Ankara, 1988, 4. baskı.

MAKALELER- BİLDİRİLER

AKŞİN, Sina, “Osmanlı Devleti 1300- 1600” *Türkiye Tarihi*, C.2, Cem Yayınevi, 6. basım, İstanbul, 2000, s. 94.

AKYILDIZ, Ali. “*Sened-i İttifakın İlk Tam Metni*” İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Dergisi, sayı 2, İstanbul 1998, s. 209-222.

BARCAN, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Kuruluş Devrinin Toprak Meseleleri I”, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Toplu Eserler I, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980.

BEYDİLLİ, Kemal. “Pazvantoğlu Osman” İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 2007, s. 208- 210.

BEYDİLLİ, Kemal, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. I, Feza Yayıncılık, İstanbul, 1999.

BİLGİN, L. Mustafa. “Arnavutluk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.3, İstanbul, 1991.

EREN, Ahmet Cevat. “Selim III”, *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, C.IX s.441-457.

- EREN, Ahmet Cevat, "Pazvantoğlu Osman", *İslam Ansiklopedisi*, MEB Yayınları, s. 532-535.
- FARUKİ, Süreyya. "1600 Yıllarında Anadolu Kırklarında Toplumsal Gerilimler Bir Yorumlama Denemesi", *Tarih Çevresi*, s. 19, Kasım-Aralık.
- GENÇ, Mehmet. "Osmanlı Maliyesinde Malikâne Sistemi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2000 s. 99-147.
- GÖYÜNÇ, Nejat. "Küçük Hüseyin Paşa" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. XIX, s. 6-8.
- İNALCIK, Halil. *Military and Fiscal Transformation in the Otoman Empire 1600–1700* (Çev. Feridun Emecen) A.O VI, 1980.
- İNALCIK, Halil. "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hâkimiyet Telakkisiyle İlgisi" *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, XIV-1, Ankara 1959.
- İNALCIK, Halil. "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu", *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996 s. 343-359.
- İPŞİRLİ, Mehmet. Klasik Dönem "Osmanlı Devlet Teşkilatı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, Feza yayıncılık, İstanbul, 1999 s.237-238.
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat. "Osmanlı İktisadi Yapısı", *Osmanlı Devleti Tarihi*, C. II Feza Yayıncılık, İstanbul, 1999.
- MERT, Özcan. "Osmanlı Devleti Tarihinde Ayanlık Dönemi", Editör Güler Eren, *Osmanlı*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s.174-180.
- METE, Zekai. "Muhassıl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul 2006. s. 20-21.
- NAGATA, Yuzo. "Muhsinzade Mehmed Paşa" *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 31, İstanbul 2006, s. 48-50.
- ÖZCAN, Abdülkadir, "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Âlem İçin Kardeş Katli Meselesi", *Tarih Dergisi*, sayı 33.

ÖZCAN, Abdülkadir. “İzzet Mehmet Paşa”(Safranbolulu)”, *İslam Ansiklopedisi*,
Türkiye Diyanet Vakfı, C. 23, İstanbul, 2001, s. 560-561.

ÖZCAN, Abdülkadir. “Osmanlı Askeri teşkilatı”, *Osmanlı Devleti Tarihi*, C.I, Feza
yayıncılık, İstanbul, 1999.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı. Vezir Hakkı Mehmed Paşa, C. IV, Türkiyat
Mecmuası, Burhanettin Matbaası, İstanbul, 1939. s. belirtilmemiş.

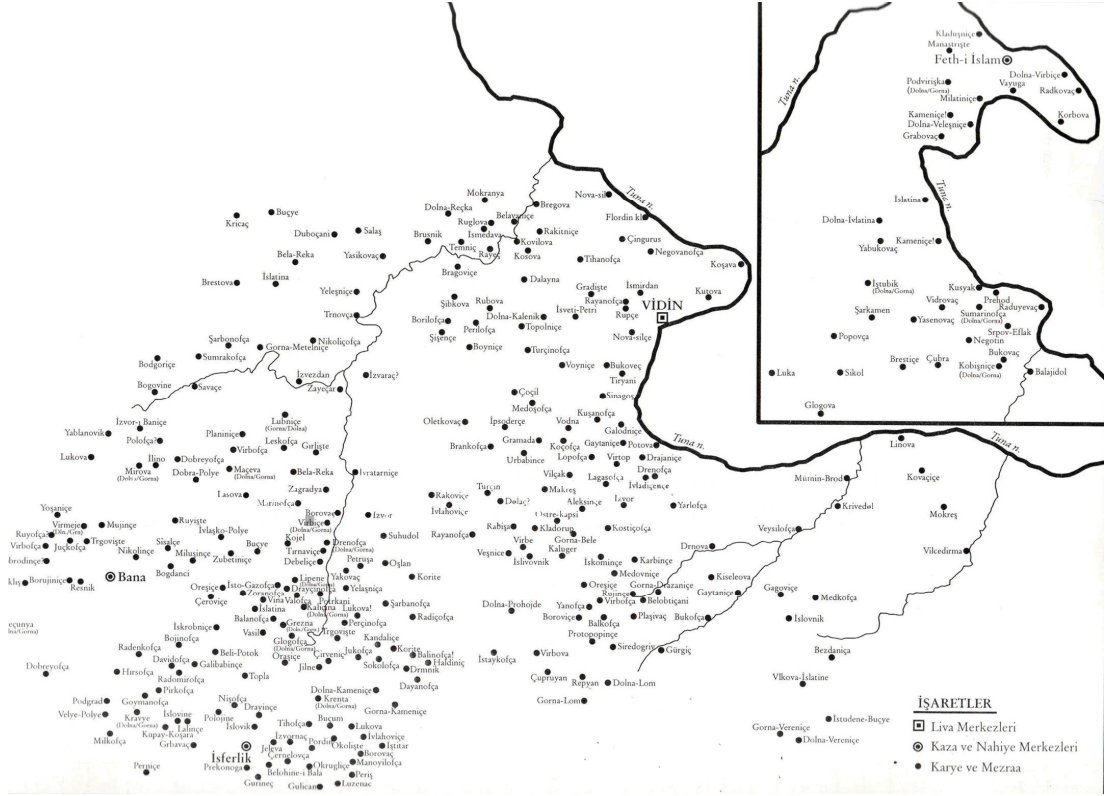
TEZLER

BAŞER, Alper. “Gümülcine Ayanı Tokatçıklı Süleyman Ağa ile Ferecik Ayanı Ali
Molla'nın Faaliyetleri ve Merkezi Hükümetle Olan İlişkileri”, Basılmamış
Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2006.

SEZER, Hamiyet. *Tepedelenli Ali Paşa İsyanı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü,(Basılmamış Doktora Tezi) Ankara, 1995.

EKLER

EK – I. Haritalar

Vidin Livası Haritası

EK – 2 Vidin'den Fotoğraflar

EK–2.1 Pazvantoğlu Osman Kütüphanesi

EK-2. 2 Vidin Kalesi

EK-2.3 Pazvantoğlu Osman Camii

EK – 3 Belgeler

“Tarih-i Cevdet Cilt VI Ek 18. Belge'nin Örneğidir.”

Pazvantoğlu Hakkında Verilen Fetvâ-yı Şerîfe

Pasban oğlu demekle maruf Osman nam şaki bir mikdar eşkiyayı başına cem ve mezburlara reis olup katl-i nüfus ve şefk-i dima' ve tahrib-i kasabat ve kura ve ta'zib-i fikara ve envai haşerata cesaret adet-i müstemireleri olduğundan mada Padişah-ı alempenah hazretlerine itaatten huruç ve bağı olduklarından sonra kila-ı sultaniyeden birinde müctemiin oldukları halde müteheyvien ilkital cemiyetleri üzere bağı ve tuğyanlarında musir olsalar mezburlar ile ehli harb muharebesi misillü top ve humbara ve tüfenk vesair alat-ı harb ile muharebe ve mukatele olunmak meşru olur mu:

Elcevab olur.

Paspan oğlu demekle maruf Osman nam şaki bir mikdar eşkiyayı başına cem ve mezburlara reis olup katl-i nüfus ve sefk-i dima ve tahrib-i kasabat ve kura ve ta'zib-i fikara ve envai haşarat adet-i müstemiresi olduğundan mada Padişah-ı alempenah hazretlerine itaatten huruç edüb bağı olsalar mezbur Osman'ın ve ona tabi olup anımla ittifak ve ittihad edüb muin olanların kitalleri helal ve vacib olur mu:

El cevap olur.

Bu surette padişah-ı alempenah hazretleri taraf-ı şeriflerinden mezburlarla kitale memur olan müsliminden mezburları katledenler gaziler olup katlolanlar şehid olur mu:

El cevap olurlar.

Bu surette mezbur Osman ve ana tabi bugat ve eşkıya kila-ı sultaniyeden birini mesken ittihaz edüb tahassün etmiş olsalar asakir-i İslam kale-i merkumeyi muhasara ve ala eyyi vechi kene mezbur Osman ve sair ana tabi eşkiyayı ahz ve cezalarını tertip şer'an lazım olur mu:

El cevap olur.

Ketebühfakir Esseyid Mehmed Arif Dürri zâde afa anh.

(۱۷۱۹)

مرحمتکارا علاوه بر اراضی النعما اضم
 باز و بند زاهد حوالتو عثمان پاشا حضرت تری و دین فضا سینه واقع و دره بیچیم فرزندها و جیون
 او جان قرن عبارت محمد ابرهان احدی و سیر می گویند نهر و بناسنه شروع ابدی جان منگورک
 اینا سوطا غلو شفا لریم فشا بچا اولدنی اولحو الیله حدتواتره رسیده اولدنی و درین بوطرف
 امیندا بد نکرک تقیر لرزه مستبان و منظم اولوب و سدر کفر لقا اولاقه قضی و خلیف
 قری مصطفی نامان شکار سر کلینو لئال لرینی بر قویله اعیان بی شک صواب بنابرین امانت
 اولوه او زده اسی اید کلرینی و بر قویله اعیان مرضوم بیوف بوزیرک اوج کون مقدم بر قویله
 انقیاب نعلیند و نعل اسی اید کلرینی مسجع جاگز انزم اولظلم صلی حاجز و ای علی لریم انما اولقاره
 جارت اولدی باقی مرو فرهاد مرحمتکار علاوه بر اراضی النعما اضم سلطان حضرت بکر

HAT 72/3028-D

HAT. 0072

EK-3.3 HAT 72'nin Fotokopisi

باسم اعظمی تعالیٰ
اولیٰ حضرت سید

عنايتكارا آفتم سلطان حضرت
بوجود تا كه اولدي ساي شاهانده نويونيه وزارت و پواينه وارزودني ناسينه صاافاز ابراز خدمت ايچون ابروكي هرگز مگر علي رضا
تغيت و سغول بوييه بودجه ابروكي ظاهر هويا اولور وكن استغاي عنا يلكه طريق اصونجا اختيار ايمده مقصباي سوي غلت و افضاي
سوق سائق وزارت بوطرفه مطينه ران اراوت اولمنه بوييه اولدي اما استغاي ابروكي رتبه وازوي وزارت عنات بورلدي هوزره جبره
بديگان دولت عتيه قيد اولمنده جمع حاله ساوزه رضا جويان واطوار مرغوبانه ايه خزكندار و سفرو هوزره تخصيص رضاي علمه اقرار
وايزار ايه الى افرال عمر خدمات سفي ايه مامور قلندم بفاي الله قزلنه قوز و كوز كلز وروا اينده ووزن غيري منصب سيمر كو خدمت كوز
نه جاش مامور قلندريم صادقا تا ايه خدمت بمرجه عوق اتم ايچون دولت عتيه دن نيازها جاشم بودر كه مدت جاشمه ووزه اخرا لوكي راييه
بروجر تا ايه عيه قزلنه احاله بوييه باغي هر جوييه اراده عالي صدر ابروكي سمننا واطعنا بر طبق رضاي علمه قادي وايضا سيمر مان جاشمه
دقت و اقرار ابروكيه او هاج عامر ايه بي محابا نفي اولور كه بعضي افضاي خدمت ايه بعضي ركناو ابروكي ايه هوه سلاله و لاله كرتي لاييه
و برضه بوز سولن دكلير جناب دولتمسجي ان شاه افغالي شجيب انجاز باغي امر فرشا اقدم حضرت ديكرد

HAT. 54/2519-A

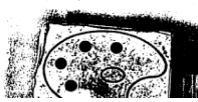
EK- 3.5 HAT 54'ün Fotokopisi

پادشاه

۵

سوختند کرامتند مهابتند قدرند و بی غفتم اقدم
 و بی باستان اوغلی غلامه سنک دفعه نامور صلی اوزره اوشان ماسار و دفترارل ساز نامورن طرف دولت
 بدی اوسالی نوزم کلون اچنک آرنک علی اوطاقه جا کرینه رخت سینه شاهه لک ارزانی بویوش اولدغه
 نصیب سرسوت افسرلو کای لری مهب اولامور ایچون همه دیک نامورن قیلرینه اسی اوشان اچنک اکثری طرف شاهه لری
 بدوستاند افضاسنده کوره تریب و ارسال اولمش اولغله نون بالوستان و کون بدوستان بواز دیک نامورن بوز
 اسی اوشان مسالغ بدوقه رقطه دفتره مدع تویم و مجرد قلم شاهه لک بیجه ایچون خاتهای هانلرینه همه مقدم اولینی
 و بوزن صکره دخی مقصود اصلی کورسی اولغله نوزم کلونده اچنک آرنک برورلو تجوز قصور اولینه چی سوختی ایچنه
 ماسان اوغلی غلامه سنک نصیبون دکر تیز جا کایرین اسفار اولینی و هم انواع تسویقات و عینای حاری ماسار
 ساز نامورله طرف جا کایرین مقدم و منق موکو تحریر اند مازنی کوز لیس اولینی و خصوصیه اقدم اهتمام و ذمه
 رضارت و تکامل اولینی محاط علم الاری ماسه لک بوردون قران سوختند کرامتند مهابتند قدرند و بی غفتم
 اقدم پادشاهم حضرتیند

HAT. 220 / 12248

HAT. 0220

EK- 3.9 HAT 220'nin Fotokopisi

مجلس مقننای اطمینان
مجلس مقننای اطمینان
مجلس مقننای اطمینان
مجلس مقننای اطمینان
مجلس مقننای اطمینان

بادشاه

شوقتانو کرامتانو مهابتانو قدرتانو ولی نعمتم اقدم
بودفعه صدر اعظماری قوللریک وکاب کامیاب شاهانه لینه برقطعه عربضه سبله جانب جاگری برطام تحیراتی
وارد اولقد ناستی جمله سی معروض حضور معالی موقور ملوکانه لری فلسفه تحیرات مرقومه ده مندرج مواد دخی
مطالعه سندن قریر علم عالم آرای داوانه لری بیوردق اویطیرس وهر هاله اروفیان شوقتانو کرامتانو
مهابتانو قدرتانو ولی نعمتم اقدم بادشاهم حضرتیدیکدر

دینیار باستان زاده عثمان ماشادون وزارت عیاشی جاری وارد اولون تحیرات افوق بودوسی ولای اوقون
کلکی اولوب شخی مشارالیه ارسال اولغه اوزره اردوی همایونک نوردونک وزارت برقه ونوضیه امری اوقون
بودوسی طرفه کوزیلوب اولطابنیک مشارالیه ایصال اولغه خندان مناسب اولیغنی مکللو بودوقونک بستان بانه
برادم ایله مشارالیه ارسالی دخی غیر مناسب اولغله خدیله دولت علیه دن وسط الرتبه برنده لردم طرف
مشارالیه ارسالی مناسب مطالعه اولیغنی قریر علم عالمسول ملوکانه لری بیوردق بودوقونک تنظیم ویتیدیک
نزد مکارم فونناها لرنه دخی استصواب بودیلدر ایسه قران من لرد اور آقیز حضرتیدیکدر

HAT 267/15516

HAT. 0267

EK-3.11 HAT 267'nin Fotokopisi